

aktuelnosti

broj 22

AKTUELNOSTI
Journal of Social Issues
First launched in 1996
The Journal has a scientific orientation

Editor-in-chief:

prof. dr Željko Mirjanić, aktuelnosti@hotmail.com, tel. +387 51 433 010

Co-editor-in-chief:

dr Jasna Čošabić, aktuelnosti@hotmail.com, jasnacosabic@live.com, tel.
+ 387 51 433 010, +387 66 897 602,

Redaction board:

prof. dr Željko Mirjanić, prof. dr Rade Tanjga, prof. dr Milan Vlatković,
prof. dr Miloš Babić, dr Manojla Zrnić, dr Mladen Mirosavljević, dr
Nenad Novaković, dr Milica Lakić, MA Branimir Grulović, dr Rajko
Macura, dr Svetlana Dušanić Gačić, dr Jasna Čošabić and, dr Vanja
Šušnjar Čanković.

Secretary of redaction board:

Sandra Lazić, lawyer, pravnaslužba@live.com

Editorial board:

prof. dr Željko Mirjanić, prof. dr Rade Tanjga, prof. dr Milan Vlatković,
prof. dr Miloš Babić, prof. dr Mijal Stojanović, prof. dr Đordije Blažić,
prof. dr Nikola Mojović, prof. dr Milan Stamatović, prof. dr Ibrahim
Jusufranić, Jagodinka Petrikić-Zlatkov, dr Manojla Zrnić, dr Mladen
Mirosavljević, dr Nenad Novaković, dr Milica Lakić, mr Branimir
Grulović, dr Rajko Macura, dr Svetlana Dušanić Gačić, dr Jasna
Čošabić, dr Vanja Šušnjar Čanković and Branislav Blagojević, the lec-
turer.

ISSN 0354-9852

Decision of the Ministry of Information of the Republika Srpska, No. 01-492 / of
12.23.1996. Journal "Aktuelnosti" Banja Luka, entered in the Register of the media under the
number 183

Journal "Aktuelnosti" is on the preliminary ranking categorized national scientific journals
for the period 2009-2011. Ministry of Science and Technology of the Government of the Repub-
lika Srpska.

AKTUELNOSTI
Časopis Banja Luka College-a
Prvi put pokrenut 1996.g.
Časopis ima naučnu orijentaciju

Glavni i odgovorni urednik:

prof. dr Željko Mirjanić, aktuelnosti@hotmail.com, tel. +387 51 433 010

Zamjenik glavnog i odgovornog urednika:

dr Jasna Čošabić, aktuelnosti@hotmail.com, jasnacosabic@live.com, tel.
+ 387 51 433 010, +387 66 897 602,

Redakcioni odbor:

prof. dr Željko Mirjanić, prof. dr Rade Tanjga, prof. dr Milan Vlatković, prof. dr Miloš Babić, doc. dr Manojla Zrnić, doc. dr Mladen Mirosavljević, doc. dr Nenad Novaković, doc. dr Milica Lakić, doc. mr Branimir Grulović, doc. dr Rajko Macura, dr Svetlana Dušanić Gačić, dr Jasna Čošabić i dr Vanja Šušnjar Čanković.

Sekretar redakcionog odbora:

dipl. pravnik Sandra Lazić, pravnaslužba@live.com

Uredništvo:

prof. dr Željko Mirjanić, prof. dr Rade Tanjga, prof. dr Milan Vlatković, prof. dr Miloš Babić, prof. dr Mijal Stojanović, prof. dr Đordije Blažić, prof. dr Nikola Mojović, prof. dr Milan Stamatović, prof. dr Ibrahim Jusufrić, Jagodinka Petrikić-Zlatkov, doc. dr Manojla Zrnić, doc. dr Mladen Mirosavljević, doc. dr Nenad Novaković, doc. dr Milica Lakić, doc. mr Branimir Grulović, doc. dr Rajko Macura, dr Svetlana Dušanić Gačić, dr Jasna Čošabić, dr Vanja Šušnjar Čanković i prof. Branislav Blagojević.

ISSN 0354-9852

Rješenjem Ministarstva informacija Republike Srpske, broj 01-492/ od 23.12.1996. g. časopis „Aktuelnosti“ Banja Luka, upisan je u Registar javnih glasila pod brojem 183.

Časopis „Aktuelnosti“ nalazi se na preliminarnoj rang-listi kategorisanih nacionalnih naučnih časopisa za period 2009-2011. g. Ministarstva nauke i tehnologije Vlade Republike Srpske.

Banja Luka College Journal

AKTUELNOSTI

number 22

Banja Luka
2013.

Časopis Banja Luka College-a

AKTUELNOSTI

broj 22

Banja Luka
2013.

Editor-in-chief foreword

Dear readers, colleagues, authors,

The issue of the Journal "Aktuelnosti" which is in front of you is made by papers submitted by renowned authors from the countries of the region, including Former Yugoslav Republic of Macedonia, Republic of Croatia, Republic of Serbia, Republic of Slovenia, and authors from Bosnia and Herzegovina, on the themes of accounting, finances and management. Respecting the right of authors to publish in their mother language, but also the wish of the Journal to pursue our international reputation, we kept the original papers, and added the English translations thereof where applicable.

We hereby thank the authors, peer reviewers, editorial board to their commitment in achieving the Journal quality, and we are looking forward to our future co-operation.

Sincerely,

Prof Željko Mirjanić, Ph.D

Editor-in-chief of the Journal "Aktuelnosti"

Riječ urednika

Poštovani čitatelji, saradnici, autori,

Broj Časopisa "Aktuelnosti" koji je pred Vama se sastoji od radova dostavljenih od strane renomiranih autora iz zemalja regiona, uključujući Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju, Republiku Hrvatsku, Republiku Srbiju, Republiku Sloveniju i autora iz Bosne i Hercegovine, na teme računovodstva, finansija i menadžmenta. Poštujući pravo autora da objave radove na njihovom maternjem jeziku, zadržali smo originalne radove, a dodali prevode na engleski jezik tamo gdje je to bilo primjenjivo.

Ovim želimo da se zahvalimo autorima, recenzentima, uredništvu na njihovoj predanosti u ostvarivanju kvaliteta Časopisa, i sa zadovoljstvom očekujemo našu uspješnu saradnju i ubuduće.

Srdačno,

Prof. dr Željko Mirjanić

Glavni i odgovorni urednik časopisa "Aktuelnosti"

CONTENTS

1. IMPORTANCE OF FINANCIAL REPORTING FOR CAPITAL MARKET DEVELOPMENT Ismet Kumalić PhD	17
2. PROBLEMS OF GATHERING EVIDENCES IN THE INTANGIBLE ASSET AUDIT Milanka Aleksić PhD, Bogdana Vujnović-Gligorić PhD	32
3. COMMON INTEREST OF ACCOUNTANTS, APPRAISERS AND AUDITORS – ACCOUNTING OF APPRAISAL OF PROPERTY, PLANT AND EQUIPMENT Žarko Minić, economist	65
4. DIFFERENCES BETWEEN INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS AND GENERALLY ACCEPTED ACCOUNTING PRINCIPLES Aleksandar Kostadinovski, Olivera Gorgieva Trajkovska.....	90
5. THE GENERAL CHARACTERISTICS AND ACCOUNTING ASPECT OF LONG – TERM SECURITIES Milovan Dragić PhD	118
6. IMPORTANCE OF ACCOUNTING ACCOUNTING FOR STOCK IN PRODUCTION COMMERCIAL COMPANIES Mr Nada Trninić.....	151
7. RELIABILITY OF FINANCIAL STATEMENTS IN THE PROCESS QUALITATIVE ASSESSMENT OF SOLVENCY BORROWER Aleksandar Vasiljevic PhD, Svetlana Lukic (No)	171
8. INTERNAL AUDIT EFFECTIVENESS HOW DOES INTERNAL AUDIT MEASURE ITS EFFECTIVENESS AND VALUE TO THE ORGANIZATION? Nataša Vukšić, mr Sonja Jovanović.....	190
9. ACCOUNTING SEEN THROUGH THE PRISM OF BUSINESS ETHICS Svetlana Dušanić Gačić PhD	210

SADRŽAJ

1. VAŽNOST FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA ZA RAZVOJ TRŽIŠTA KAPITALA; ORIGINALNI NAUČNI RAD
Dr. Sc. Ismet Kumalić;17
2. PROBLEMI PRIKUPLJANJA DOKAZA U REVIZIJI MATERIJALNE IMOVINE
Prof. dr Milanka Aleksić, Doc. dr Bogdana Vujnović-Gligorić32
3. PROBLEMS OF GATHERING EVIDENCES IN THE INTANGIBLE ASSET AUDIT
Дипл. ецц Жарко Мионић65
4. РАЗЛИКИТЕ ПОМЕЃУ МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ ЗА ФИНАНСИСКО ИЗВЕСТУВАЊЕ И ОПШТПРИФАТЛИВИТЕ СМЕТКОВОДСТВЕНИ ПРИНЦИПИ
Александар Костадиновски, Оливера Ѓоргиева Трајковска90
5. OPŠTE KARAKTERISTIKE I RAČUNOVODSTVENI ASPEKT HARTIJA OD VRIJEDNOSTI
Doc. dr Milovan Dragić119
6. ЗНАЧАЈ РАЧУНОВОДСТВЕНОГ ЕВИДЕНТИРАЊА ЗАЛИХА У ПРОИЗВОДНОМ ПРИВРЕДНОМ ДРУШТВ
Мр Нада Трнинић151
7. POUZDANOST FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA U PROCESU KVALITETNE PROCENE BONITETNOSTI KORISNIKA KREDITA
Doc. dr Aleksandar Vasiljević, Svetlana Lukić171
8. EFEKTIVNOST INTERNE REVIZIJE KAKO INTERNA REVIZIJA PROCENJUJE SVOJU EFEKTIVNOST I VREDNOST KOJU DAJE ORGANIZACIJI?
Nataša Vukšić, mr Sonja Jovanović.....191
9. RAČUNOVODSTVO KROZ PRIZMU POSLOVNE ETIKE
Dr Svetlana Dušanić Gačić 2111

VAŽNOST FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA ZA RAZVOJ TRŽIŠTA KAPITALA

IMPORTANCE OF FINANCIAL REPORTING FOR CAPITAL MARKET DEVELOPEMENT

Ismet Kumalić¹

orginalan rad

SAŽETAK

Cilj rada je da se istraži međuvasnost i uloga finansijskog izvještavanja na razvoj tržišta kapitala. Tržište kapitala, korporativno upravljanje i finansijsko izvještavanje su neodvojivi i čine cjelinu. Propusti i prevare u računovodstvenom evidentiranju, korupcija i propusti kontrole i revizije bili su uzroci najvećeg finansijskog skandala koji se desio padom Enrona. U cilju da se spriječe budući neželjeni događaji i prevare, sve zemlje, na čelu sa SAD-om, su pristupile izmjeni regulative koja se odnosi na finansijsko izvještavanje. Uspostavljaju se novi standardi finansijskog evidentiranja, izvještavanja, kontrole i revizije. Pokretljivost i masovnost investitora na tržištu kapitala i potreba da se govori istim jezikom, dovela je do izrade i primjene jedinstvenih pravila na globalnom nivou poznati kao međunarodni standardi. Bosna i Hercegovina je donijela zakonsku regulativu kojom je prihvaćeno načelo obaveznosti primjene međunarodnih standarda za finansijsko izvještavanje. Proces implementacija i primjena standarda zaostaje za regulativom. Korištenjem naučnih metoda deskripcije i analize, utvrđeno je da jednobraznost i disciplina primjena standarda finansijskog izvještavanja doprinosi razvoju tržišta kapitala. Primjena međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja pojačava sigurnost investitora i pozitivno djeluje na razvoj tržišta kapitala.

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the role and interdependent of finan-

¹ Dr. Sc. Ismet Kumalić, poreska uprava F BiH; Nusreta Fazlibegovića 16, Sarajevo; Email: kuismet@bih.net.ba

cial reporting on the development of capital markets. Capital markets, corporate governance and financial reporting are inseparable and constitute a whole. Omissions and fraud in accounting logging, corruption and failures of control and audit were the causes the biggest financial scandals that occurred fall of Enron. In order to prevent future adverse events and scams, all countries, led by the U.S., joined the amending regulations relating to financial reporting. New standards financial accounting, reporting, control and audit has been established . Mobility and mass of investors in the capital market and the need to speak the same language, has led to the creation and application of uniform rules at the global level, known as the international standard. Bosnia and Herzegovina has adopted a legal framework which is an accepted principle obligation to apply international standards for financial reporting. The process of implementation and applying of the standards are behind of the legislation. Using scientific methods of description and analysis; determined that uniformity and discipline implementation of standard financial reporting contributes to the development of capital markets.

Applying international financial reporting standards intensifies investor security and a positive effect on the development of capital markets.

Ključne riječi: tržište kapitala, standardi, finansijsko izvještavanje, revizija.

Keywords: capital market, standards, financial reporting, auditing.

UVOD

Nakon što je došlo do skandala sa američkom kompanijom Enron, situacija na polju korporativnog upravljanja se iz temelja promjenila. Osnovni uzroci bankrota bili su propusti i prevare u računovodstvenom evidentiranju i propustima u finansijskoj kontroli i revizorskim izvještajima. Svijet se suočio sa novim izazovom: kako da otkloni buduće propuste i prevare i da uspostavi novu regulativu vezano za korporativno upravljanje i finkcionisanju tržišta kapitala? Odgovor na izazov se pronašao u donošenju nove i strožije regulative u računovodstvenom evidentiranju, finansijskom i revizorskom izvještavanju, internoj i eksternoj kontroli, reviziji i uspostavljanju novih računovodstvenih standarda.

Svrha ovog rada je da se ukaže na uzroke koji su doveli do pomenutog procesa, promjene koje su se desile u regulativi i uspostavljanju novih standarda sa ciljem jačanja korporativnog upravljanja i finansijskog izvještavanja kao neodvojivih dijelovima ukupnog razvoja tržišta kapitala. Koja i kakva je uloga finansijskog izvještavanja u jačanju i razvoju tržišta kapitala je pitanje koje se razrađuje u ovom radu kroz slijedeću radnu

hipotezu: *Uspostavljanje i primjena jedinstvenih standarda finansijskog izvještavanja jača razvoj tržišta kapitala.*

Cilj istraživanja je: da se korištenjem naučnih metoda provjeri postavljena hipoteza kada je u pitanju Bosna i Hercegovina i da se da odgovor: da li navedena hipoteza važi i za uslove Bosne i Hercegovine? Prilikom istraživanja i formulisanja zaključaka korištene su kombinacije naučnih metoda analize i sinteze, komparativna metoda, metoda dokazivanja i oprvagavanja, metoda apstrakcije i konkretizacije, metoda deskripcije i kompilacije.

Na kraju istraživanja date su preporuke za djelovanje u cilju unapređenja buduće prakse. Rad nije imao zadatak da da odgovore na sva otvorena pitanje i dileme, niti da bude mjera budućeg djelovanja.

1. Pojam i definicija

Da bi se mogla donijeti bilo kakva odluka potrebno je raspolagati informacijama koje služe za donošenje odluke koje su uvijek u osnovi svake odluke. Za različite odluke potrebne su različite informacije. Kvalitet odluke ovisi o pouzdanosti i tačnosti informacija na osnovu kojih se donosi odluka. Iste informacije ne znače iste odluke. Na konačnu odluku utiču ciljevi koje želi postoi donosioc i vizionarstvo mogućih posljedica koje će proizrokovati odluka. Za donošenje poslovnih odluka služe nam poslovne informacije sistematizovane i izražene u određenoj formi. Osnovna forma i proces za sistematizovanje poslovnih informacija predstavlja računovodstvo. U tom smislu računovodstvo predstavlja „umjetnost interpretacije, mjerenja i povezivanja rezultata ekonomskih aktivnosti“¹. Računovodstvo predstavlja izvor poslovnih informacija donosiocu poslovnih odluka u cilju upotrebe i korištenja resursa kao što su novac (kapital), zemljište i radna snaga.

Razvojem društva kao cjeline razvila se potreba korištenja poslovnih informacija na širem planu, što je dovelo do potreba pružanja informacija osobama (donosiocima odluka) izvan organizacije. „Pružanje finansijskih informacija opšte namjene izvan organizacije naziva se finansijskog izvještavanje“². Da bi informacije bile korisne,

1 F.Meigs: „Računovodstvo, Temelj poslovnog odlučivanja“, MATE, Zagreb 1999, str.4.

2 Meigs, Ibid, strana 6.

one moraju biti dostupne svakom (javne), jednoobrazne, kompletne, pouzdane i tačne. U cilju postizanja navedenih ciljeva uspostavljena je i propisana obavezna (zakonska) regulativa i standardi, odnosno kodeksi. Da bi se isto sprovodilo i poštovalo uspostavljeni su sistemi kontrole unutar i zvan same organizacije. Da li su izvještaji pouzdani i potpuni, odnosno objektivni, ocjenu daje stručan i neovisan organ poznat kao revizor. Njihovo stručno mišljenje u vezi sa objektivnim finansijskim izvještavanjem poznato je u praksi kao revizorski izvještaj.

Rastom korisnika računovodstvenih informacija razvijala se i sama praksa izrade i pružanja informacija. Različiti korisnici u međusobnoj komunikaciji treba da se razumiju i da „govore“ istim jezikom. Finansijske informacije moraju biti pripremljene i saopštene po jedinstvenim metodologijama kako bi za korisnike imale istu (razumljivu) vrijednost. U cilju postizanja iste (razumljive) vrijednosti informacija, došlo je do izgradnje i primjene istih načela (pravila) finansijskog izvještavanja. U praksi se često koristi različita terminologija: standardi, pretpostavke, konvencije, koncepti, direktive, da bi se označila jedinstvena načela i naponi da ista budu općeprihvaćena³. Drugi bitan princip u prihvatanju i primjeni jedinstvenih pravila je potreba i spremnost za stalnim usavršavanjem, prilagođavanjem, mijenjanjem, donošenju i primjeni novih pravila u skladu sa zahtjevima razvoja tržišta i društva.

Privredne reforme, rast, finansijska liberizacija, internacionalizacija i globalizacija dovela su do masovnog učešća investitora na tržišta kapitala. Strani investitori se bez posebnih ograničenja i lakoćom kreću sa jednog na drugo tržište. Gube se granica između domaćeg i stranog tržišta. Sama dostupnost finansijskih informacija za strane investitore nije dovoljna. Vršiti se pritisak da finansijski izvještaji budu ujednačeni i pouzdani. Isto tako dolazi i do pritiska da se kontrola i revizija obavljaju prema istim pravilima. Razvojem tržišta kapitala prioritet čini izvještavanje prema investitorima koji ulažu sredstva, odnosno trguju sa finansijskim instrumentima. Interes investitora se ne zadržava samo na istorijskim podacima koji odražavaju sadašnje stanje. Investitore sve više zanimaju informacije koje odražavaju sadašnju finansijsku poziciju na osnovu kojih mogu procjenjivati buduća kretanja. U isto vrijeme zanimaju ih informacije koje su uporedljive i koje „govore“ istim jezikom. Informacije moraju biti razumljive i lako dostupne i bez vremenskog gępa (praznine). Moraju biti „dnevne“ ili odražavati blisku prošlost. Revizorski izvještaji trebaju da potvrde vjerodostojnost i spriječe ili upozore na opasnost

3 Ibid, strana 602 – 616.

zloupotreba i računovodstvenih prevara. Razvoj računovodstvenih i revizorskih standarda posljednjih dvadeset godina odražava interese i zahtjeve učesnika na tržištu kapitala⁴.

2. Finansijsko izvještavanje i praksa u Bosni i Hercegovini

Američka kompanija Enron koja se bavila trgovinom sa električnom energijom, 1998. godine počela je da uvodi finansijske inovacije u gradnji novih elektrana, koje su počivale na novim finansijskim instrumentima. Emisija je bila podržana povećanom tražnjom za električnom energijom. Enron je prije propasti 2001. godine bila najveća kompanija za trgovinu energijom u SAD-u. Prihod kompanije je sa 13,5 mrd\$ u 1991. porastao na 100,8 mrd\$ u 2001. U godinama prije pada povrat na dionice iznosio je 507%, a kapitalizacija je u 2001. godini iznosila 62,5 mrd\$. Kompanija je 1994. godine potpisala 15 projekata za izgradnju novih elektrana, a imala je u pripremi još 15.⁵ Krajem 2001. godine došlo je do pada kompanije, dionice su imale neznatnu vrijednost i uslijedio je najveći bankrot u američkoj istoriji. Tržište je uzdrmano. Investitori su bili žrtve prevara i izgubili su uloženi novac. Slučaj je pokrenuo proces promjena kako bi se spriječili novi slučajevi i zaštitili investitori.

Osnovni uzroci bankrota su bili: propusti i prevare u računovodstvenom evidentiranju, korupcija i propusti kontrole i revizora. Nakon pada Enrona došlo je do pada i likvidiranja „Arthur Andersen“-a, jedne od najvćih revizorskih kuća koja je kao revizor bila uključena u skandal. Nakon pada i skandala, pokazalo se da je potrebno donijeti novu regulativu vezano za korporativno upravljanje, odnosno strogu regulativu u računovodstvenom evidentiranju, finansijskom i revizorskom izvještavanju. Slučaj je pokrenuo mnoga pitanja vezano za funkcionisanje tržišta kapitala. Došlo je do zakonodavnih promjena u SAD (Sjedinjene Američke Države) kao vodećem tržištu, EU zemalja i zemalja širom svijeta u oblasti regulisanja korporativnog upravljanja, interne i eksterne kontrole, interne i eksterne revizije i računovodstvenih standarda. U to vrijeme u BiH nije postojalo tržište kapitala, tako da se postojeća regulativa uspostavljala na novim, izmijenjenim osnovama.

Prve su reagovale SAD donošenjem Sarbanes-Oxley-ovog zakona koji je za cilj imao regulisanje korporativnog upravljanja. Sam zakon obuhvata

4 Šonje V. „*Veza koja nedostaje*“, Arhivanalitika, Zagreb, 2005, str. 284.

5 Ibid, strana 308-309.

i reguliše četiri osnovna područja: odgovornost uprave i odbora za reviziju kod upravljanja korporacijom; povećanje finansijske transparentnosti i prezentiranja javnosti finansijskih podataka; nezavisnost vanjskih i internih revizora i odbora koje mora formirati svako društvo čijim se vrijednosnim papirima trguje na tržištu kapitala i formiranje odbora za računovodstvo. Zakon je pratilo donošenje restriktivne računovodstvene i revizorske regulative. U prvi plan je stavljena odgovornost uprave za istinito (tačno) izvještavanje i uspostavu nezavisne interne kontrole i revizije. Predsjednik uprave i član za uprave za finansije su obavezni da potpišu izjave o ličnoj odgovornosti za objavljene finansijske izvještaje i sprovođenje propisanih procedura.

Ostale zemlje su slijedile SAD i uslijedilo je prilagođavanje regulative novim uslovima i standardima. Evropska unija (EU) osnovne smjernice i načela propisuje kroz oblik direktiva. Direktive ne propisuju standarde niti tehnike za vođenje knjigovodstva i izradu finansijskih izvještaja, one samo daju smjernice za djelovanje i uspostavljanje istih. Samo donošenje direktiva nije bilo dovoljno da se uspostave i jedinstveno primjene računovodstveni standardi u zemljama članicama EU. Da bi se osigurala jedinstvena primjena načela Evropski parlament i Vijeće su 19.jula 2002. god. usvojili Uredbu o primjeni Međunarodnih računovodstvenih standarda u zemljama članicama EU. Prema navedenoj uredbi društva čijim se dionicama javno trguje moraju prilikom izrade finansijskih izvještaja u potpunosti primjeniti Međunarodne računovodstvene standarde. Prisustvo stranih investitora na lokalnim tržištima, svojim pritisakom ubrzalo je rad na ujednačavanju i standardiziranju izvještavanja.

Finansijski izvještaji se mogu grupisati u četiri osnovne grupe:

- Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI);
- Međunarodni računovodstveni standardi (MRS);
- Tumačenja od strane Međunarodnog komiteta za tumačenje standarda finansijskog izvještavanja (engl. IASC: International Accounting Standards Committee), nakon raspuštanja formiran je IFRIC: (eng. International Financial Reporting Interpretations Committee);
- Međunarodni revizorski standardi (MREVS)

Glavna ideja izrade novih standarda, kao odvojenih od MRS (engl.

IAS: International Accounting Standards) , bila je da se postojeći računovodstveni standardi prilagode potrebama i zahtjevima tržišta kapitala. Računovodstvo je promijenilo svoju ulogu, od evidentiranja poslovnih događaja u iskazivanje finansijskih podataka o finansijskom poslovanju i položaju društva emitenta. Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (engl. IFRS: International Financial Reporting Standards) objavljeni su u mnogim zemljama, ali postoji neujednačena praksa u primjeni i tumačenju. Još uvijek je u mnogim zemljama prisutna domaća praksa i regulativa koja nije usaglašena sa međunarodnim standardima, tako da se pojavljuje sukob u primjeni. BiH je usvojila zakonsku regulativu i prihvatila načelo primjene MRS, MSFI i MREVS (Zakon o računovodstvu i reviziji RS i FBiH). BiH nije uspjela prevesti sve MRS na MSFI, tako da se paralelno primjenjuju MSFI i MSR. BiH treba da završi prevođenje MRS kako bi se ubuduće primjenjivali samo MSFI. BiH ne samo da zaostaje u primjeni, nego ima podijeljeno tržište i duplu regulativu. Ne postoji unutarnji konsensus o jedinstvenoj regulativi i primjeni. Međunarodni revizorski standardi (engl. ISA: International standards of Auditing) primjenjuju se kod obavljanja revizije finansijskih izvještaja. MREVS-ovi propisuju opšta načela i obavezne postupke sa uputama u obliku objašnjenja. Revizor samo u posebnim slučajevima može prosuditi da li je nužno odstupiti od primjene MREVS-a.

Zemlje članice EU, računovodstvenu regulativu su prilagodile međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI). U tom cilju doneseno je više direktiva čiji je smisao usklađivanje računovodstvenog evidentiranja i izvještavanja potrebama korisnika finansijskih informacija. Direktiva 68/151/EEC propisuje obavezu čuvanja i pohranjivanja finansijskih izvještaja, kao i obavezu država članica da zakonom propišu kazne za neobjavlivanje. Direktiva 78/660/EEC određuje tretman pojedinih oblika društva i njihov minimalni obuhvat u finansijskim izvještajima. Osnovni zahtjev je da izvještaji daju fer i tačne iznose bilansnih pozicija. Direktiva 2001/65EC se odnosi na primjenu načela procjene stavki po fer vrijednosti. Godišnji finansijski izvještaji moraju biti odobreni od revizora, čije se mišljenje objavljuje uz izvještaje. Godišnji izvještaj obavezno sadrži bilans stanja (BS), bilans uspjeha (BU), izvještaj o gotovinskim tokovima, izvještaj o kapitalu i zabilješke uz izvještaje. Direktiva 83/349/EEC odnosi se na izradu konsolidovanih izvještaja za matično preduzeće. Direktiva 2003/51/EC propisuje sadržaj revizorskih izvještaja uključujući izradu analize razvoja povezanih preduzeća (grupe) i pokazatelje o zaštiti okoliša.

Direktiva 84/253/ECC odnosi se na uslove obavljanja revizije finansijskih izvještaja. Direktiva postavlja nešto strožija pravila kada se radi o javnim preduzećima. Sistem je u razvoju i stalno se pojavljuju nove direktive, izmjene i dopune. Revizor je odgovoran za izradu i iznošenje mišljenja o finansijskim izvještajima, a uprava društva je odgovorna za pripremanje i objavljivanje izvještaja.

BiH je prihvatila obavezu izvještavanja prema međunarodnim standardima i u tom smislu se vrši usaglašavanje standarda. Izrada i objavljivanje informacija propisano je zakonskom regulativom o računovodstvu i reviziji, finansijskom izvještavanju, zakonskom regulativom o privrednim društvima i zakonskom regulativom o vrijednosnim papirima i tržištu kapitala. Dioničarska (akcionarska) društva su obavezna da javno objave godišnje izvještaje (BS, BU, izvještaj o gotovinskim tokovima i kapitalu) skupa sa mišljenjem nezavisnog revizora. Dionička društva su obavezna da objave polugodišnje izvještaje (BS, BU,), ali isti nemoraju biti odobreni od strane revizora. Dionička društva su obavezna da objave značajne promjene u vlasničkoj strukturi (više od 5%), preuzimanje i bitne događaje vezano za društvo. Isto tako su obavezni da objave namjere o statusnim promjenama i preuzimanjima. Društva mogu objaviti i druge podatke, koje smatraju korisnim, ali nisu obavezna⁶. Na snagu je stupila i obaveza javnog objavljivanja izvještaja za velike i srednje poduzetnike.

Postoji razlika između ispunjenja obaveze izvještavanja i javnog objavljivanja izvještaja i njihovog kvaliteta. Finansijski izvještaji se rade po različitim metodologijama (različiti kontni planovi). Iako postoji napredak, još uvijek se isti ne objavljuju po istoj metodologiji niti prema prihvaćenim međunarodnim standardima. Logika tržišta je ista i finansijski izvještaji treba da prezentiraju iste pokazatelje na isti način. Javnim objavljivanjem u pisanim medijima izvještaji su dostupni jedan dan. Korisnici ih trebaju svakodnevno. Ne postoji jedinstven registar i arhiviranje izvještaja u elektronskoj formi, kako bi isti bili dostupni u svakom momentu zainteresiranim stranama. Obje berze i komisije vrijednosnih papira i registri trebali bi da imaju dogovor i jedinstven pristup arhiviranju i dostupnosti finansijskim izvještajima, od strane zainteresiranih strana. Banjalučka berza (BLSE) je uložila napor da finansijske izvještaje za emitente „prevede“ i objavi na jedinstven način.

6 Kumalić I. "Uloga finansijskog tržišta na razvoj energetike kao strateškog sektora Bosne i Hercegovine, 2012, Apeiron, Banjaluka, str. 211-212.

Na istom mjestu se nalaze: osnovne stavke BS, BU, gotovinski tokovi, pokazatelji uspješnosti (P/S, P/E, ROE, ROA, odnos knjigovodstvene i tržišne vijednosti, tržišna kapitalizacija EBITDA marža), podaci o dividendi, podaci o emitentu, objave emitenata, članovi nadzornog odbora, uprave. Podaci se arhiviraju po vremenskoj dimenziji. Nedostatak izvještaja za emitente, čijim dionicama se trguje, nije odgovornost berze, nego neodgovornost emitenta. Sarajevska berza i ostale regulatorne institucije tržišta kapitala objavljuju djelimične izvještaje, ali njihov kvalitet i dostupnost nije na potrebnom nivou. Ne treba zanemariti da postoje pozitivni pomaci u cilju dostupnosti i kvaliteta izvještaja. Ukoliko bi se uspostavio jedinstvena baza sa jedinstvenom formom finansijskih izvještaja bio bi to velik pomak, koji bi pozitivno djelovao na zainteresiranost stranih investitora da investiraju na tržištu kapitala u BiH.

3. Važnost primjene računovodstvenih standarda i revizorske prakse za razvoj tržišta kapitala

Za objavljivanje finansijskih izvještaja u prvom redu su zainteresirani dioničari. Oni ulažu u dionice da bi ostvarili zaradu. Ulaganje u dionice podrazumjeva i pravo u upravljanju, a za donošenje upravljačkih odluka nužne su informacije. Svaki investitor na tržištu kapitala želi maksimizirati prinose svojih ulaganja i zato su mu nužne kvalitetne informacije o finansijskom stanju i kretanju poslovanja kompanija. Da bi investitor procijenio da li je njegova investicija dobra ili ne, on ima potrebu da svoje prinose uporedi sa prinosima po osnovu ulaganja u vrijednosne papire drugih kompanija. Da bi uporedba bila kvalitetna i pouzdana mora počivati na istim osnovama. Cijene vrijednosnih papira će se kretati u skladu sa zakonom ponude i tražnje. Investitori će ulagati i uspješnija i perspektivna društva što će dovesti do rasta tražnje i cijena i obrnuto. Tržište tim šalje povratnu informaciju menadžmentu društva u kom pravcu se kreću i da li stvari funkcioniraju u skladu sa očekivanjima investitora na tržištu kapitala. Uspostavlja se uzajamna veza i djelovanje i svaka informacija, ne ovisno u kom smjeru, predstavlja signal za djelovanje i donošenje odluka. Polazna pretpostvka investitora je da uprava (menadžment) upravlja društvom na zakonit način i namjerom dobrog privrednika. Na upravi je odgovornost da ne iznevjeri unaprijed dato povjerenje. Zbog svojih uzročno posljedničnih odnosa, upravljanje kompaniom je neodvojivo od tržišta kapitala.

Ako se podaci odnose na istu kompaniju za dvije ili više godina prikazani jedan uz drugi, govori se o komparativnim finansijskim izvještajima⁷. Upoređivanjem podataka dolazi se do spoznaja trendova i procjena u kom pravcu se kreću očekivanja. U osnovi informacija se nalazi isti pristup i isti računovodstveni sistem evidentiranja i obračuna. Investitori u svojim portfeljima ne drži samo dionice jedne kompanije nego više kompanija i različite vrijednosne papire. Situacija se dalje usložnjava investiranjem na različitim tržištima i različitim zemljama. Investitoru trebaju uporedive informacije, koje su pouzdane i koje su bazirane na istim pravilima i principima. Informacije se temelje na računovodstvenom evidentiranju, a fer prikazivanje potvrđuje revizor. Istinito, objektivno i po istim standardima prikazivanje finansijskih i poslovnih podataka kompanija, predstavlja imperativ bez kojeg investitori (korisnici informacija) ne mogu donositi odluke. Investitori ne žele investirati u kompanije koje svoje finansijske informacije nisu uradile i prezentirale u skladu sa međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja. Tržište kapitala reaguje na osnovu prezentiranih informacija i određuje budući tok. Tržište kapitala, finansijsko izvještavanje i korporativno upravljanje su tri nerazdvojive stvari jedinstvenog procesa.

Ulazak stranih investitora je najlakši i najjednostavniji putem tržišta kapitala. U studiji koju je uradila Evropska banka za razvoj (EBRD) predstavljena je analiza razvijenosti korporativnog upravljanja u BiH, pokazano je da se sistem izvještavanja i transparentnosti nalazi na polovini skale. Dostignuta mjera pokazuje da primjena standarda nije na očekivanom nivou. Osnov za povećanje transparentnosti predstavlja računovodstveno evidentiranje u skladu sa međunarodnim računovodstvenim standardima i izvještavanje prema međunarodnim standardima koji se odnose na finansijsko izvještavanje⁸. Uz prednje je obavezno provođenje revizije u skladu sa međunarodnim standardima koji se odnose na reviziju. Dionička društva, čijim se dionicama trguje na Sarajevskoj berzi (SASE) i Banjalučkoj berzi (BLSE), imaju obavezu prezentiranja revizorskih izvještaja. Ona to ne čine i za to ne snose nikakvu odgovornost. Ovakva praksa šalje negativnu poruku investitorima i pokazuje neodgovornost nadzornog odbora i uprave.

Pravovremeno i dosljedno objavljivanje informacija od strane društva, vodi transparentnosti tržišta. Transparentnost tržišta omogućuje

7 Meigs, 1999, strana 925.

8 EBRD: Strategija za BiH 2010-2013, str. 27-28.

potencijalnim investitorima i aktuelnim dioničarima da procjenjuju dioničarska društva (korporacije) i da prilagode svoje procjene i ponašanje prema društvu brzo i kontinuirano. Takvo kontinuirano i *fino* podešavanje podstiče potpuniju procjenu tržišta i stabilizira cijene dionica na tržištu kapitala. U zemljama tranzicije, što je slučaj i sa BiH, mnoga društva nisu osposobljena da proizvedu, obrade i daju sofisticirane informacije investitorima. Ovo stvara dodatni nivo rizika za potencijalne investitore jer nisu u mogućnosti da donose svoje odluke na osnovu valjanih i kvalitetnih informacija⁹.

Dosljedna primjena MSFI otklanja sumnje i potencijalne prevare i zloupotrebe od strane uprave i članova nadzornog odbora, što za posljedicu ima smanjenje rizika kod ulaganja. Kod novih projekata smanjenje rizika djeluje u pravcu smanjenja diskontne stope prilikom analize profitabilnosti projekata. Niža diskontna stopa povećava atraktivnost projekta i pozitivno djeluje na privlačenje investitora. Primjena MSFI omogućuje upoređivanje profitabilnosti na široj regiji, čime se pruža mogućnost menadžmentu da izvrše procjenu vlastitog rada, i donese odluke u cilju poboljšanja poslovanja kompanije. Ako kompanija dobro posluje, onda su to signali da se razmišlja o proširenju tržišta. Bankarski sektor je u BiH prvi počeo da primjenjuje MRS I MSFI. Dionice banaka su bile najprivlačnije na tržištu kapitala. To je sektor koji je privukao najveći iznos direktnih stranih investicija. Finansijski sektor je najatraktivniji za strane investitore, ali unutar sektora postojala je konkurencija. Strani investitori su se prvo usmjerili prema bankama sa višim standardima. U revizorskim izvještajima se posebno razmatra primjena MRS i MSFI što dovoljno govori samo po sebi. Unapređenje izvještavanja i striktna primjena MSFI vodi povećanju interesa privatnih investitora za investiranje u kompanije koje ih primjenjuju i koje pokazuju svoju punu odgovornost prema tržištu i investitorima.

Tržište kapitala u BiH se nalazi u početnoj fazi razvoja. Tržište nije jedinstveno i organizovano je na dvije berze (Sarajevska i Banjalučka berza). Ukupan promet od osnivanja i početka rada do danas se kretao između 1,5% i 2,5% u odnosu na BDP. Tržišta čiji je ukupan promet ispod 5% od BDP smatraju se nerazvijena. U zemljama sa razvijenim tržištem kapitala taj odnos prelazi 60%. Učešće stranih investitora na Banjalučkoj berzi se kretala 13,4% i 44,5% od godišnjeg prometa, a na Sarajevskoj berzi između 24 i 65,5% od godišnjeg prometa. U F BiH postoji 349.585

9 I. Kumalić, 2012, str. 214.

vlasničkih računa i 635 emitenata, a u RS 4.347 računa i 891 emitent¹⁰). Broj računa pokazuje broj zainteresiranih osoba i masovnost potencijalnih korisnika finansijskih izvještaja.

Na osnovu prethodnih razmatranja i analiza potvrđena je postavljena hipoteza koja glasi: *Uspostavljanje i primjena jedinstvenih standarda finansijskog izvještavanja jača razvoj tržišta kapitala.*

4. Zaključci i preporuke

Razvoj računovodstva i revizije su neodvojivi od poslovanja privrednih društava. Tačno, istinito i objektivno prikazivanje poslovnih i finansijskih informacija predstavlja imperativ bez kojeg korisnici informacija ne mogu donositi poslovne i investicijske odluke. U cilju sprečavanja prevara i preventivnog djelovanja zaoštreno je pitanje pravilnog upravljanja društvom. Odgovornost za ispravnost i zakonitost poslovanja prenešeno je na upravu. U tom cilju izmjenjena je regulativa i uveden sistem preventivnog djelovanja i kontrola. Interna kontrole, interna i eksterna revizije dobile su novu ulogu, a revizori dodatnu odgovornost.

Računovodstvena i revizorska teorija i praksa sve više dobivaju na važnosti ne ovisno od onoga što se dešavalo u prošlosti. I dalje će se sve više poboljšavati i ustrožnjavati regulativa iz ove oblasti. Uloga nezavisnih revizora se i dalje razvijati, a njihova odgovornost će rasti. Osobe koje obavljaju reviziju moraju posjedovati posebna znanja koja stiču dodatnom obukom i certificiranjem. Kako se bude razvijalo tržište i unapređivali standadi to će se i pred osobe koje bude željele steći certifikate proširivati potreban nivo znanja. Zajednički interes je da se profesionalno usmjeravanje i sticanje potrebnih znanja počne obavljati počev od srednjih pa preko visokih strukovnih škola. Dobra strana je da su mnogi univerziteti uveli usmjerenja u pravcu obrazovanja budućih knjigovođa i revizora. Loša strana dosadašnje prakse u BiH je da certificiranje vrše strukovna udruženja (udruženje računovođa i revizora) koja su organizovana na monopolskom, a ne konkurentskom principu. Praksa u kojoj postoji zdrava konkurencija daje bolje rezultate. Univerziteti su na kraju najpozvaniji, a to je i njihova uloga i odgovornost, da izobrazuju kvalitetne kadrove. Sam čine certificiranja treba da vrši država (ministarstvo finansija) koje bi se sastojalao od formalne provjere posjedovanja propisanih uslova, a ne samo formalno izdavanje certifikate

10

Ibid, strana 131 i 135.

po preporuci udruženja.

Prema opštim načelima korporativnog upravljanja koje je objavio OECD, jedan od osnovnih principa je obaveza društava, čijim se vrijednosnim papirima trguje na tržištu kapitala, da transparentno prezentiraju finansijske i poslovne podatke. Temelj za transparentno prezentiranje i objavljivanje finansijskih podataka je vođenje računovodstvenih evidencija u skladu sa MRS-a. isto se odnosi i na reviziju koja se mora sprovoditi u skladu sa međunarodnim revizorskim standardima. Preporuke OECD u cilju jačanja računovodstvene i revizorske funkcije mogu se svesti na:

- unapređenje kvaliteta rada profesionalnih organizacija računovođa i revizora
- nezavisnost revizora treba osigurati propisima i kao i kontrolu primjene neovisnosti
- uspostaviti standarde koji će osigurati veću odgovornost revizora
- propisati ponašanje revizora i uspostaviti propise za praćenje kvaliteta rada revizora

Bosna i Hercegovina se prema izvršenim analizama od starane EBRD nalazi na pola puta. Potrebno je još puno rada i napora da bi se uspostavila minimalno potrebna praksa i preduslovi za dalji razvoj tržišta kapitala.

Iznešeni podaci u radu pokazuju važnost unapređenja računovodstvene i revizorske prakse u Bosni i Hercegovini. Učešće stranih investitora pokazuje njihovu zainteresiranost za ulaganja u BiH, ali u isto vrijeme nužnost primjene MSFI. Bez obzira na propise i praksu koja se razlikuje od međunarodnih standarda, treba uvesti praksu izrade finansijskih izvještaja u skladu sa MSFI. Razlog za jednoobraznost prezentiranja i objavljivanja u skladu sa direktivama EU leži i u činjenici opredjeljenja BiH za ulazak u EU. Bolje je to uraditi u startu, dok je tržište još u razvoju, nego kasnije kada se uspostavi praksa koju će trebati mijenjati.

Bez finansijskih informacija o emitentima čijim se vrijednosnim papirima trguje na tržištu kapitala nije moguće donositi odluke u koje papire i u kom pravcu ulagati. Nestalo bi dinamike na tržištu, investitori bi se povukli, a tržište bi stalo. Iz tog razloga tržište kapitala i finansijsko izvještavanje su neodvojivi jedno od drugoga. Na osnovu izloženog potvrđena je postavljena hipoteza.

LITERETURA:

1. *Evropska Banka za obnovu i razvoj (EBRD):(2010) , „Strategija za Bosnu i Hercegovinu 2010 – 2013.*
2. *Kumalić Ismet: (2012); „Uloga finansijskog tržišta u razvoju energetike kao strateškog sektora u BiH“, Panevropski univerzitet „APEIRON“ Banjaluka (doktorska disertacija);*
3. *Orsag Silvije: (2011), „Vrijednosni papiri, investicije i instrumenti finansiranja“ Revicon, Sarajevo.*
4. *Robert F.Meigs & Walter B.Meigs (1999): „Računovodstvo, Temelj poslovnog odlučivanja“, prevod Zoran Barac, MATE, Zagreb.*
5. *Šonje Velimir: (2005) „Veza koja nedostaje“, Arhivanalitika, Zagreb.*
6. *Zakoni:*
7. *Zakon o računovodstvu i reviziji (Sl.glasnik RS, broj 46/2006, 111/2009, 99/2011).*
8. *Zakon o računovodstvu i reviziji u Federaciji Bosne i Hercegovine (Sl.nov. br. 83/09)*
9. *Zakon o tržištu vrijednosnih papira (Sl. Novine F BiH, 85/08).*
10. *Zakon o registru vrijednosnih papira (Sl. novine F BiH,39/98 i 36/99).*
11. *Zakon o komisiji za vrijednosne papire (Sl. novine F BiH, 39/98 i 36/99),*
12. *Zakon o tržištu hartija od vrijednosti (Sl. glasnik RS, 92/06 i 34/09*
13. *Zakon o privrednim društvima (Sl. novine F BiH, 23/99),*
14. *EU: Direktive: 78/660EEC; 2001/65 EC; 83/349 EEC; 2003/51EC; 84/253/ECC*
15. *Linkovi:*
16. *Banjalučka berza (www.blberza.com)*
17. *Centralni registar hartija od vrijednost RS (www.crhovrs.org)*
18. *Komisija za hartije od vrijednosti RS (www.sec.rs.ba)*
19. *Komisija za vrijednosne papire FBiH (www.komvp.gov.ba)*
20. *Registar vrijednosnih papira FBiH (www.rvp.ba)*
21. *Sarajevska berza (www.sase.ba)*
22. *Ured za reviziju F BiH (www.saifbih.ba)*
23. *Ured za reviziju RS (www.gsr-rs.org)*
24. *Evropska Unija (www.ec.europa.eu)*
25. *EBRD (www.ebrd.com)*

PROBLEMS OF GATHERING EVIDENCES IN THE INTANGIBLE ASSET AUDIT

Milanka Aleksić¹, Bogdana Vujnović-Gligorić²
overview paper

ABSTRACT

Designing and expressing the audit opinion about the truth and objectiveness of the financial statements are based on the gathered evidences. The collection of the evidence becomes the focus of the audit work. Audit activities are directed on collecting of sufficiently relevant, reliable and objective evidences for the formation of the suitable opinion. For this purpose, the auditors are trying to hire a professional team that is able to apply modern procedures and techniques of the audit work. Despite the high professionalism, in the audit work there are some problems in terms of collecting evidence using appropriate techniques and audit tests.

The subject of the research in this paper are the problems and limitations that may occur in the collection of evidence provided by the audit plan and program for position of material property. The problem of collecting evidences is tightly connected with the principles of material property valuation. According to this, in this paper consequences which can appear as a result of inaccurate valuation of property are presented, in the form of latent reserves and hidden losses.

The goal of this research is to point out problems that appear when gathering evidences and valuing the asset and to give detailed explanation about causes of these problems and to offer the possible solution.

Keywords: *audit, audit evidence, the problems of gathering evidences.*

1 Docent, Panevropski univerzitet "Apeiron", Banja Luka, Bosna i Hercegovina
e-mail: milanka.a@apeiron-uni.eu

2 Vanr. profesor, Panevropski univerzitet "Apeiron", Banja Luka, Bosna i Hercegovina
e-mail: bogdana-vujnovic@yahoo.com

PROBLEMI PRIKUPLJANJA DOKAZA U REVIZIJI MATERIJALNE IMOVINE

Milanka Aleksić¹, Bogdana Vujnović-Gligorić²
pregledni rad

SAŽETAK

Oblikovanje i izražavanje revizorskog mišljenja o istinitosti i objektivnosti finansijskih izvještaja temelji se na prikupljenim dokazima. Prikupljanje dokaza postaje fokus revizorskog rada. Aktivnosti revizora su usmjerene na pribavljanje dovoljno relevantnih, pouzdanih i objektivnih dokaza za formiranje odgovarajućeg mišljenja. U tu svrhu revizori nastoje da angažuju profesionalni tim, koji je osposobljen da primjenjuje savremene postupke i tehnike revizorskog rada. I pored visokog profesionalizma, u radu revizora se javljaju određeni problemi prikupljanja dokaza primjenom odgovarajućih tehnika i testova revizije. Predmet istraživanja u ovom radu su upravo problemi i ograničenja koja se mogu javiti kod prikupljanja dokaza, predviđenih planom i programom revizije, za pozicije materijalne imovine. Problem prikupljanja dokaza je usko povezan sa principima vrednovanja materijalne imovine.

Shodno tome, u radu je dat prikaz posljedica koje mogu nastati usljed nepreciznog vrednovanja materijalne imovine, u obliku latentnih rezervi i skrivenih gubitaka.

Cilj ovog istraživanja je da se ukaže na probleme u prikupljanju dokaza i vrednovanju materijalne imovine, detaljno obrazlože uzroci ovih problema i ponude moguća rješenja.

Ključne riječi: revizija, revizorski dokaz, problemi prikupljanja dokaza.

1 Docent, Panevropski univerzitet "Apeiron", Banja Luka, Bosna i Hercegovina e-mail: milanka.a@apeiron-uni.eu

2 Vanr. profesor, Panevropski univerzitet "Apeiron", Banja Luka, Bosna i Hercegovina e-mail: bogdana.vujnovic@yahoo.com

1. INTRODUCTION

During the audit of the financial statements it is required from the auditor to collect enough evidences needed for the deduction of certain segments of the financial report. The evidence must be sufficient, reliable and relevant.

Dovoljnost označava mjeru pribavljenih dokaza i ona zavisi od profesionalne procjene revizora.

Sufficiency denotes the measure of obtained evidences and it depends on the auditor's professional judgment.

Auditor's claims must be substantiated on reliable evidences. However, reliability is difficult to secure because it depends on the particular circumstances and on the sources of audit evidence. Therefore, when assessing the reliability of the evidences it must be analyzed whether the evidence comes from external or internal sources, whether it is obtained directly or indirectly, in writing or orally. Evidence obtained directly from external sources, in writing, is considered as the most reliable evidence. It is also believed that the audit evidence is persuasive only if its parts come from different sources and different periods of consistency. Reliability of the evidences depends on the procedure that was applied during the collection. If the evidence is collected by physical examination or chart control, it is believed that it has a high level of reliability. Confidence level is reduced if the evidence is obtained by verification, inspection, analytical procedures, questionnaire or observation.

Relevant evidences should convince the auditor that all assets and liabilities are recorded, that assets and liabilities really belong to the client, that the determined amounts are treated in accordance with general accounting principles, and that the items are well-recorded and presented.

Considering the large share of intangible assets in the balance sheets of the companies, the auditor is crucial to obtain sufficient, reliable and relevant evidences of the property positions, facilities, equipment and inventories. Despite the auditors' efforts to fully respect the criteria for the collection of evidence set by The International auditing standards, in practice, there are certain problems that arise and can be solved in several ways, and the choice of alternatives determines the final business and assets balance of the company

1. UVOD

Tokom obavljanja revizije finansijskih izvještaja revizor je obavezan prikupiti dovoljno dokaza potrebnih za izvođenje zaključka o određenim segmentima iz finansijskog izvještaja. Dokazi moraju biti dovoljni, pouzdani i relevantni.³

Dovoljnost označava mjeru pribavljenih dokaza i ona zavisi od profesionalne procjene revizora.

Tvrđnje revizora moraju biti argumentovane pouzdanim dokazima. Međutim, pouzdanost je teško osigurati jer ona zavisi od konkretne okolnosti i od izvora revizorskog dokaza. Zato se kod procjene pouzdanosti dokaza analizira da li dokaz potiče iz eksternih ili internih izvora, da li je pribavljen direktno ili indirektno, pismeno ili usmeno. Dokaz pribavljen direktno iz eksternih izvora, pismenim putem, se smatra najpouzdanijim dokazom. Takođe se smatra da je revizorski dokaz ubjedljiv ako njegovi dijelovi potiču iz različitih izvora i različitih perioda konzistentnosti. Pouzdanost dokaza zavisi i od postupka koji je primjenjen u prikupljanju. Ukoliko se dokaz prikuplja fizičkom provjerom ili računskom kontrolom, tada se smatra da on posjeduje visok nivo pouzdanosti. Nivo pouzdanosti se smanjuje ukoliko je dokaz pribavljen potvrđivanjem, inspekcijom, analitičkim procedurama, upitnikom ili posmatranjem.

Relevantni dokazi treba da uvjere revizora da su sva imovina i obaveze evidentirane, da imovina i obaveze stvarno pripadaju klijentu, da su utvrđeni iznosi tretirani u skladu sa opštim računovodstvenim principima, te da su stavke dobro evidentirane i iznesene.

Obzirom na veliku zastupljenost materijalne imovine u bilansima preduzeća, za revizora je od ključne važnosti pribaviti dovoljne, pouzdane i relevantne dokaze o pozicijama nekretnina, postrojenja, opreme i zaliha. I pored nastojanja revizora da u potpunosti poštuju kriterije za prikupljanje dokaza, koji su propisani Međunarodnim revizorskim standardima⁴, u praksi se javljaju određeni problemi koji se mogu rješavati na više načina, a izbor alternative opredjeljuje konačni poslovni i imovinski bilans preduzeća.

3 Stanišić, M., *Metodologija revizije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006., str.7.

4 Stanišić, M., *Revizija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str.17.

The area of obtaining the audit evidences is governed by the following international standards:

- MRevS 500 - Audit Evidences,
- MRevS 501 - Audit Evidence - Additional Considerations for specific positions,
- MRevS 505 - External confirmation,
- MREVS 510 - First engagement of auditors - initial states,
- MRevS 520 - Analytical Procedures
- MRevS 530 - Audit based on sample and other selective testing procedures,
- MRevS 540 – Accounting Estimations Audit,
- MRevS 545 – Revise of measurement and disclosure of fair value
- MRevS 550 - Related Parties,
- MRevS 560 - Events after the Balance sheet date,
- MRevS 570 - The going concern
- MRevS 580 - Statements of management.

2. THE PROBLEMS OF GATHERING THE EVIDENCES IN THE PROPERTY, FACILITIES AND EQUIPMENT AUDIT

During the audit of property, facilities and equipment, auditors are often faced with the problems of the collection of evidences relating to the existence, valuation, and the rights and obligations over the property, facilities and equipment. When it comes to existence, the auditor has a duty to determine whether the recorded assets (property, facilities or equipment) exist in the company and whether they are in use. The existence of the asset is determined by physical examination, ie, inspection. Inspection is a very reliable piece of evidence if the auditor is well informed about the criteria for recognition. However, the main disadvantage of this technique of collecting the evidences is that the auditor cannot determine with certainty the functional state of funds and its correctness. This deficiency reduces the quality of inspection, particularly as this information affects the amount of income and expenses in the balance sheet. At the same time the veracity of the claims about the value of balance positions is reduced. In these circumstances, the auditor should determine the intentions of management, that are, whether the management avoids the write-off of funds out of function to reduce the expenditure items in the current period or re-engagements of the funds

Oblast prikupljanja revizorskih dokaza je regulisana sljedećim međunarodnim standardima:⁵

- MRevS 500 - Revizorski dokazi,
- MRevS 501 - Revizorski dokaz - dodatna razmatranja za specifične pozicije,
- MRevS 505 - Eksterna potvrda,
- MREVS 510 - Prva angažovanja revizora - početna stanja,
- MRevS 520 - Analitički postupci,
- MRevS 530 - Revizija na osnovu uzorka i ostali selektivni postupci testiranja,
- MRevS 540 - Revizija računovodstvenih procjena,
- MRevS 545 - Revidiranje mjerenja i objavljivanje fer vrijednosti,
- MRevS 550 - Povezane strane,
- MRevS 560 - Događaji nakon datuma bilansiranja,
- MRevS 570 - Vremenska neograničenost poslovanja,
- MRevS 580 - Izjave rukovodstva.

2. PROBLEMI PRIKUPLJANJA DOKAZA U REVIZIJI NEKRETNINA, POSTROJENJA I OPREME

Prilikom revizije nekretnina, postrojenja i opreme, revizori se najčešće suočavaju sa problemima prikupljanja dokaza koji se odnose na postojanje, vrednovanje, kao i prava i obaveze nad nekretninama, postrojenjima i opremom. Kada su u pitanju postojanja, revizor ima zadatak da utvrdi da li evidentirana sredstva (nekretnina, postrojenja ili opreme) postoje u preduzeću i da li su ona u upotrebi. Postojanje sredstva se utvrđuje fizičkim pregledom sredstava, tj. inspekcijom. Inspekcija je vrlo pouzdan dokaz ukoliko revizor dovoljno poznaje kriterije za prepoznavanje. Međutim, osnovni nedostatak ove tehnike prikupljanja dokaza je u tome što revizor ne može utvrditi s pouzdanošću funkcionalno stanje sredstva i njegovu ispravnost. Taj nedostatak umanjuje kvalitet inspekcije, posebno što ovaj podatak utiče na visinu prihoda i rashoda u bilansu uspjeha. Istovremeno se umanjuje istinitost tvrdnje o vrijednosti ove bilansne pozicije. Revizor u ovakvim okolnostima treba da utvrdi namjere menadžmenta, tj. da li menadžment izbjegava otpis sredstava izvan funkcije radi smanjenja stavke rashoda tekućeg perioda ili čeka novo zaposlenje za navedena sredstva.

5 Hrvatska revizorska komora, http://www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/1_KB-za-CIP-124.pdf (pristup 15.01.2013.)

Funds, whose existence is established by physical examination, are no reliable evidence that they are owned by enterprises. In practice of the private companies there are frequent cases that auditors cannot be convinced in the ownership of registered funds because there is no valid documentation to verify the ownership. It usually refers to the buildings, and other assets that the owner brings to the enterprise as personal property. Also, there is no proper documentation for property that is entered in through compensation or through cash payment. Accounting recording of such property is not in accordance with the accounting regulations and principles. The reason for the irregular entry of property, facilities and equipment is the ignorance of the basic rules or attempt to hold a job at all costs. The owners often express opinion that the company is their private property and they can also perform some transactions that are common for personal property and property of their own companies. The number of such transactions is reduced with increased discipline in accounting and the audit.

Ownership issues can be resolved:

- Upon the assessment of an independent evaluator asset can be recorded in the share capital and the investment of the owner and then registered in the court,
- Make a purchase contract between the owner and the company for a specified asset and on that basis make a purchase from the owner,
- Draw up a lease agreement between the owner and the company, and record the right to use the asset.

Problems of audit evidence are expressed during the property, facilities and equipment assessment. The main problems are related to the activation of the funds date, and the date when the funds are put out of use, as well as the determination of service life. Auditor comes to this information via a statement of employees in professional services in the company. Dates of activation and deactivation determine the level of devaluation and thus the amount of expenditures. The change of expenditures level itself affects the variation in operating results, which underscores the importance of determining the precise date. The information, which is also difficult to check, refers to the useful life of the asset. Length of the useful life of certain assets depends on the capacity utilization degree and technological obsolescence, for which the company's experts' statements are relevant. Statements often can be unreliable, especially when they have a subjective character.

Sredstva čije se postojanje utvrdi fizičkim pregledom, nisu pouzdan dokaz da su ista u vlasništvu preduzeća. U praksi privatnih preduzeća su česti slučajevi da se revizori ne mogu uvjeriti u vlasništvo evidentiranih sredstava jer ne postoji valjana dokumentacija kojom bi se vlasništvo potvrdilo. To se najčešće odnosi na građevine, a i ostala sredstva koje vlasnik unosi u preduzeće kao ličnu imovinu. Takođe, za imovinu koja se unosi putem kompenzacije ili je nabavljena uz gotovinsko plaćanje ne postoji uredna dokumentacija. Knjigovodstveno evidentiranje takve imovine nije u skladu sa računovodstvenim propisima i principima. Razlog za neregularno unošenje nekretnina, postrojenja i opreme je nepoznavanje osnovnih propisa ili nastojanje da se posao održi po svaku cijenu. Kod vlasnika je često izraženo mišljenje da je preduzeće njihova privatna svojina i da mogu obavljati i neke transakcije koje su zajedničke za ličnu imovinu i imovinu vlastitog preduzeća. Sa pojačanom disciplinom u računovodstvu i reviziji smanjuje se broj takvih transakcija.

Problem vlasništva se može riješiti:

- po izvršenoj procjeni nezavisnog procjenitelja sredstvo se može evidentirati u okviru osnovnog kapitala i uloga vlasnika, te registrovati u sudu,
- napraviti kupoprodajni ugovor između vlasnika i preduzeća za navedeno sredstvo i na osnovu njega izvršiti kupovinu od vlasnika,
- sačiniti ugovor o zakupu između vlasnika i preduzeća, te evidentirati pravo korišćenja sredstva.

Problemi revizorskih dokaza su izraženi prilikom vrednovanja nekretnina, postrojenja i opreme. Osnovni problemi su vezani za utvrđivanje datuma aktiviranja sredstva, datuma stavljanja sredstva van upotrebe, kao i za utvrđivanje korisnog vijeka trajanja. Revizor do ovih podataka dolazi putem izjava zaposlenih u stručnim službama u preduzeću. Datumi aktiviranja i deaktiviranja određuju visinu amortizacije,⁶ a time i visinu rashoda. Sama promjena visine rashoda utiče na variranje poslovnog rezultata, što naglašava značaj utvrđivanja što preciznijih datuma. Informacija koju je, takođe, teško provjeriti odnosi se na korisni vijek trajanja sredstva. Dužina korisnog vijeka određenog sredstva zavisi od stepena korišćenja kapaciteta i tehnološke zastarjelosti, za koje su mjerodavne izjave stručnih osoba u preduzeću. Izjave često mogu biti nepouzdanе, posebno ukoliko su subjektivnog karaktera.

6 Milojević, D., *Revizija osnovnih sredstava i nematerijalnih ulaganja*, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2002., str.13.

It is required from the auditor to conduct testing of the rights or obligations on the basis of the property, facilities or equipment use. During the testing there is a risk that certain rights or obligations regarding the use of funds will not be covered by testing.

The subject of the audit are the following rights:

- The use rights without charge,
- The use rights under a lease contract,
- The use rights of licenses,
- Use rights of leasing,
- and obligations:
- Obligations according to the given rights of use under a lease contract,
- Lien and mortgage rights on the basis of the loan,
- Provide guarantees in the form of not using resources under certain conditions.

If the company has registered income / expenditures based on rights or obligations, or right of use has been recorded, then the auditor will verify the correctness of these positions by examining the available documentation.

The problem for the auditor occurs if there is no documentation, or an ambiguous evidence cannot determine whether this is the use right. This situation is expressed in the stock companies created in the privatization process, in which the land is intangible asset in the form of the use right. The auditor is faced with the problem of incomplete documentation or lack of documentation for the right to use privatized land. It is also the auditor's limitation so that he can not verify or confirm the existence of the use right in the balance of the company

The problem is more pronounced if the company does not have registered incomes or expenses, or the recorded use right in their balance sheets.

Frequent inconsistencies, which may occur during the testing of rights or obligations based on the property, facilities and equipment use are:

Revizor je obavezan da izvrši testiranje prava ili obaveza po osnovu korišćenja nekretnina, postrojenja ili opreme. Kod testiranja se javlja rizik da određeno pravo ili obaveza po osnovu upotrebe sredstava neće biti obuhvaćeno testiranjem.

Predmet revizije su sljedeća prava:

- prava korišćenja bez naknade,
- prava korišćenja po osnovu zakupa,
- prava korišćenja licenci,
- prava korišćenja lizinga,
- kao i obaveze:
 - obaveze po osnovu datih prava korišćenja po osnovu zakupa,
 - data založna i hipotekarna prava po osnovu kredita,
 - date garancije u formi ne korišćenja sredstva pri određenim uslovima.

Ukoliko preduzeće ima knjižene prihode / rashode po osnovu prava ili obaveza ili ima knjiženo pravo korišćenja, tada će revizor provjeriti ispravnost ovih pozicija uvidom u raspoloživu dokumentaciju.

Problem za revizora se javlja ukoliko ne postoji dokumentacija, ili se zbog nejasne evidencije ne može utvrditi da se radi o pravu korišćenju. Takva situacija je izražena kod akcionarskih društava nastalih procesom privatizacije, kod kojih se zemljište vodi u okviru nematerijalne imovine u vidu prava korišćenja. Revizor se suočava sa problemom nekompletne dokumentacije ili nepostojanjem dokumentacije za pravo korišćenja privatizovanog zemljišta. To je ujedno i revizorsko ograničenje tako da revizor ne može provjeriti, niti potvrditi postojanje prava korišćenja u bilansu preduzeća.

Problem je izraženiji ukoliko preduzeće nema knjiženih prihoda ili rashoda, niti knjiženog prava korišćenja u svojim bilansima.

Česte nelogičnosti, koje se mogu javiti prilikom testiranja prava ili obaveza po osnovu korišćenja nekretnina, postrojenja i opreme su:

- The company has no employees and has recorded equipment, buildings,
- The company has no use rights of the registered positions on investment property, but it accounts the depreciation,
- The company has recorded costs of maintenance, spare parts, and the balance sheet has no generated incomes, or continuity in the business.

After examining the accounting records documentation and financial statements auditor gets the impression that the company is unable to continue operations as it does not achieve operating income. However, the company also operates in such circumstances which leads to suspicion on owner's honesty and the possibility of the illegal actions existence (such as buying and selling for cash). Statements of experts or owners in most cases do not confirm auditor's suspicions, so the auditor restrains from expressing an opinion, if he is not able to obtain satisfactory evidence of reasonable suspicion by alternative procedures. However, in this case, the auditor must express doubts about the continuation of the business

There are many irregularities in the operation of such a legal entity :

1. The fact that there is no income but there are costs suggests that there is a suspicion in the operations' regularity. Due to the underestimation of income the financial result is incorrect.
2. If the owner receives income for his account with the company assets , then the use right should be registered in the position of investment properties.
3. Such an irregular way of business raises a suspicion in the business continuity, or the suspicion of going concern.

Proper positioning of the property, facilities and equipment is particularly important for public companies because it deals with positions of high value (eg railway infrastructure, natural resources, telecommunication goods distribution network in the electrical transmission and so on). False presentation of these positions in the balance sheet would be convenient for looting and illegal appropriation. Considering the fact that these are public goods that affect the quality of life, it is necessary to pay great attention to their proper recognition and appreciation in balance sheet.

- preduzeće nema zaposlenih radnika, a ima evidentiranu opremu, građevinske objekte,
- preduzeće nema evidentiranih prava korišćenja na poziciji investicionih nekretnina, a obračunava amortizacije,
- preduzeće ima evidentirane troškove održavanja, rezervnih dijelova, a u bilansu uspjeha nema ostvarenih prihoda, niti kontinuiteta u poslovanju.

Uvidom u knjigovodstvenu dokumentaciju i finansijske izvještaje revizor stiže dojam da preduzeće nije u mogućnosti nastaviti poslovanje jer ne ostvaruje poslovne prihode. Međutim, preduzeće posluje i u takvim okolnostima što upućuje na sumnju u poštenje vlasnika i mogućnost postojanja nezakonitih radnji (kao npr. kupovina i prodaja za gotovinu). Izjave stručnih osoba ili vlasnika u većini slučajeva ne potvrđuju sumnje revizora, tako da se revizor uzdržava od davanja mišljenja, ukoliko ne može alternativnim postupcima pribaviti zadovoljavajuće dokaze o opravdanosti sumnje. Međutim, u ovakvom slučaju revizor mora izraziti sumnju u nastavak poslovanja.

U radu takvog pravnog lica postoji više nepravilnosti:

1. Činjenica da nema prihoda, a postoje troškovi upućuje na sumnju u regularnost poslovanja. Zbog potcjenjivanja prihoda finansijski rezultat je netačan.
2. Ukoliko vlasnik ostvaruje prihode za svoj račun sa imovinom preduzeća, tada bi se na poziciji investicionih nekretnina trebalo evidentirati pravo korišćenja.
3. Ovakav iskrivljeni način poslovanja ukazuje na sumnju u kontinuitet poslovanju, odnosno sumnju u vremensku neograničenost poslovanja.

Pravilno pozicioniranje nekretnina, postrojenja i opreme je posebno važno u javnim preduzećima jer se radi o pozicijama visoke vrijednosti (npr. željeznička infrastruktura, prirodna bogatstva, telekomunikaciona dobara, distributivne mreže u elektro prenosu i sl.). Lažno prikazivanja ovih pozicija u bilansima bi predstavljalo pogodnost za otuđenja i bespravna prisvajanja. Obzirom da se radi o javnim dobrima koja utiču na kvalitet života potrebno je posvetiti veliku pažnju njihovom pravilnom priznavanju i vrednovanju u bilansima.

The most common defects of the balance sheet positions of property, facilities and equipment in public companies are:

- Assets owned by public companies that are not registered in their balance sheet and that are used by other persons
- Recording the asset segments that are not their property,
- Recording of asset, which is not registered in the cadastral records due to lack of necessary documentation,
- Owning a property that is not in use due to lack of functionality,
- Categorization of public assets that is done in inadequate way.

Most public companies, created from state-owned enterprises, did not carry out the transfer of assets from its founders. Such asset causes an increase in depreciation expenses (and revaluation) and reducing the profit, which prolongs its transfer to the new owner. Besides the business results, financial status in the balance sheet of public enterprises is also displayed incorrectly. Management solves this problem by registering the property in a public company against prescribed procedures, which gives a distorted picture of the public company asset.

During the public companies' audit it can be noticed that there is a property without the proper value, because its value is not assessed in accordance with applicable regulations, or the valuation is done in an inadequate way. In this case it comes to an overestimation of property (hidden losses) or underestimating its value (latent reserves).

3. PROBLEMS OF OBTAINING AUDIT EVIDENCES RELATED TO STOCK

The auditor must obtain evidence regarding stocks, in order to draw reasonable conclusions upon which he can base his opinion.

International Auditing Standard 501: Audit Evidence - Additional Considerations for specific positions, defines the use of inspection during the collection of evidence while counting the inventory. When the inventory is in the financial statements materially significant, it is necessary that the auditor obtains sufficient audit evidence of the stocks' existence, attending to their inventory. If the auditor is unable to attend the inventory, then subsequent testing should be done.

Najčešći nedostaci na bilansnim pozicijama nekretnina, postrojenja i opreme u javnim preduzećima su:

- imovina u vlasništvu javnih preduzeća nije evidentirana u njihovom bilansu i koriste je druga lica,
- evidentiranje dijelova imovine koja nije njihovo vlasništvo,
- evidentiranje imovine, koja nije uknjižena u katastarske evidencije zbog nedostatka potrebne dokumentacije,
- posjedovanje imovine koja se zbog nefunkcionalnosti ne koristi,
- kategorizacija javne imovine se vrši na neadekvatan način.

Većina javnih preduzeća, nastala transformacijom iz državnih preduzeća, nije izvršila prenos imovine od svojih osnivača. Takva imovina utiče na povećanje troškova amortizacije (i revalorizacije) i smanjenje poslovnog rezultata, što usporava njen prenos na novog vlasnika. Osim poslovnog rezultata pogrešno se prikazuje i imovinsko stanje u bilansu javnog preduzeća. Menadžment rješava ovaj problem unosom imovine u javno preduzeće mimo propisanih procedura, što daje iskrivljenu sliku imovine javnog preduzeća.

Prilikom revizije javnih preduzeća može se uočiti da postoji stalna imovina bez odgovarajuće vrijednosti, jer se ne vrši procjena njene vrijednosti u skladu sa važećim propisima, ili se procjena vrijednosti vrši na neadekvatan način. U tom slučaju dolazi do precjenjivanja imovine (skriveni gubici) ili potcjenjivanje njene vrijednosti (latentne rezerve).

3. PROBLEMI PRIKUPLJANJA REVIZORSKIH DOKAZA VEZANIH ZA ZALIHE

Revizor je dužan pribaviti dokaze vezano za zalihe, kako bi mogao izvući razumne zaključke na kojima može utemeljiti svoje mišljenje.

Međunarodnim revizorskim standardom 501: Revizorski dokaz - Dodatna razmatranja za specifične pozicije definisano je korišćenje inspekcije prilikom prikupljanja dokaza kod brojanja zaliha. Kada je zastupljenost zaliha u finansijskim izvještajima materijalno značajna, potrebno je da revizor pribavi zadovoljavajući revizorski dokaz o postojanju zaliha, prisustvovanjem njihovom popisu. Ukoliko revizor nije u mogućnosti da prisustvuje inventarisanju onda bi trebao naknadno obaviti testiranje.

During the obtain of audit evidences related to stocks, it is necessary to consider:

- Accounting system for stocks,
- Internal control system for stocks,
- Selection of appropriate procedures for inventory lists,
- Substantive importance of inventories,
- Inherent, control and detection risk
- The period of making the inventory list,
- Location of the inventory warehouse
- Experts' help

Auditor's attendance during inventory gives him the ability to investigate the stock, examine the application of established procedures for recording and controlling the list, as well as to gather evidences on the reliability of the applied methods.

While collecting evidences that assure him in the veracity of displaying the balance sheet stock positions, the auditor may encounter some problems, such as:

- Method of calculating the stock does not comply with the regulations of International Accounting Standard 2 - Inventories,
- Auditor does not attend the inventory for different reasons, either his presence is infeasible due to the types of stocks or their locations,
- The auditor does not attend the inventory since he is engaged in this enterprise for the first time,
- The stock is determined by assessing, so that the auditor can not be assured in the correctness and reasonableness of such procedures,
- Determining the inventory valuation and its assessment requires expertise because inventories have materially significant position in balance sheet

3.1. Inventory valuation problems

Inventories are often the subject of false reporting, especially in the situations with a large amount and value of stocks.

U toku prikupljanja revizorskih dokaza, vezanih za zalihe, potrebno je razmotriti:

- računovodstveni sistem kod obuhvatanja zaliha,
- sistem interne kontrole kod obuhvatanja zaliha,
- izbor adekvatnih postupaka kod popisa zaliha,
- materijalni značaj zaliha,
- inherentni, kontrolni i detekcioni rizik,
- vrijeme vršenja popisa,
- lokacija skladišta zaliha,
- pomoć stručnjaka.

Prisustvovanje popisu daje revizoru mogućnost da ispita zalihe, sagleda primjenu utvrđenih postupaka za evidentiranje i kontrolu rezultata popisa, kao i da prikupi dokaze o pouzdanosti primjenjenih postupaka.

Kod prikupljanja dokaza, kojima se revizor uvjerava u istinitost prikazivanja pozicije zaliha u bilansu, mogu se javiti određeni problemi, kao što su:

- način obračuna zaliha nije usklađen sa odredbama Međunarodnog računovodstvenog standarda 2- Zalihe,
- revizor ne prisustvuje popisu zaliha zbog različitih okolnosti, ili je prisustvo neizvodljivo zbog vrste zaliha ili njihove lokacije,
- revizor nije prisustvovao popisu jer je prvi put angažovan u tom preduzeću,
- stanje zaliha se utvrđuje procjenjivanjem, tako da se revizor ne može uvjeriti u ispravnost i razumnost takvih postupaka,
- za utvrđivanje vrijednosti zaliha i njihovu procjenu potrebna su stručna znanja jer zalihe čine materijalno značajnu bilansnu poziciju.

3.1. Problemi vrednovanja zaliha

Zalihe su često predmet lažnog izvještavanja, posebno u situacijama kada se radi o velikim količinama i vrijednostima zaliha.

Besides the problem of determining the quantity of stocks, due to auditor's absence during the inventory, the problem is also the price at which the calculation of these supplies is performed. According to IAS 2 - Inventories, stocks are calculated upon cost or net sale price, depending on which price is lower. This includes the auditors' obligation to assure the method of determining the price, as well as to verify the mathematical accuracy of the stock value computation. Stocks value confirmation cannot be made only on the basis of obtained statements by the management

If the companies calculate inventories only at net sale price, or just at the purchase price, then there is a risk of presenting the stocks in a greater amount, which can be directly reflected on the profit increase. Most companies don't accept the calculation of inventories at cost price because:

- The difficulty in calculating the cost price, because of the specificity of the company's activity,
- Incompetence of the staff,
- Deliberate non-calculation at cost price in cases where it is lower than the net sales price.

These reasons speak about the present problems of validating the management claims inventories value, as well as the need for a more serious approach to the collection of evidence about the value of this balance positions.

3.2 Absence from inventory

Due to absence from inventory and the inability to determine the accuracy of stock positions through alternative procedures, auditors generally express the opinion with reserve. Such opinions are typical for companies that have expressed materially significant value of stock positions in their balance sheets. The most common reasons for auditor's absence from the inventory are:

- Enterprise forgets or notifies the auditor too late about the inventory date
- Inventory lasts several days, so due to the volume of work the auditor does not have enough time to attend the whole inventory.

Osim problema utvrđivanja količinske komponente zaliha, zbog neprisustvovanja revizora tokom popisa, problem predstavlja i cijena po kojoj se vrši obračun tih zaliha. Prema Međunarodnom računovodstvenom standardu 2 - Zalihe, zalihe se obračunavaju po cijeni koštanja ili neto prodajnoj ceni, zavisno od toga koja cijena je niža. To podrazumijeva obavezu revizora da se uvjeri u način utvrđivanja cijena, kao i da izvrši računsku kontrolu obračuna vrijednosti zaliha. Potvrda vrijednosti zaliha se ne može izvršiti samo na osnovu pribavljene izjave menadžmenta.

Ukoliko preduzeća obračunavaju zalihe samo po neto prodajnoj cijeni, ili samo po prodajnoj cijeni, tada postoji opasnost da se zalihe prikažu u većem iznosu, što se može direktno odraziti na povećanje dobiti. Većina preduzeća se ne odlučuje na varijantu obračunavanja zaliha po cijeni koštanja zbog:

- teškoća u obračunu cijene koštanja, zbog specifičnosti djelatnosti kojom se bavi preduzeće,
- nestručnosti zaposlenog osoblja,
- namjernog neobračunavanja po cijeni koštanja u slučajevima kada je ona niža od neto prodajne cijene.

Navedeni razlozi govore o prisutnim problemima potvrđivanja istinitosti tvrdnji menadžmenta o vrijednosti zaliha, kao i o potrebi ozbiljnijeg pristupa kod prikupljanju dokaza o vrijednosti ove bilansne pozicije.

3.2. Neprisustvovanje popisu zaliha

Zbog neprisustvovanja popisu zaliha i nemogućnosti da se kroz alternativne postupke stekne uvjerenje o tačnosti pozicije zaliha, revizori uglavnom izražavaju mišljenje sa rezervom. Ovakva mišljenja su karakteristična za preduzeća koja imaju iskazanu materijalno značajnu vrijednost pozicije zaliha u svojim bilansima. Najčešći razlozi zbog kojih revizor ne prisustvuje popisu su:

- preduzeće zaboravi ili kasno obavijesti revizora o datumu održavanja popisa zaliha,
- popis zaliha traje nekoliko dana, zbog obimnosti posla, tako da revizor nema dovoljno vremena da prisustvuje popisu svih zaliha.

- Engagement of auditors during the year, ie after the completion of stocks' initial state.

If the inventory lasts few days, auditor considers when and what type of inventory he would attend. Considering that the estimations and assumptions are included in the process of state determination, that indicates a possible falsity of displayed stocks in the financial statements of the company.

Also, in the case of auditor's first engagement, there can appear accuracy problem of the reported stock. Specifically, if the auditor is hired during the year, then he didn't attend the initial reporting of inventory state. Mitigating circumstance is if such a company audited the previous fiscal year. In this case, the work on the list of the previous auditor can be satisfactory fact for the current year. New auditor should perform a detailed insight into documentation of previous auditors and based on that to rate the veracity of recorded stocks. If the new auditor expresses doubt about the previous auditor's work in relation to the value of stocks, then he should make such a retroactive check to review all payments and charges made during the current year, liabilities and claims from the previous year, and based on these data to reconcile current inventory years, ie testing of certain transactions and so on. If applied techniques show satisfactory inventory state, then the auditor will issue an unqualified opinion. Otherwise, ie if the stock is not satisfactory, the auditor will issue an opinion that differs from positive.

In practice it may happen that the auditor can not determine the value of inventories due to lack of knowledge of certain professional activities (ie. inventory valuation of certain ores).

In such cases, the auditor acquires necessary opinion through engagement of a specialist, meaning external expert who will help him in stock evaluation with his knowledge and modern technology. When hiring a specialist for a particular profession auditor needs to check his competence, expertise, technical equipment, as well as independence. Auditor, the client and the specialist must agree on the nature of the work the specialist will perform. In order to assess the suitability of the findings for the allegations regarding the financial statements, the auditor should understand the methods and assumptions used by the specialist. If specialist's assessments, according to the auditor, are irrational, then the auditor will not rely on them. However, if they are reasonable and demonstrate sufficiently competent evidence, then the auditor will accept them.

- angažovanje revizora u toku godine, tj. poslije izvršenog popisa početnog stanja.

U slučaju da popis traje nekoliko dana revizor procjenjuje kada i kojoj vrsti popisa će prisustvovati. Obzirom da su u utvrđivanje činjeničnog stanja uključene procjene i pretpostavke, to upućuje na moguću neistinitost prikazanih zaliha u finansijskim izvještajima preduzeća.

Problem istinitosti prikazanih zaliha može biti i u slučaju prvog angažovanja revizora u preduzeću.⁷ Naime, ako se revizor angažuje u toku godine, onda je on uskraćen da prisustvuje popisu već iskazanog početnog stanja. Olakšavajuća okolnost je ukoliko je takvo preduzeće vršilo reviziju u predhodnoj poslovnoj godini. U tom slučaju rad na popisu predhodnog revizora može biti zadovoljavajuća činjenica za tekuću godinu. Novi revizor treba izvršiti detaljan uvid u radnu dokumentaciju predhodnog revizora i na osnovu toga ocijeni istinitost popisanog stanja zaliha. Ukoliko novi revizor izrazi sumnju u rad predhodnog revizora vezano za vrijednost zaliha, onda bi on trebao izvršiti retroaktivnu provjeru tako da izvrši pregled svih plaćanja i naplata obavljenih u tekućoj godini, obaveza i potraživanja iz predhodne godine, te da na osnovu tih podataka uskladi zalihe tekuće godine, odnosno testira određene transakcije i slično. Ukoliko primjenjene tehnike pokažu zadovoljavajuće stanje zaliha, tada će revizor izdati pozitivno mišljenje. U suprotnom, tj ukoliko stanje zaliha ne bude zadovoljavajuće, revizor će izdati mišljenje koje se razlikuje od pozitivnog.⁸

U praksi se može desiti da revizor ne može utvrditi vrijednost zaliha zbog stručnog nepoznavanja određene djelatnosti (npr.kod procjene vrijednosti zaliha određene rude).

U takvim slučajevima revizor stiže neophodna uvjerenja kroz angažman specijaliste, donosno eksternog eksperta koji će mu svojim znanjem i savremenim sredstvima pomoći u procjeni zaliha. Prilikom angažovanja specijaliste za određenu struku potrebno je da revizor provjeri njegovu kompetentnost, stručnost, tehničku opremljenost, kao i nezavisnost. Revizor, klijent i specijalista se moraju usaglasiti o prirodi posla kojeg će specijalista obavljati. Da bi ocijenila prikladnost nalaza za tvrdnje o računovodstvenim izvještajima, revizor bi trebao razumjeti metode i pretpostavke koje koristi specijalista. Ukoliko nalazi specijaliste, po ocjeni revizora, budu nerazumni onda se revizor neće oslanjati na njih. Međutim, ukoliko nalazi budu razumni, odnosno pokažu dovoljno kompetentnog dokaznog materijala onda će ih revizor prihvatiti.

7 Martić, S., *Kontrola i revizija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 1987, str.125-126.

8 MREVS 510 –Prva angažovanja revizora-početna stanja

3.3. Material stocks

It is necessary that the company has an organized record of stock materials so that the auditor could make a valid material stock audit. During the audit of procurement and consumption of materials there are problems of simultaneous recording, and the procurement of materials, and the cost of materials (discharge of material storage) without valid documents to prove the necessity of recording the costs. On the basis of such errors the auditor can hardly know the real balance of the stock on the date of drawing up balance sheets, as well as the accuracy of the recorded material costs. According to accounting rules it is mandatory for companies to have analytical record of stock materials, and material costs on the basis of recorded delivery note (outputs) of warehouse materials.

The mere fact that the auditor cannot determine the accuracy of stock state, then the scope of the audit is limited.

Since the stocks represent a very significant position in the structure of balance sheets, testing their accuracy should be done by the most skilled members of the audit team. By testing the auditor should assure the accuracy of reported conditions, as well as true and fair presentation of the balance sheet positions during the reporting period. During the testing, checking other balance sheet positions is also done, such as sales revenue, materials cost, inventory value changes, etc. During the inventory audit a special attention is given to the internal control assessment.

If the auditor is unable to attend the inventory it is desirable to make alternative testing of supplies, with which he would verify compliance with the inventory situation and compliance with material records. The best solution for the auditor would be to re-organize the inventory, and then to converse the outputs and inputs from the date of the balance up to the list date. In this case, the auditor would spend a lot of time and effort, as well as increased costs, in order to validate the inventory made by the company. Just because of that auditors more often write in the opinion that they didn't attend the inventory list. If the auditor is satisfied with the efficiency of the internal control, and additional procedures demonstrate compliance, then he generally accepts the condition shown in the list.

3.3. Zalihe materijala

Da bi revizor mogao obaviti valjanu reviziju zaliha materijala potrebno je da preduzeće ima ustrojenu evidenciju zaliha materijala. Tokom revizije nabavke i trošenja materijala izraženi su problemi istovremenog evidentiranja, i nabavke materijala, i troškova materijala (razduženja skladišta materijala), a bez valjane dokumentacije koja bi potvrdila potrebu evidentiranja troškova. Na osnovu takvih grešaka revizor se teško može uvjeriti u stanje zaliha na dan sačinjavanja bilansa, kao i u ispravnost evidentiranih troškova materijala. Prema računovodstvenim propisima preduzeće je obavezno voditi analitičku evidenciju zaliha materijala, a troškove materijala evidentirati na osnovu izdatnica (izlaza) materijala iz skladišta.

Sama činjenica da revizor ne može utvrditi ispravnost zaliha materijala, onda je i obim revizije ograničen.

Obzirom da zalihe predstavljaju vrlo značajnu poziciju u strukturi bilansa, testiranje njihove tačnosti trebaju obaviti najstručniji članovi revizorskog tima. Testiranjem se revizor treba uvjeriti u ispravnost iskazanih stanja, kao i istinitost i fer prikazivanje u bilansnim pozicijama tokom izvještajnog perioda. Tokom testiranja vrši se provjeravanje i drugih bilansnih pozicija, kao što su: prihodi od prodaje, troškovi materijala, promjene vrijednosti zaliha i dr. Posebna pažnja u reviziji zaliha se poklanja ocjeni funkcionisanja internih kontrola.⁹

Ukoliko revizor ne može prisustvovati popisu zaliha materijala poželjno je da izvrši alternativna testiranja zaliha, sa kojim bi provjerio usaglašenost sa inventurnim stanjem i usaglašenost sa materijalnom evidencijom. Najbolje rješenje za revizora bi bilo da organizuje ponovni popis zaliha, a potom izvrši preračun izlaza i ulaza od datuma bilansiranja do datuma popisa. U tom slučaju revizor bi utrošio puno vremena i truda, a i povećao troškove, da bi se uvjerio u istinitost popisa koje je izvršilo preduzeće. Upravo zbog toga revizori se više odlučuju da u mišljenju iznesu kvalifikaciju da nisu prisustvovali popisu. Ukoliko se revizor uvjeri u efikasnost funkcionisanja interne kontrole, a dodatni postupci pokažu usaglašenost, onda se uglavnom prihvata stanje prikazano po popisu.

9 Milojević, D., *Finansijska revizija i kontrola*; Beogradska poslovna škola; Beograd, 2006, str.132.

4. INFLUENCE OF FALSE VALUATION OF INTANGIBLE ASSETS ON FINANCIAL RESULTS

Due to inaccurate base upon which an assessment of property is made, latent reserves or hidden losses occur.

Latent reserves arise if the material resources are underestimated, while the hidden losses occur due overestimation of material resources.

In the following example we show the understatement of operating assets, according the method of lowest value, when market prices rise.

Table 1: Enterprise's initial balance structure

Assets	Amount	Liabilities	Amount
Assets position	500.000	Liabilities position	700.000
Inventory (1000 kg x 400 KM)	400.000	Profit	200.000
Total:	900.000	Total:	900.000

Stocks in the previous balance sheet are stated at purchase price , or at historical cost. If at the balance sheet date the market prices fall to 300 km, whereas during the reporting period they increase to 380 km, then the balance display will be

Table 2: Latent reserves - Phenomenal profit impairment

Assets	Amount	Liabilities	Iznos
Assets position	500.000	Liabilities position	700.000
Inventory (1000 kg x 300 KM)	300.000	Profit	100.000
Total:	800.000	Total:	800.000

According to the principle of lower (in this case the market) values there was an inventory depreciation for 100,000, KM, because of a decrease of their value from 400,000 KM to 300,000 KM.

Latent reserves, beside the reduced phenomenal profits, may be reflected through increase of apparent loss, or through converting a phenomenal profit into loss.

In the following example we show the expression of apparent loss

4. UTICAJ POGREŠNOG VREDNOVANJA MATERIJALNE IMOVINE NA FINANSIJSKI REZULTAT

Usljed neprecizne osnovice po kojoj se vrši procjena materijalne imovine javljaju se latentne rezerve ili skriveni gubici.

Latentne rezerve nastaju ukoliko su materijalna sredstva potcijenjena, dok se skriveni gubici javljaju usljed precjenjenosti materijalnih sredstava.

Na sljedećem primjeru ćemo prikazati potcjenjivanje obrtne imovine, po metodu najniže vrijednosti, u slučaju kada tržišne cijene rastu.

Tabela 1: Početna struktura bilansa preduzeća

Aktiva	Iznos	Pasiva	Iznos
Pozicije aktive	500.000	Pozicije pasive	700.000
Zalihe robe (1000 kg x 400 KM)	400.000	Dobit	200.000
Ukupno:	900.000	Ukupno:	900.000

Zalihe u predhodnom bilansu su iskazane po nabavnoj cijeni, odnosno po istorijskom trošku. Ukoliko na dan bilansiranja tržišne cijene padnu na 300 KM, a u toku perioda izvještavanja porastu na 380 KM, onda bi bilansni prikaz bio sljedeći:

Tabela 2: Latentne rezerve – umanjenje pojavne dobiti

Aktiva	Iznos	Pasiva	Iznos
Pozicije aktive	500.000	Pozicije pasive	700.000
Zalihe robe (1000 kg x 300 KM)	300.000	Dobit	100.000
Ukupno:	800.000	Ukupno:	800.000

Prema principu niže (u ovom slučaju tržišne) vrijednosti izvršeno je otpisivanje zaliha za 100.000 KM, zbog pada njihove vrijednosti sa 400.000 KM na 300.000 KM.

Latentne rezerve se, pored umanjenja pojavne dobiti, mogu reflektovati i kroz povećanje pojavnog gubitka, ili pak pretvaranje pojavne dobiti u gubitak.

Na sljedećem primjeru ćemo prikazati iskazivanje pojavnog gubitka.

Table 3: Company's Opening Balance sheet

Assets	Iznos	Liabilities	Amount
Assets position	500.000	Liabilities position	900.000
Inventory (1000 kg x 300 KM)	300.000		
Loss	100.000		
Total:	900.000	Total:	900.000

At balance sheet date the historical cost is reduced to the current market price, and the balance sheet receives the following structure:

Table 4: Latent reserves - apparent loss

Assets	Amount	Liabilities	Amount
Assets position	500.000	Liabilities position	900.000
Inventory (1000 kg x 200 KM)	200.000		
Loss	200.000		
Total:	900.000	Total:	900.000

In this case, through underestimation of assets, the apparent loss is increased from 100,000 KM to 200,000 KM.

Above display shows that the company has committed stock's understatement, by calculating the inventory at a lower price, and thus reduced the profit or increased the apparent loss. During the sale of goods latent reserve is realised because the company sells at the market, and not at a lower price.

Besides latent reserves, hidden losses occur as a result of inaccurate valuation. The manner of their formation can be seen in the following diagram.

The assumption is that the company has the following opening balance:

Table 5: Company's opening balance sheet

Assets	Amount	Liabilities	Iznos
Assets position	300.000	Liabilities position	800.000
Inventory (1000 kg x 300 KM)	300.000		
Loss	200.000		
Total:	800.000	Total:	800.000

Tabela 3: Početni bilans preduzeća

Aktiva	Iznos	Pasiva	Iznos
Pozicije aktive	500.000	Pozicije pasive	900.000
Zalihe robe (1000 kg x 300 KM)	300.000		
Gubitak	100.000		
Ukupno:	900.000	Ukupno:	900.000

Na dan bilansiranja istorijska cijena je svedena na važeću tržišnu cijenu, pri čemu je bilans dobio sljedeću strukturu:

Tabela 4: Latentne rezerve - pojavni gubitak

Aktiva	Iznos	Pasiva	Iznos
Pozicije aktive	500.000	Pozicije pasive	900.000
Zalihe robe (1000 kg x 200 KM)	200.000		
Gubitak	200.000		
Ukupno:	900.000	Ukupno:	900.000

U ovom slučaju je, kroz potcjenjivanje aktive, došlo do povećanja pojavnog gubitka sa 100.000 KM na 200.000 KM.

Na osnovu gornjih prikaza vidimo da je preduzeće izvršilo potcjenjivanje zaliha robe, tako što je zalihe obračunalo po nižoj cijeni, i na taj način smanjilo dobit ili povećalo pojavni gubitak. Prilikom prodaje robe realizuje se latentna rezerva jer preduzeće vrši prodaju po tržišnoj, a ne po nižoj cijeni.

Pored latentnih rezervi, kao posljedica nepreciznog vrednovanja javljaju se i skiveni gubici. Način njihovog nastajanja možemo vidjeti na sljedećem promjeru.

Pretpostavka je da je preduzeće imalo sljedeći početni bilans:

Tabela 5: Početni bilans preduzeća

Aktiva	Iznos	Pasiva	Iznos
Pozicije aktive	300.000	Pozicije pasive	800.000
Zalihe robe (1000 kg x 300 KM)	300.000		
Gubitak	200.000		
Ukupno:	800.000	Ukupno:	800.000

In an effort to reduce the loss, and to present it as an emergent profits, the company evaluates the goods in stock at a price of 350 KM. On the basis of these decisions, the balance is as follows:

Table 6: The hidden losses in the company

Assets	Amount	Liabilities	Amount
Assets position	300.000	Liabilities position	800.000
Inventory (1000 kg x 350 KM)	350.000		
Loss	50.000		
Total:	800.000	Total:	800.000

So, due to the overvaluation of the stock the loss in the company has been decreased.

Latent reserves and hidden losses may affect the operation of an enterprise, or to changes in the financial situation of the company. Latent reserves and skiveni gibici must be expressed no later than the liquidation of the company.

Politics of latent reserves may indicate gaps in tax policy and stock market speculations. Similar motifs are expressed in hidden losses, but may, in addition to tax issues and stock market speculation, indicate the different interests of directors.

5. CONCLUSION

To make his opinion on the financial statements credible and substantiated, it is necessary for audit to collect compelling, sufficient, reliable and relevant evidences. Based on the collected evidences auditor expresses an opinion whether the financial statements are harmonized with generally accepted accounting standards and principles.

This paper analyzes the problems of gathering evidence that auditors face with during the auditing process. The subject of analysis were positions of material property (property, plantfacilities,equipment and stock), that is, to explain the problem and points out the causes of the problem and options for solving them.

Despite the high professionalism and application of modern methods and techniques auditors face a number of problems that must

U nastojanju da smanji gubitak, odnosno da ga prikaže kao pojavnu dobit, preduzeće vrši procjenu robe na zalihima po cijeni od 350 KM. Na osnovu takve odluke, bilans je sljedeći:

Tabela 6: Skriveni gubici u preduzeću

Aktiva	Iznos	Pasiva	Iznos
Pozicije aktive	300.000	Pozicije pasive	800.000
Zalihe robe (1000 kg x 350 KM)	350.000		
Gubitak	50.000		
Ukupno:	800.000	Ukupno:	800.000

Znači, usljed precijenjenosti zaliha došlo je do smanjenja gubitka u preduzeću.

Latentne rezerve i skriveni gubici mogu uticati na poslovanje preduzeća, odnosno na izmjene u finansijskoj situaciji preduzeća. Latentne rezerve i skriveni gubici moraju doći do izražaja najkasnije prilikom likvidacije preduzeća.

Politika latentnih rezervi može ukazivati na propuste u politici poreza i berzanskih špekulacija. Slični motivi su izraženi kod skrivenih gubitaka, s tim da mogu, pored pitanja poreza i berzanskih špekulacija ukazivati i na različite interese direktora.

5. ZAKLJUČAK

Dabi mišljenje revizora o finansijskim izveštajima bilo vjerodostojno i argumentovano, potrebno je prikupiti ubjedljive, dovoljne, pouzdane i relevantne revizorske dokaze. Na osnovu prikupljenih dokaza revizor izražava mišljenje da li su finansijski izvještaji usaglašeni sa opšteprihvaćenim računovodstvenim standardima i principima.

Ovaj rad analizira probleme prikupljanja dokaza sa kojima se suočavaju revizori u vršenju procesa revizije. Predmet analize su bile pozicije materijalne imovine (nekretnina, postrojenja, opreme i zaliha), tj. objašnjeni su problemi i ukazani uzroci problema i mogućnosti za njihovo rješavanje.

I pored visokog profesionalizma i primjene savremenih metoda i tehnika revizori se suočavaju sa nizom problema koje moraju riješiti kako bi došli do pouzdanih dokaza neophodnih za verodostojnost

be solved in order to come up with reliable evidence necessary for the credibility and veracity of financial statements. Depending on the problem's nature the simpler problems can be resolved by performing alternative procedures and the provision of additional evidence, while the larger problems require engagement of specialists, auditors withdrawal from engagement, or not expressing a positive opinion because of restrictions on scope.

Problems of audit evidence obtainig limit the scope of the audit and affect the final audit opinion. It's not the audit's goal, or the company over which the audit is performed. Therefore companies should improve the efficiency of internal control. This would create a much more reliable accounting systems and better relationship between the auditor and the company. So the auditors could freely obtain adequate evidences in the form of documentation, accounting records and information.

A special focus of auditors should be objective valuation of tangible assets. Influence of inaccurate tangible assets valuation is reflected on the biased presentation of the financial balances, through the appearance of latent reserves and hidden losses. Motives for showing the wrong value of tangible assets are mostly driven by the politics of taxes, different management concerns, and speculative interests.

i istinitost finansijskih izvještaja. Zavisno od prirode problema, jednostavniji problemi se mogu riješiti izvođenjem alternativnih postupaka i pribavljanjem dodatnih dokaza, dok veći problemi zahtijevaju angažovanje specijalista, povlačenje revizora iz angažmana, ili ne izražavanja pozitivnog mišljenja zbog ograničenja obima revizije.

Problemi prikupljanja revizorskih dokaza ograničavaju obim revizije i utiču na konačno revizorsko mišljenje. To nije cilj revizije, niti preduzeća nad kojim se vrši revizija. Stoga bi preduzeća trebala poboljšati efikasnost funkcionisanja internih kontrola. Na taj način bi se stvorili mnogo pouzdaniji računovodstveni sistemi i kvalitetniji odnosi između revizora i preduzeća. Tako bi revizori mogli nesmetano pribaviti adekvatne dokaze u obliku dokumentacije, računovodstvene evidencije i informacija.

Poseban fokus revizora treba biti objektivnost vrednovanja materijalne imovine. Uticaj nepreciznog vrednovanja materijalne imovine se reflektuje na neobjektivan finansijski prikaz u bilansima, kroz pojavu latentnih rezervi i skrivenih gubitaka. Motivi za pogrešnim vrijednosnim iskazivanjem pozicija materijalne imovine su najčešće vođeni politikom poreza, različitih interesa menadžmenta, a i špekulativnim interesima.

6. LITERATURE

1. Martić, S.: Control and Audit, Faculty of Economics, Belgrade, 1987.
2. Milojević, D.: An audit of fixed assets and intangible assets, the Belgrade Business School, Belgrade, 2002.
3. Milojević, D.: Financial audits and control, Belgrade Business School, Belgrade, 2006.
4. Stanišić, M.: Methodology of audit, Singidunum University, Belgrade, 2006.
5. Stanišić, M.: Audit, University Singidunum, Belgrade, 2006.
6. www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/1_KB-za-CIP-124.pdf (accessed 15.01.2013).

6. LITERATURA

1. Martić, S.: *Kontrola i revizija*, Ekonomski fakultet, Beograd, 1987.
2. Milojević, D.: *Revizija osnovnih sredstava i nematerijalnih ulaganja*, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2002.
3. Milojević, D.: *Finansijska revizija i kontrola*, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006.
4. Stanišić, M.: *Metodologija revizije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006.
5. Stanišić, M.: *Revizija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006.
6. www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/1_KB-za-CIP-124.pdf (pristup 15.01.2013.)

ZAJEDNIČKI INTERES RAČUNOVOĐA, PROCJENJIVAČA I REVIZORA - KNJIŽENJE PROCJENE NEKRETNINA, POSTROJENJA I OPREME

COMMON INTEREST OF ACCOUNTANTS, APPRAISERS AND AUDITORS – ACCOUNTING OF APPRAISAL OF PROPERTY, PLANT AND EQUIPMENT *overview paper*

Žarko Mionić¹
pregledni rad

SAŽETAK

Izbor pravilne računovodstvene politike za naknadno vrednovanje nekretnina, postrojenja i opreme (u daljem tekstu NPO) zahtijeva od rukovodstava privrednih društava detaljnu analizu i procjenjivanje budućih finansijskih efekata, kao i organizacionih mogućnosti za praćenje kretanja na NPO. Izbor računovodstvenog naknadnog vrednovanja po procijenjenoj (revalorizovanoj) vrijednosti zahtijeva, ne samo poznavanje Međunarodnih računovodstvenih standarda (konkretno MRS 16 – Nekretnine, postrojenja i oprema), nego i mogućnost informatičko – tehničke podrške za takvo praćenje, te detaljno poznavanje mogućih poreskih implikacija, prvenstveno poreza na dobit i/ili odloženih poreza.

Budući da su pored uprave privrednog društva za finansijske izvještaje zainteresovani i drugi korisnici finansijskih izvještaja (akcionari, potencijalni kupci, konkurencija itd.) to je eventualnu procjenu vrijednosti NPO potrebno detaljno objelodaniti u finansijskim izvještajima. Uspješno i kvalitetno objelodanjivanje svakako zavisi od ispravnog knjiženja izvršene procjene NPO.

Direktni ili indirektni učesnici u postupku knjiženja procjene i efekata procjene NPO su: računovođe, procjenjivači i revizori. Zajednički interes navedenih učesnika u procjeni NPO je da se korisnicima finansijskih izvještaja pruži što

1 Dipl. ekonomista, Deloitte d.o.o.,Banja Luka; zmionic@deloittece.com

je moguće jasnija i detaljnija analiza procjene. Da bi se to postiglo neophodno je od samog pokretanja inicijative pa do prezentacije procjene NPO u finansijskim izvještajima imati jasne ciljeve. Iako su ciljevi u postupku procjene različiti zajednički je interes ispravno računovodstveno evidentiranje procjene.

Naime, računovođe žele da procjenjivači pored detaljne procjene, opišu i moguće varijante knjiženja procjene NPO ili da čak u samom izvještaju o procjeni preciziraju knjigovodstveni stav.

Procjenjivači će insistirati na detaljnim podacima za svako pojedinačno sredstvo koje se procjenjuje (sa obaveznim podacima o eventualno raspoloživim ranijim revalorizacionim rezervama ili ranije knjiženim negativnim efektima).

Konačno, revizori će zahtijevati da se procjena analitički prikaže, da se mogu utvrditi pozitivni i negativni efekti za svako pojedinačno sredstvo, kako bi se prezentacija u notama (napomenama) mogla razumjeti.

Ključne riječi: procjena vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme, fer (procijenjena) vrijednost NPO, revalorizacione rezerve, obezvrjeđenje vrijednosti NPO, izvještaj o vrednovanju NPO, knjiženje procjene vrijednosti NPO;

ABSTRACT

The selection of the proper accounting policy for measurement after recognition of property, plant and equipment (later: "PPE"), requires detail analysis, as well as appraisal of the financial effects of this measurement in the future, taking into consideration organizational capabilities of the entity, by the entities management. The selection of the measurement after recognition under Revaluation model requires not only the broad knowledge of the International accounting standards (especially IAS 16 - Property, plant and equipment) but also the possibility of IT support which would allow usage of the model, and detail knowledge of possible tax implication, primarily income taxes and/or deferred taxes.

Taking into consideration that financial reports stakeholders of the entity represent others than management (shareholders, potential buyers, competitors and others...), eventual appraisal of PPE is to be disclosed in financial reports of the entity. Successful and high quality disclosure of the appraisal is highly reliable to the proper accounting of the appraisal.

Direct and indirect participants in the process of accounting of appraisal are: accountants, appraisers and auditors. Common interest of these participants in appraisal of PPE is the most detail and clear analysis of the appraisal to the users of the financial reports. In order to achieve this goal it is essential to have clearly defined goals all the way to the presentation of the results of the appraisal of PPE. Although the goals of the participants in the process of appraisal of PPE are different, common interest is the proper accounting of appraisal.

Namely, accountant demand the appraiser to describe possible various possibilities of accounting of the results of the appraisal of PPE and sometimes even to specify the entry in the trial balances in the appraisal report.

Appraiser will insist on detail data for each individual PPE which is the subject of the appraisal (with data about possible available revaluation reserves or the negative effects of the earlier appraisals).

Finally, auditors will demand to analytically present the appraisal, in order to determine positive and negative effects for each individual PPE, in order to make the disclosure in financial reports (notes to the financial report) as understandable as possible.

Key words: *appraisal of property, plant and equipment, fair (estimated) value of PPE, revaluation reserve, depreciation of the value of PPE, report on appraisal of PPE, accounting of appraisal of PPE.*

1.UVOD

Pozicija stalne imovine privrednih društava je predmet interesovanja većine korisnika finansijskih izvještaja. U velikom broju privrednih društava (naravno i kod drugih oblika pravnih lica i preduzetnika) učešće stalne imovine u ukupnoj aktivi je značajno, te je ta pozicija, a u okviru stalne imovine pozicija nekretnina, postrojenja i oprema (u daljem tekstu NPO), predmet posebne analize rukovodstva, raznih inspekcija, nezavisne revizije i drugih korisnika finansijskih izvještaja.

U posljednje vrijeme procjena NPO se vrši iz dva razloga:

- po zahtjevu poslovnih banaka, u cilju kratkoročnog i dugoročnog zaduživanja kod istih i
- po zahtjevu rukovodstva, na osnovu propisane računovodstvene politike privrednog društva

Procjene po zahtjevu banaka se uglavnom ne knjiže u glavnoj knjizi privrednog društva, nego služe kao prateća dokumentacija u cilju kreditnog zaduženja. S druge, strane procjena NPO na osnovu propisane računovodstvene politike privrednog društva se mora knjižiti u glavnoj knjizi privrednog društva, pri čemu neadekvatan računovodstveni tretman NPO, osim direktnog uticaja na finansijski rezultat, može dovesti i do donošenja pogrešnih odluka rukovodstva, što u nekim ekstremnim slučajevima može ugroziti i stalnost poslovanja privrednog društva u budućnosti.

Međutim, "investitori i povjerioci privrednih društava koji se smatraju najvećim i najznačajnijim grupama korisnika finansijskih izvještaja pored takvih – istorijskih vrijednosti značajnog dijela imovine privrednih društava, često imaju potrebu za informacijama o tome kolika je fer vrijednost, a ne istorijska vrijednost materijalnih ulaganja"².

2 Prof. dr Kata Škarić Jovanović, Posljedice primene različitih računovodstvenih politika za naknadno vrednovanje materijalnih ulaganja, VII Kongres računovođa i revizora Crne Gore, Zbornik radova, oktobar 2012, strana 108

2. OSNOVNE ODREDBE ZAKONA O RAČUNOVODSTVU I REVIZIJI REPUBLIKE SRPSKE I MRS 16 – NEKRETNINE, POSTROJENJA I OPREMA

Prema odredbama člana 2. tačka n) Zakona o računovodstvu i reviziji Republike Srpske³, propisi iz oblasti računovodstva i revizije koji se primjenjuju u Republici Srpskoj podrazumijevaju Međunarodne računovodstvene standarde (IAS ili MRS), Međunarodne standarde finansijskog izvještavanja (IFRS ili MSFI), Međunarodni standard finansijskog izvještavanja za male i srednje entitete (IFRS for SMEs ili MSFI za MSE), Međunarodne standarde revizije (ISA ili MSR), Međunarodne računovodstvene standarde za javni sektor (IPSAS ili MRS JS), Kodeks etike za profesionalne računovođe i prateća uputstva, objašnjenja i smjernice koje donosi Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (IASB) i sva prateća uputstva, objašnjenja i smjernice koje donosi Međunarodna federacija računovođa (IFAC).

Pored navedenog, dana 15. jula 2010. godine Upravni odbor Saveza računovođa i revizora Republike Srpske je donio "Odluku o početku obavezne primjene izdanja MRS/MSFI (objavljenih do 1. januara 2009. godine)", a na osnovu "Odluke o ovlašćenjima za prevod i objavljivanje" nadležne Komisije za računovodstvo i reviziju Bosne i Hercegovine od 10. marta 2006. godine (Službeni glasnik BiH, broj 81/06), kojom se takva ovlašćenja daju Savezu RR RS. Navedeno izdanje IAS/IFRS je odobreno od strane Fondacije odbora za Međunarodne računovodstvene standarde kao zvanični prevod na srpski jezik za Bosnu i Hercegovinu (Republiku Srpsku), Srbiju i Crnu Goru. Prema navedenoj Odluci IAS/IFRS objavljeni do 1. januara 2009. godine obavezno se primjenjuju na finansijske izvještaje sačinjene i prezentovane u Republici Srpskoj za obračunske periode koji počinju 1. januara 2010. godine ili kasnije.

U okviru navedenih standarda je i MRS 16 – Nekretnine, postrojenja i oprema. Cilj ovog standarda je da propiše računovodstveni tretman za NPO, tako da korisnici finansijskih izvještaja mogu dobiti informacije o ulaganjima pravnog lica u NPO, kao i o promjenama tih ulaganja.

3 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 36/09 i 52/11

Osnovna pitanja računovodstvenog obuhvatanja NPO su sljedeća:

- priznavanje sredstava,
- utvrđivanje knjigovodstvene vrijednosti sredstva, odnosno početno vrednovanje,
- vrednovanje nakon početnog priznavanja,
- naknadna ulaganja,
- amortizacija,
- priznavanje gubitka od umanjenja vrijednosti,
- prestanak priznavanja (povlačenje iz upotrebe i rashodovanje) i
- objelodanjivanje.

Prema paragrafu 6. MRS 16, NPO su materijalne stavke koje se:

- drže za korišćenje u proizvodnji proizvoda ili isporuci dobara ili usluga, za iznajmljivanje drugima ili za administrativne svrhe i
- za koje se očekuje da će se koristiti duže od jednog obračunskog perioda.

2.1. Početno priznavanje NPO

Početno vrednovanje stavke NPO vrši se po nabavnoj vrijednosti, odnosno cijeni koštanja (paragraf 15. MRS 16), pod uslovom da se može pouzdano utvrditi. Nabavna vrijednost se sastoji od **nabavne cijene uvećane za sve zavisne troškove nabavke**, tj. direktno pripisive troškove dovođenja sredstva u stanje funkcionalne pripravnosti. Računovodstvenom politikom treba definisati šta sve ulazi u nabavnu vrijednost, imajući u vidu komponente nabavne vrijednosti utvrđene u paragrafu 16. MRS 16, kao i komponente koje se alternativno mogu uključiti u trošak nabavke (paragraf 17. MRS 16).

Priznavanje troškova u knjigovodstvenu vrijednost NPO prestaje kada je sredstvo dovedeno na lokaciju i u stanje neophodno za njegovo funkcionisanje, na način koji očekuje rukovodstvo pravnog lica. Zbog toga se troškovi koji se javljaju prilikom korišćenja ili prebacivanja sredstava ne uključuju u knjigovodstvenu vrijednost tog sredstva.

Sredstva koja se izrađuju u sopstvenoj režiji vrednuju se po cijeni koštanja, pod uslovom da nije veća od neto prodajne vrijednosti. Utvrđivanje cijene koštanja, odnosno troškova proizvodnje vrši se u skladu sa MRS 2 – Zalihe.

2.2. Mjerenje NPO nakon početnog priznavanja

Za vrednovanje nakon početnog priznavanja rukovodstvo privrednog društva treba da se u računovodstvenoj politici (u skladu sa paragrafom 29. MRS 16) opredijeli za jedan od dva postupka: **model nabavne vrijednosti** ili **model revalorizacije**. Odabrani postupak se primjenjuje na cijelu grupu NPO, odnosno na cijelu grupu osnovnih sredstava.

Model nabavne vrijednosti

Prema modelu nabavne vrijednosti iz paragrafa 30. MRS 16, nakon početnog priznavanja, stavke NPO obuhvataju se po nabavnoj vrijednosti, umanjenoj za akumuliranu amortizaciju i eventualne akumulirane gubitke zbog umanjenja vrijednosti. Primjena ovog modela je relativno jednostavna, jer se ne zahtijeva procjena fer vrijednosti. Međutim, procjena nije u potpunosti isključena, jer se ona vrši u slučaju postojanja indicija da je sredstvo obezvrijeđeno (paragrafi 9. i 59. MRS 36 – Umanjenje vrijednosti imovine).

Model revalorizacije

Prema modelu revalorizacije iz paragrafa 31. MRS 16, nakon početnog priznavanja po nabavnoj vrijednosti NPO čija se fer vrijednost može pouzdano odmjeriti, obuhvataju se po revalorizovanom iznosu, koji predstavlja njihovu **fer vrijednost** na datum revalorizacije, umanjenu za naknadnu akumuliranu amortizaciju i naknadne akumulirane gubitke zbog umanjenja vrijednosti. Fer vrijednost je obično tržišna vrijednost, odnosno iznos za koji se neko sredstvo može razmijeniti na tržištu između poznatih strana informisanih o tržišnim prilikama i voljnih da sprovedu kupoprodajnu transakciju. Ove vrijednosti se određuju putem procjene koju bi redovno trebalo da vrše profesionalno kvalifikovani procjenjivači. Fer vrijednost treba da odrazi aktuelno stanje na tržištu i okolnosti na dan sastavljanja bilansa stanja, naravno pod pretpostavkom da postoji tržište. Ukoliko nema aktivnog tržišta, odnosno evidencije o tržišnoj vrijednosti upotrebljivanih osnovnih sredstava, sredstva se procjenjuju po umanjenom trošku zamjene, koji je jednak vrijednosti novog osnovnog sredstva, umanjenoj za procenat istrošenosti konkretnog sredstva.

3. ULOGA I INERESI UČESNIKA U PROCJENI VRIJEDNOSTI NPO

3.1. Uloga i interes rukovodstva privrednog društva

Imajući u vidu odredbe MRS 16, o naknadnom vrednovanju NPO, te odredbe MRS 36, o potrebi provjere obezvrjeđenja NPO na kraju svakog izvještajnog perioda, rukovodstvo privrednog društva (na prijedlog računovodstvenih radnika) donosi odluku (misli se na dio propisanih računovodstvenih politika) o načinu naknadnog vrednovanja NPO. "Izbor metode za naknadno vrednovanje materijalnih ulaganja (isto važi i za nematerijalna ulaganja) nije tehničko pitanje, to je pitanje politike finansijskog izveštavanja. Menadžment privrednog društva otuda treba pažljivo da razmotri izveštajne posledice primene svake od ponuđenih metoda i da izabere onu koja u najvećoj mjeri odgovara odabranim poslovnim ciljevima društva"⁴.

Podrazumijeva se da rukovodstvo privrednog društva treba od računovodstvenih radnika dobiti detaljne informacije o razlozima prihvatanja računovodstvene politike naknadnog vrednovanja NPO po fer, revalorizovanoj vrijednosti. "U pristupu finansijskom izveštavanju napušta se sistem istorijskih vrijednosti u izvještavanju o imovini, o kapitalu, o obavezama, prihodima, rashodima i finansijskom rezultatu uvođenjem fer vrijednosti u izveštavanje"⁵.

Interes rukovodstva privrednog društva je da se procijenjenom (fer) vrijednošću utvrdi realno stanje NPO na kraju izvještajnog perioda, ali i da se utvrde odnosi između te primijenjene vrijednosti i nabavne vrijednosti NPO u pogledu: amortizacije, odloženih poreza, finansijskog rezultata, vrijednosti imovine, kapitala i drugih finansijskih pokazatelja.

4 Prof. dr Kata Škarić Jovanović, Posljedice primene različitih računovodstvenih politika za naknadno vrednovanje materijalnih ulaganja, VII Kongres računovođa i revizora Crne Gore, Zbornik radova, oktobar 2012, strana 116

5 Dr sc. Jozo Piljić, Vrijednosno usklađivanje dugotrajnih materijalnih sredstava, Finansijski propisi i praksa, broj 5/2012, Mostar, jun 2012, strana 27

3.2. Uloga i interes računovodstvenih radnika u privrednom društvu

Još uvijek mnogim računovođama nisu jasni osnovni pojmovi koji se tiču procjene vrijednosti NPO. Naime, osnova nerazumijevanja je osim računovodstvenog i tzv. proceduralni postupak. Postupku procjene se olako prilazi, bez prethodnog sagledavanja da li pravno lice (odgovorna lica i/ili računovođe) može organizaciono, tehnički i kadrovski provesti proceduru procjene i što je najvažnije da li će se rezultati procjene moći knjigovodstveno pratiti i u budućnosti.

Računovođe u pravnim licima su dužne da znaju:

- na osnovu kojeg zakonskog propisa se primjenjuju MSFI i MRS,
- koji MSFI i MRS se primjenjuju na NPO,
- kakve računovodstvene politike mogu biti propisane za NPO,
- koja računovodstvena politika za NPO je u primjeni kod njihovog pravnog lica,
- ko i na kakav način može vršiti procjenu,
- kako se knjiži procjena u glavnoj knjizi i u pomoćnoj knjizi osnovnih sredstava (u analitičkoj evidenciji),
- da li se sve promjene na NPO u budućem periodu mogu adekvatno pratiti i
- kakav je računovodstveni tretman pozitivnih i negativnih efekata procjene.

Minimalni zahtjev za uspješno razumijevanje naprijed navedenog je poznavanje:

- osnovnih odredaba MRS 16 – Nekretnine, postrojenja i oprema i
- osnovnih odredaba Međunarodnih standarda vrednovanja (u daljem tekstu MSV), koji se tiču procjene vrijednosti NPO

Interes računovođa u privrednim društvima prilikom procjene NPO je identičan interesima rukovodstva privrednog društva, s tim da računovođe dodatno žele da procjenjivači pored detaljne procjene, opišu i moguće varijante knjiženja procjene NPO ili da čak u samom izvještaju o procjeni preciziraju knjigovodstveni stav.

3.3. Uloga i interes ovlašćenih procjenjivača

U Republici Srpskoj je organizaciono ustrojeno Udruženje ovlašćenih procjenjivača u BiH, a normativno je regulisan i način sticanja zvanja ovlašćenog procjenjivača. Ovlašćeni procjenjivači su mjerodavni da izvrše procjenu vrijednosti NPO u skladu sa zahtjevima rukovodstva i računovodstvenih radnika privrednog društva, na način i u skladu sa ugovorom, te u skladu sa Međunarodnim standardima vrednovanja (MSV).

Komitet za međunarodne standarde vrednovanja (KMSV) objavljuje MSV. U Republici Srpskoj su trenutno na snazi Međunarodni standardi vrednovanja, Osmo izdanje, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Luka.

Organizacija MSV je sljedeća:

- a) Uvod,
- b) Osnovni koncepti opšteprihvaćenih principa vrednovanja,
- v) Kodeks ponašanja,
- g) Vrste imovine (nepokretna, pokretna, poslovi i finansijski interesi),
- d) Međunarodni standardi vrednovanja (MSV 1 – Tržišna vrijednost kao osnova vrednovanja, MSV 2 – Ostale osnove vrednovanja osim tržišne vrijednosti i MSV 3 – Izvještavanje o vrednovanju),
- đ) Međunarodne primjene vrednovanja (ukupno 3 MPV) i
- e) Smjernice za primjenu (ukupno 15 SP)

Tri osnovna elementa MSV, tj. Standardi, Primjene i Smjernice za primjenu, imaju jednaku težinu, a sva vrednovanja pripremljena u skladu sa MSV moraju se pridržavati principa i procedura elaboriranih u MSV.

Ovlašćeni procjenjivač je dužan da se pridržava koncepata vrednovanja NPO i propisanih pristupa vrednovanju NPO.

Kao finalni rezultat rada i najvažnija uloga i interes ovlašćenog procjenjivača je da sačini izvještaj o vrednovanju NPO.

Izvještaj o vrednovanju NPO

Ovom problematikom se bavi MSV 3 – Izvještaj o vrednovanju. U

tački 6.3. MSV 3 je navedeno da izvještaj treba da omogući korisniku da razumije mišljenja koje je dao procjenjivač, kao i da bude čitljiv i razumljiv nekome ko nema prethodno znanje o imovini?! "To praktično znači da su računovođe kao korisnici procjenjivačkih usluga dužni da znaju sve elemente iz procjene, odnosno da zahtijevaju od procjenitelja sva neophodna objašnjenja."⁶

Prema tački 5.1 MSV 3, svaki izvještaj o vrednovanju treba da:

- 1) Jasno i pouzdano da zaključke vrednovanja na način koji ne navodi na pogrešan zaključak;
- 2) Da informacije o klijentu, ciljnoj upotrebi vrednovanja i bitnim datumima:
 - datum od kada se primjenjuje procijenjena vrijednost,
 - datum izvještaja i
 - datum uvida;
- 3) Navede osnovu vrednovanja, uključujući vrstu i definiciju vrijednosti;
- 4) Odredi i obrazloži:
 - imovinska prava i interese koji se vrednuju,
 - fizičke i pravne karakteristike imovine i
 - klase imovine obuhvaćene vrednovanjem osim kategorije primarne imovine;
- 5) Opiše obim/djelokrug rada koji je obuhvaćen vrednovanjem;
- 6) Navede sve pretpostavke i ograničavajuće okolnosti zbog kojih je zaključna vrijednost nepredviđena;
- 7) Odredi posebne, neuobičajene i vanredne pretpostavke i navede vjerovatnoću pojave takvih okolnosti;
- 8) Uključi opis pregledanih informacija i podataka, izvršenu analizu tržišta, pristupe vrednovanju i korištene procedure i obrazloženja koja potkrepljuju analize, mišljenja i zaključke u izvještaju;

⁶ Žarko Mionić, Elementi procjene nekretnina, postrojenja i opreme i sistem knjiženja, FINRAR broj 8/2009, Banja Luka, avgust 2009, strana 46

- 9) Doda klauzulu kojom se konkretno zabranjuje objava izvještaja bilo u cjelini ili jednog njegovog dijela ili bilo kakvog pozivanja na izvještaj ili ocjene sadržanih brojčanih pokazatelja ili imena i profesionalnih orijentacija procjenjivača, ukoliko to nije pismeno odobrio sam procjenjivač;
- 10) Uključi izjavu o poštivanju standarda, kojom se navodi da je vrednovanje izvršeno u skladu sa MSV, objelodani bilo kakva odstupanja od konkretnih zahtjeva MSV i da obrazloženje za takva odstupanja u skladu sa Kodeksom ponašanja KMSV-a i
- 11) Ime, stručne kvalifikacije i potpis procjenjivača.

Konačno, nije na odmet pomenuti i odredbu tačke 5.13. Međunarodne primjene vrednovanja 1 – Vrednovanje za finansijsko izvještavanje, u kojoj se definiše saradnja sa revizorima. Naime, ukoliko dobiju saglasnost privrednog društva, procjenjivači će obrazložiti i otvoreno razgovarati o svojim vrednovanjima sa revizorima tog privrednog društva.

U odnosima sa rukovodstvom i računovođama u privrednom društvu, procjenjivači će insistirati na detaljnim podacima za svako pojedinačno sredstvo koje se procjenjuje (sa obaveznim podacima o eventualno raspoloživim ranijim revalorizacionim rezervama ili ranije knjiženim negativnim efektima).

3.4. Uloga i interes nezavisnog revizora

U tački 2.3. je navedena mogućnost saradnje između ovlašćenog procjenjivača i nezavisnog revizora privrednog društva. Ako je ta saradnja uspješna, korist je obostrana, jer će ovlašćeni procjenjivač kvalitetno sačiniti izvještaj o procjeni. S druge strane, nezavisni revizor će imati dobre polazne i konačne podatke o procjeni, obavice reviziju tih pozicija efikasno i tačno i na kraju potvrdiće da su finansijski izvještaji privrednog društva objektivno i istinito sačinjeni. Konačno, nezavisni revizori će zahtijevati da se procjena analitički prikaže, da se mogu utvrditi pozitivni i negativni efekti za svako pojedinačno sredstvo, kako bi se prezentacija u notama (napomenama) mogla razumjeti.

4. KNJIŽENJE PROCJENE

4.1. Osnovni principi modela revalorizacije

Dakle, ako je privredno društvo svojom računovodstvenom politikom za NPO (ili dio NPO) propisalo primjenu modela revalorizacije tada se mora pridržavati odredaba iz MRS 16 (paragrafi 31 - 42):

- fer vrijednost zemljišta i zgrada obično se utvrđuje procjenom koju vrše stručno osposobljeni procjenjivači, na bazi tržišnih dokaza. Kada ne postoji tržišni dokaz fer vrijednosti, zbog specifične prirode NPO i zbog toga što se takve stavke rijetko prodaju, pravno lice treba da procijeni fer vrijednost primjenjujući dobitni pristup ili pristup amortizovanih troškova zamjene;

- učestalost revalorizovanja zavisi od promjena fer vrijednosti NPO koje se procjenjuju. Neke stavke NPO mogu pokazati znatna i promjenljiva kretanja fer vrijednosti, zbog čega je potrebno vršenje revalorizacije jednom u toku godine. Kod stavki NPO, kod kojih su kretanja fer vrijednosti neznatna nije potrebno tako često revalorizovanje. Umjesto toga može biti dovoljno da se stavke revalorizuju svake tri, ili svakih pet godina;

- kada se knjigovodstvena vrijednost sredstva poveća kao rezultat revalorizacije, to povećanje se evidentira kao revalorizaciona rezerva. Međutim, povećanje se priznaje kao prihod u bilansu uspjeha do iznosa do kojeg se stornira revalorizaciono smanjenje istog sredstva koje je prethodno priznato kao rashod u bilansu uspjeha;

- kada se knjigovodstvena vrijednost sredstva smanji usljed revalorizacije, to smanjenje treba priznati kao rashod. Međutim, smanjenje treba direktno knjižiti na teret revalorizacionih rezervi, do iznosa postojeće revalorizacione rezerve koji se odnosi na to sredstvo;

- pozitivni i negativni efekti procjene različitih stavki sredstava ne mogu se međusobno prebijati, već se odvojeno evidentiraju;

- u okviru konta 330-Revalorizacione rezerve, pravno lice je dužno da obezbijedi analitiku revalorizacionih rezervi na osnovu koje je revalorizaciona rezerva formirana.

Procjena fer vrijednosti NPO se vrši sa stanjem na određeni dan. Ukoliko se procjena vrši na datum bilansa stanja, potrebno je najprije izvršiti obračun amortizacije za tu poslovnu godinu, a nakon toga vrijednosno usklađivanje, odnosno svođenje knjigovodstvene na procijenjenu vrijednost. U ovom slučaju osnovica za obračun godišnje amortizacije je nabavna vrijednost koja je postojala na početku godine, odnosno prije nego što je izvršena procjena. Ukoliko je procjena izvršena na početku godine za koju se sastavljaju finansijski izvještaji, osnovicu za obračun amortizacije za tu godinu čini revalorizovana nabavna vrijednost.

Način knjiženja dobitka i/ili gubitka na nekretninama, postrojenjima i opremi detaljno je propisan odredbama člana 4. stav (3) i (4) Pravilnika o kontnom okviru, sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike⁷:

“(3) Gubitak po osnovu usklađivanja vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme knjiži se, u skladu sa MRS 16, na analitičkim računima nabavne vrijednosti i ispravke vrijednosti po osnovu obezvrjeđenja vrijednosti, na teret računa 581 – Obezvrjeđenje nekretnina, postrojenja i opreme, odnosno na teret raspoloživih revalorizacionih rezervi na računu 330 – Revalorizacione rezerve po osnovu revalorizacije stalnih sredstava bez dugoročnih finansijskih plasmana, ako su prethodno formirane za konkretno sredstvo.

(4) Dobitak po osnovu usklađivanja vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme knjiži se, u zavisnosti od procijenjenog preostalog korisnog vijeka upotrebe, u skladu sa MRS 16, u korist računa 330 – Revalorizacione rezerve po osnovu revalorizacije stalnih sredstava bez dugoročnih finansijskih plasmana ili u korist računa 681– Prihodi od usklađivanja vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme, do visine rashoda koji su u prethodnom periodu proknjiženi na teret računa 581 – Obezvrjeđenje nekretnina, postrojenja i opreme, a na teret računa nabavne vrijednosti.”

4.2. Praktičan primjer knjiženja prve procjene vrijednosti NPO

Knjiženje prve procjene vrijednosti podrazumijeva da se od ovlašćenog procjenjivača primi kompletan izvještaj, sa svim elementima navedenim u poglavlju 2.3. Pod terminom “prva procjena” se podrazumijeva da je

7 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 79/09

privredno društvo izabralo ili promijenilo računovodstvenu politiku u model revalorizacije, a ne podrazumijeva se obavezna procjena po Pravilniku o načinima i rokovima procjene i knjiženja efekata procjene vrijednosti pojedinih pozicija bilansa stanja preduzeća⁸.

U nastavku se daju moguće varijante knjiženja prve procjene sa stanovišta odnosa novoprocijenjene nabavne i ispravke vrijednosti, te eventualnih pozitivnih i negativnih efekata procjene.

Opšta pretpostavka u navedenim primjerima je:

- da je na dan 31.12.2011. godine prije procjene stanje nabavne vrijednosti opreme 100.000 KM, a stanje ispravke vrijednosti 70.000 KM, odnosno neto sadašnja vrijednost iznosi 30.000 KM,
- da se procjena vrši na dan 31.12.2011. godine i
- da razlika između amortizacije po nabavnoj i amortizacije po fer (procijenjenoj) vrijednosti nije materijalno značajna i ne vrši se dodatno knjiženje amortizacije;

***Primjer broj 1:** Povećanje nabavne vrijednosti i povećanje ispravke vrijednosti opreme, pri čemu je povećanje nabavne vrijednosti veće (pozitivan efekat procjene)*

- 1 Prema procjeni, nabavna vrijednost opreme je povećana za 30.000 KM, a ispravka vrijednosti je takođe povećana za 20.000 KM, odnosno pozitivan efekat je 10.000 KM;
- 2 Prema odredbama paragrafa IN8, 18 i 20 MRS 12 – Porezi na dobitak, od entiteta (privrednog društva) se zahtijeva da prizna odložene poreske obaveze u vezi sa revalorizacijom sredstava;

Konto	Opis konta	Duguje	Potražuje
022	Oprema	30.000	
0228	Ispravka vrijednosti opreme		20.000
330	Revalorizacione rezerve		10.000
	(1) - knjiženje efekata procjene 31.12.2011.		
330	Revalorizacione rezerve	1.000	
418	Odložene poreske obaveze		1.000
	(2) – obračun odloženih poreza po MRS 12		

⁸ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 9/03

Budući da je propisana poreska stopa poreza na dobit u Republici Srpskoj 10%, to će se ta stopa primijeniti na ukupan iznos utvrđenih revalorizacionih rezervi i knjižiti u korist odloženih poreskih obaveza.

Primjer broj 2: *Povećanje nabavne vrijednosti i povećanje ispravke vrijednosti opreme, pri čemu je povećanje nabavne vrijednosti manje (negativan efekat procjene)*

1 Prema procjeni, nabavna vrijednost opreme je povećana za 10.000 KM, a ispravka vrijednosti je takođe povećana za 30.000 KM, odnosno negativan efekat je 20.000 KM;

Konto	Opis konta	Duguje	Potražuje
022	Oprema	10.000	
581	Obezvrjeđenje opreme	20.000	
0228	Ispravka vrijednosti opreme		10.000
0229	Ispravka vrijednosti po osnovu obezvrjeđenja		20.000
	(1) - knjiženje efekata procjene 31.12.2011.		

Primjer broj 3: *Smanjenje nabavne vrijednosti i smanjenje ispravke vrijednosti opreme, pri čemu je smanjenje nabavne vrijednosti veće (negativan efekat procjene)*

1 Prema procjeni, nabavna vrijednost opreme je smanjena za 30.000 KM, a ispravka vrijednosti je takođe smanjena za 10.000 KM, odnosno negativan efekat je 20.000 KM;

Konto	Opis konta	Duguje	Potražuje
022	Oprema	(30.000)	
581	Obezvrjeđenje opreme	20.000	
0228	Ispravka vrijednosti opreme		(10.000)
	(1) - knjiženje efekata procjene 31.12.2011.		

Primjer broj 4: *Smanjenje nabavne vrijednosti i smanjenje ispravke vrijednosti opreme, pri čemu je smanjenje nabavne vrijednosti manje (pozitivan efekat procjene)*

1 Prema procjeni, nabavna vrijednost opreme je smanjena za 30.000 KM, a ispravka vrijednosti je takođe smanjena za 50.000 KM, odnosno pozitivan efekat je 20.000 KM;

2 Prema odredbama paragrafa IN8, 18 i 20 MRS 12 – Porezi na dobitak, od entiteta (privrednog društva) se zahtijeva da prizna odložene poreske obaveze u vezi sa revalorizacijom sredstava;

Konto	Opis konta	Duguje	Potražuje
022	Oprema	(30.000)	
0228	Ispravka vrijednosti opreme		(50.000)
330	Revalorizacije rezerve		20.000
	(1) - knjiženje efekata procjene 31.12.2011.		
330	Revalorizacije rezerve	2.000	
418	Odložene poreske obaveze		2.000
	(2) – obračun odloženih poreza po MRS 12		

***Primjer broj 5:** Povećanje nabavne vrijednosti i smanjenje ispravke vrijednosti opreme (pozitivan efekat procjene)*

1 Prema procjeni, nabavna vrijednost opreme je povećana za 20.000 KM, a ispravka vrijednosti je smanjena za 10.000 KM, odnosno pozitivan efekat je 30.000 KM;

2 Prema odredbama paragrafa IN8, 18 i 20 MRS 12 – Porezi na dobitak, od entiteta (privrednog društva) se zahtijeva da prizna odložene poreske obaveze u vezi sa revalorizacijom sredstava;

Konto	Opis konta	Duguje	Potražuje
022	Oprema	20.000	
0228	Ispravka vrijednosti opreme		(10.000)
330	Revalorizacije rezerve		30.000
	(1) - knjiženje efekata procjene 31.12.2011.		
330	Revalorizacije rezerve	3.000	
418	Odložene poreske obaveze		3.000
	(2) – obračun odloženih poreza po MRS 12		

Primjer broj 6: Smanjenje nabavne vrijednosti i povećanje ispravke vrijednosti opreme (negativan efekt procjene)

1 Prema procjeni, nabavna vrijednost opreme je smanjena za 10.000 KM, a ispravka vrijednosti je istovremeno povećana za 10.000 KM, odnosno negativan efekt je 20.000 KM;

Konto	Opis konta	Duguje	Potražuje
022	Oprema	(10.000)	
0228	Ispravka vrijednosti opreme		10.000
581	Obezvrjeđenje opreme	20.000	
	(1) - knjiženje efekata procjene 31.12.2011.		

4.3. Praktičan primjer knjiženja naredne procjene vrijednosti NPO

Bez obzira što se procjena vrijednosti NPO u normalnim okolnostima obavlja svake 3 do 5 godina, u narednim primjerima se pretpostavlja da je procjena NPO izvršena na dan 31.12.2012. godine, zanemarujući ostale odredbe MRS 16 i MRS 12.

Tako, na primjer, zanemaruju se odredbe paragrafa 41. MRS 16, da se revalorizacije rezerve mogu ukidati u toku godine, za iznos razlike između amortizacije bazirane na revalorizovanoj knjigovodstvenoj vrijednosti i amortizacije bazirane na početnoj nabavnoj vrijednosti sredstva.

Osnovna svrha prenosa revalorizacionih rezervi na neraspoređenu dobit jeste kompenzovanje većih troškova amortizacije, koji nastaju kao posljedica uvećanja, odnosno revalorizovanja nabavne vrijednosti kao osnovice za obračun amortizacije. Dakle, prenosom dijela revalorizacionih rezervi na neraspoređenu dobit otklanja se negativan uticaj većih troškova amortizacije na neto dobit koja ostaje za raspodjelu. Međutim, ovakav uticaj povećanih troškova amortizacije neutralizuje se prenosom dijela revalorizacionih rezervi direktno na neraspoređenu dobit, u iznosu koji odgovara razlici između amortizacije prije i poslije revalorizacije.

Primjer broj 7: Povećanje vrijednosti NPO koje raspolaže sa revalorizacionim rezervama

Na dan 31.12.2012. godine, prije procjene vrijednosti, građevinski objekat je imao sljedeće elemente:

- ranija procijenjena nabavna vrijednost 100.000 KM
- ranija ispravka procijenjene vrijednosti 30.000 KM
- raspoložive revalorizacije rezerve 10.000 KM

1 Procjenom vrijednosti je povećana procijenjena nabavna vrijednost za 40.000 KM, povećana je ispravka procijenjene vrijednosti za 15.000 KM, odnosno pozitivni efekat procjene je 25.000 KM;

2 Prema odredbama paragrafa IN8, 18 i 20 MRS 12 – Porezi na dobitak, od entiteta (privrednog društva) se zahtijeva da prizna odložene poreske obaveze u vezi sa revalorizacijom sredstava;

Konto	Opis konta	Duguje	Potražuje
021	Građevinski objekat	40.000	
0218	Ispravka vrijednosti građevinskog objekta		15.000
330	Revalorizacije rezerve		25.000
	(1)- knjiženje efekata procjene 31.12.2012.		
330	Revalorizacije rezerve	2.500	
418	Odložene poreske obaveze		2.500
	(2) – obračun odloženih poreza po MRS 12		

Primjer broj 8: Povećanje vrijednosti NPO koje je umanjeno u prethodnim periodima

Na dan 31.12.2012. godine, prije procjene vrijednosti, građevinski objekat je imao sljedeće elemente:

- ranija procijenjena nabavna vrijednost 100.000 KM
- ranija ispravka procijenjene vrijednosti 30.000 KM
- raniji preostali iznos umanjnja (koje je ranije knjiženo na teret konta 581 i/ili 340) 10.000 KM

1 Procjenom vrijednosti je povećana procijenjena nabavna vrijednost za 40.000 KM, povećana je ispravka procijenjene vrijednosti za 15.000 KM, odnosno pozitivni efekat procjene je 25.000 KM

2 Prema odredbama paragrafa IN8, 18 i 20 MRS 12 – Porezi na dobitak, od entiteta (privrednog društva) se zahtijeva da prizna odložene poreske obaveze u vezi sa revalorizacijom sredstava;

Konto	Opis konta	Duguje	Potražuje
021	Građevinski objekat	40.000	
0218	Ispravka vrijednosti građevinskog objekta		15.000
681	Prihodi od usklađivanja vrijednosti NPO		10.000
330	Revalorizacione rezerve		15.000
	(1)- knjiženje efekata procjene 31.12.2012.		
330	Revalorizacione rezerve	1.500	
418	Odložene poreske obaveze		1.500
	(2) – obračun odloženih poreza po MRS 12		

Objasnenje knjiženja: Prema odredbama člana 4. stav (4) Pravilnika o kontnom okviru, sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruga, druga pravna lica i preduzetnike, u korist računa 681– Prihodi od usklađivanja vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme, knjiže se iznosi do visine rashoda koji su u prethodnom periodu proknjiženi na teret računa 58- Obezvrjeđenje nekretnina, postrojenja i opreme, a na teret računa nabavne vrijednosti. Nadalje, ovakav način knjiženja je svakako u skladu sa paragrafom 39 MRS 16, gdje je propisano da, kada se knjigovodstvena vrijednost sredstva poveća kao rezultat revalorizacije, to povećanje se evidentira kao revalorizaciona rezerva. Međutim, povećanje se priznaje kao prihod u bilansu uspjeha do iznosa do kojeg se stornira revalorizaciono smanjenje istog sredstva koje je prethodno priznato kao rashod u bilansu uspjeha.

Primjer broj 9: Smanjenje vrijednosti NPO koje raspolaže sa revalorizacionim rezervama

Na dan 31.12.2012. godine, prije procjene vrijednosti, građevinski objekat je imao sljedeće elemente:

- ranija procijenjena nabavna vrijednost 100.000 KM
- ranija ispravka procijenjene vrijednosti 30.000 KM
- raspoložive revalorizacione rezerve 10.000 KM

1 Procjenom vrijednosti je smanjena procijenjena nabavna vrijednost za 20.000 KM, povećana je ispravka procijenjene vrijednosti za 10.000 KM, odnosno negativni efekat procjene je 30.000 KM

Konto	Opis konta	Duguje	Potražuje
021	Građevinski objekat	(20.000)	
0218	Ispravka vrijednosti građevinskog objekta		10.000
330	Revalorizacione rezerve	10.000	
581	Obezvrjeđenje građevinskog objekta	20.000	
	(1)- knjiženje efekata procjene 31.12.2012.		

Obrazloženje knjiženja: Prema odredbama člana 4. stav (3) Pravilnika o kontnom okviru, sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike, gubitak po osnovu usklađivanja vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme knjiži se, u skladu sa MRS 16, na analitičkim računima nabavne vrijednosti i ispravke vrijednosti po osnovu obezvrjeđenja vrijednosti, na teret računa 581 – Obezvrjeđenje nekretnina, postrojenja i opreme, odnosno na teret raspoloživih revalorizacionih rezervi na računu 330 – Revalorizacione rezerve po osnovu revalorizacije stalnih sredstava bez dugoročnih finansijskih plasmana, ako su prethodno formirane za konkretno sredstvo. Dakle, budući da privredno društvo raspolaže sa ranije utvrđenim revalorizacionim rezervama od 10.000 KM, a da je ukuapn negativni efekat nove procjene 30.000 KM, to će se prvo umanjiti raspoložive revalorizacione rezerve, a potom će se za razliku teretiti rashodi obezvrjeđenja.

Primjer broj 10: Smanjenje vrijednosti NPO koje je umanjeno u prethodnim periodima

Na dan 31.12.2012. godine, prije procjene vrijednosti, građevinski objekat je imao sljedeće elemente:

- ranija procijenjena nabavna vrijednost 100.000 KM
- ranija ispravka procijenjene vrijednosti 30.000 KM
- raniji preostali iznos umanjenja (ranije knjiženo na teret konta 581 i/ili 340) 10.000 KM

1 Procjenom vrijednosti je smanjena procijenjena nabavna vrijednost za 20.000 KM, povećana je ispravka procijenjene vrijednosti za 10.000 KM, odnosno negativni efekat procjene je 30.000 KM.

Konto	Opis konta	Duguje	Potražuje
021	Građevinski objekat	(20.000)	
0218	Ispravka vrijednosti građevinskog objekta		10.000
581	Obezvrjeđenje građevinskog objekta	30.000	
	(1)- knjiženje efekata procjene 31.12.2012.		

4.4. Moguće varijante prilikom knjiženja efekata procjene

Slijedi pregled mogućih varijanti prilikom knjiženja efekata procjene vrijednosti građevinskih objekata (ovo vrijedi za sve NPO, uz posebne odredbe o zemljištu):

R. br.	Varijanta procjene vrijednosti	Način knjiženja
1.	Revalorizacijom se povećava knjigovodstvena vrijednost, a ranije nije bilo promjena	D: Građevinski objekti P: Revalorizacione rezerve
2.	Revalorizacijom se povećava knjigovodstvena vrijednost, a ranije su bile formirane revalorizacione rezerve	D: Građevinski objekti P: Revalorizacione rezerve
3.	Revalorizacijom se povećava knjigovodstvena vrijednost, a u prethodnoj revalorizaciji je bila smanjena vrijednost uz priznavanje rashoda obezvrjeđenja	D: Građevinski objekti P: Prihodi od revalorizacije do iznosa koliko su bili priznati rashodi obezvrjeđenja, a preostali iznos u korist revalorizacionih rezervi
4.	Revalorizacijom se smanjuje knjigovodstvena vrijednost, a ranije nije bilo promjena	D: Rashodi obezvrjeđenja P: Građevinski objekti
5.	Revalorizacijom se smanjuje knjigovodstvena vrijednost, a ranije su bile formirane revalorizacione rezerve	D: Revalorizacione rezerve do iznosa raspoloživih revalorizacionih rezervi, a preostali iznos na teret rashoda obezvrjeđenja P: Građevinski objekti

6.	Revalorizacijom se smanjuje knjigovodstvena vrijednost, a u prethodnoj revalorizaciji je bila smanjena vrijednost uz priznavanje rashoda obezvrjeđenja	D: Rashodi obezvrjeđenja P: Građevinski objekti
----	--	--

Ovdje treba još jednom podsjetiti da će rukovodstvo privrednog društva, ovlašćeni procjenjivač ili računovođa, kao korisnik procjeniteljskih usluga, odlučiti na kakav će se način vršiti knjiženje procjene vrijednosti NPO, odnosno ispravke vrijednosti NPO, a u skladu sa paragrafom 35. MRS 16. Naime, kada se neka stavka NPO revalorizuje, ukupna akumulirana amortizacija, na dan revalorizacije, tretira se na jedan od sljedećih načina:

- a) ispravlja se srazmjerno promjeni bruto knjigovodstvene vrijednosti sredstva, tako da je knjigovodstvena vrijednost nakon revalorizacije jednaka revalorizovanom iznosu sredstava;
- b) eliminiše se iz bruto knjigovodstvene vrijednosti, a neto iznos se svodi na revalorizovani iznos sredstva.

5. ZAKLJUČAK

1. Da bi se pristupilo proceduri procjene vrijednosti NPO rukovodstvo privrednog društva je dužno obezbijediti stručne, organizacione i tehničke pretpostavke, te jasno propisanu računovodstvenu politiku za NPO, počevši od početnog priznavanja, preko definisanja modela mjerenja nakon početnog priznavanja, do opredjeljenja o načinu tretmana ukupne akumulirane amortizacije;

2. Računovodstveni radnici u privrednim društvima moraju detaljno poznavati MRS 16, MRS 12, te ostale MRS, ako pored nekretnina vrše procjenu vrijednosti nematerijalnih ulaganja (MRS 38) i/ili investicionih nekretnina (MRS 40);

3. Ovlašćeni procjenjivači moraju procjenu vrijednosti NPO, odnosno izvještaj o procjeni sačiniti na način da je isti jasan, razumljiv, zasnovan na realnim činjenicama, te da se na osnovu izvještaja mogu objelodaniti sve neophodne stavke propisane MRS i MSFI;

4. Ovlašćeni nezavisni revizori privrednih društava trebaju propisanim

revizorskim procedurama i testovima izvršiti detaljan uvid u izvještaj o procjeni i način knjiženja procjene, te donijeti jasan zaključak u pogledu (ne)objelodanjivanja pojedinih stavki;

5. U praksi su moguće brojne varijante u pogledu odnosa procijenjene vrijednosti i knjigovodstvene vrijednosti NPO, te je obaveza računovođa da ih sa razumijevanjem i poštovanjem načela jasnosti evidentiraju u poslovnim knjigama;

6.LITERATURA

1. Međunarodni Standardi Finansijskog Izvještavanja (IFRS), zvanična saopštenja objavljena do 1. januara 2009. godine, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Luka, Savez računovođa Srbije;
2. Međunarodni standardi vrednovanja, Osmo izdanje, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Luka;
3. Žarko Mionić, Elementi procjene nekretnina, postrojenja i opreme i sistem knjiženja, FINRAR broj 8/2009, Banja Luka, avgust 2009;
4. Dr sc. Jozo Piljić, Vrjednosno usklađivanje dugotrajnih materijalnih sredstava, Finansijski propisi i praksa, broj 5/2012, Mostar, jun 2012;
5. Praktična primena MSFI u Republici Srbiji, drugo izmenjeno izdanje, Savez računovođa i revizora Srbije, Računovodstvo d.o.o., novembar 2008;
6. Pravilnik o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike (Službeni glasnik RS, broj 79/09);
7. Prof. dr Kata Škarić Jovanović, Posledice primene različitih računovodstvenih politika za naknadno vrednovanje materijalnih ulaganja, VII Kongres računovođa i revizora Crne Gore, Zbornik radova, oktobar 2012;
8. Duško Šnjegota, Primjena MSFI kroz bilansni kontni okvir, Banja Luka, septembar 2010. godine;
9. Zakon o računovodstvu i reviziji Republike Srpske (Službeni glasnik RS, broj 36/09 i 52/11);

DIFFERENCES BETWEEN INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS AND GENERALLY ACCEPTED ACCOUNTING PRINCIPLES

Aleksandar Kostadinovski , Olivera Gorgieva Trajkovska

Overview paper

Abstract

Global accounting standards improve the functioning of global capital markets by providing better information to investors and other users of financial statements. They decrease the costs of preparing and interpreting financial statements and decrease cost of capital. Investing in emerging markets, impose the need to know the world's two main accounting systems: Generally Accepted Accounting Principles (GAAP) and International Financial Reporting Standards (IFRS). GAAP is used principally in the United States, IFRS is used in the European Union and many other countries. Many countries have their own accounting systems, although most conform to one main system or the other as they work to keep their markets modern. All accounting systems follow double-entry practices that categorize transactions as revenue or expenses, assets or liabilities. The two primary accounting systems have a few differences between them that may affect the results. If we understand the differences between GAAP and IFRS, we can make a better evaluation of numbers from companies that follow any system.

Keywords: *accounting standards, harmonization, convergence, FASB, IASB.*

РАЗЛИКИТЕ ПОМЕЃУ МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ ЗА ФИНАНСИСКО ИЗВЕСТУВАЊЕ И ОПШТПРИФАТЛИВИТЕ СМЕТКОВОДСТВЕНИ ПРИНЦИПИ

*Александар Костадиновски , Оливера Ѓоргиева Трајковска
pregledni rad*

Апстракт

Глобалните сметководствени стандарди го подобруваат функционирањето на глобалните пазари на капитал, преку обезбедување подобра информираност на инвеститорите и другите корисници на финансиските извештаи. Тие ги намалуваат трошоците за подготовка и толкување на финансиските извештаи и придонесуваат кон намалување на трошокот на капиталот. Инвестирањето во растечките пазари, ја наметнува потребата да се познаваат двата светски главни сметководствени системи: Општо прифатените сметководствени принципи (ОПСП) и Меѓународниот стандард за финансиско известување (МСФИ). ОПСП се користат главно во САД, додека МСФИ се користат во Европската унија и многу други земји. Многу земји имаат свои национални сметководствени системи, иако повеќето од нив се усогласуваат со еден или друг главен систем, во настојувањата да ги модернизират пазарите. Сите сметководствени системи ги следат принципите на двојното книговодство, кои ги категоризираат трансакциите како приходи или расходи, средства и обврски. Двата основни сметководствени системи имаат неколку разлики помеѓу нив кои можат да влијаат на резултатите. Ако ги осознаеме разликите меѓу ОПСП и МСФИ, можеме подобро да ги вреднуваме извештаите од компаниите кои го следат било кој од двата системи.

Клучни зборови: сметководствени стандарди, усогласување, конвергенција, Одбор за финансиско сметководствени стандарди (ОФСС), Одбор за меѓународни сметководствени стандарди (ОМСС).

1. INTRODUCTION

The global movement to adopt International Financial Reporting Standards (IFRS) is the paramount financial reporting issue of the 21st century. Over 100 countries now require IFRS as the basis of financial reporting by their publicly-traded companies. For the past several years, the International Accounting Standards Board (IASB) and the US Financial Accounting Standards Board (FASB) have been working together to achieve convergence of International Financial Reporting Standards (IFRSs) and generally accepted accounting principles in the United States (US GAAP). In 2002, as part of the Norwalk agreement, the Boards issued a Memorandum of Understanding (MOU) formalizing their commitment to:

- making their existing financial reporting standards fully compatible as soon as practicable; and
- coordinating their future work programs to ensure that, once achieved, compatibility is maintained.

IASB and FASB agreed that a common set a high – quality, global accounting standards was a priority of both Boards. Based on a proposed timetable developed by the U.S. Securities and Exchange Commission, acceptance of IFRS in the U.S. could be as early as 2015.¹ Understanding IFRS is critically important to management accountants, auditors, financial analysts, corporate executives, and others involved with financial reporting.

Ten years later we can see that differences between IFRS and US GAAP remain significant in many areas and are of keen interest to the preparers and users of financial statements. This paper has two objectives. The first is to describe some of the key differences between U.S. GAAP and IFRS. The second is to compare actual financial statements in which results were reported under both IFRS and U.S. GAAP.

¹Assistant Professor of Economics - University “Goce Delchev” - Stip, Macedonia aleksandar.kostadinovski@ugd.edu.mk

1. ВОВЕД

Глобалното прифаќање на Меѓународните стандарди за финансиско известување (МСФИ) е од суштинско значење за финансиското известување во 21 век. Денес над 100 држави бараат од јавно-котираните компании да ги користат МСФИ како основа во подготовката на финансиските извештаи. Во изминатите неколку години, Меѓународниот одбор за сметководствени стандарди (ОМСС) и Одборот за финансиско сметководствени стандарди (ОФСС) на САД работат заедно на конвергенцијата на Меѓународните стандарди за финансиско известување (МСФИ) и Општо прифатените сметководствени принципи (ОПСП). Во 2002 година, како дел од договорот Norwalk, Одборите издадоа Меморандум за разбирање со што ја формализираа својата заложба за: □

- што е можно поскоро, постигнување на целосна компатибилност на нивните постоечки стандарди за финансиско известување, и
- координирање на нивните идни работни програми, со цел да се обезбеди одржливоста на постигнатата компатибилност.

ОМСС и ОФСС се согласија дека заедничкиот сет на високо - квалитетни, глобални сметководствени стандарди е приоритет на двата одбори. Врз основа на предложената рамка на Комисијата за хартии од вредност на САД, прифаќањето на МСФИ во САД би можело да биде уште во 2015. Разбирањето на МСФИ е од особена важност за управувачките сметководители, ревизори, финансиски аналитичари, директори на корпорации и други субјекти вклучени во финансиското известување.

Десет години подоцна можеме да забележиме дека разликите помеѓу МСФИ и американските ОПСС остануваат значителни во многу области и се од голем интерес за подготвувачите и корисниците на финансиските извештаи. Овој труд има две цели. Првата е да се опишат некои од клучните разлики меѓу ОПСП и МСФИ. Втората е да се споредат актуелните финансиски извештаи во кои резултатите се известени според МСФИ и ОПСП.

2. BACKGROUND

A universal or global system of accounting has been widely touted as a benefit to investors, as worldwide adoption of IFRS would facilitate comparability of financial statements prepared in different countries. If adopted by all countries, IFRS would provide uniformity regarding how and what financial information is disclosed. The globalization of business, along with advances in technology, has fostered interconnected worldwide capital markets. How IFRS will affect a company's accounting process is of great importance to management accountants, auditors, corporate executives, investors, lenders, financial analysts, regulators, and others connected to corporate financial reporting. Corporate management is responsible for the quality and reliability of financial statements. The proposed replacement of U.S. GAAP with IFRS makes understanding the impact of IFRS on corporate financial reporting more essential than ever.

Formed in 2001, the International Accounting Standards Board (IASB) replaced its predecessor, the International Accounting Standards Committee (IASC), which itself was formed in 1973. The objective of IASB is to develop a single set of high quality, understandable, enforceable and globally accepted financial reporting standards based upon clearly articulated principles.² The IASB promulgates standards in a series of pronouncements designated International Financial Reporting Standards. Standards previously issued by the board of the IASC were subsequently adopted by the IASB. These older standards, which had been issued between 1973 and 2000, continue to be designated International Accounting Standards (IASs). The non-superseded IASs are part of IFRS.

The organizational structure of the IASB was derived from a strategy review undertaken by its predecessor body, the board of the International Accounting Standards Committee. The IASB structure includes a monitoring board of capital market authorities, which appoints members of the IASC Foundation, which is the parent body of the IASB. The IASC Foundation is overseen by a geographically diverse group of trustees. The foundation provides oversight of the IASB (IASB 2010).

In pursuit of its objective, the IASB works in close cooperation with stakeholders around the world, including investors, national standard-

2 Assistant Professor of Economics - University "Goce Delchev" - Stip, Macedonia olivera.trajkovska@ugd.edu.mk

2. ОСВРТ

Универзалниот или глобален сметководствен систем широко се согледува како придобивка за инвеститорите и усвојувањето на МСФИ во целиот свет ќе овозможи споредливост на финансиските извештаи подготвени во различни земји. Доколку бидат усвоени од сите земји, МСФИ ќе обезбедат униформност во врска со тоа како и што финансиските информации откриваат. Глобализацијата на бизнисот, заедно со напредокот во технологијата, го забрзува меѓусебното поврзување на пазарите на капитал. Како МСФИ ќе влијаат на сметководствениот процес во компанијата е од големо значење за управувачките сметководители, ревизори, директори на корпорации, инвеститорите, кредиторите, финансиски аналитичари, регулаторите и други субјекти поврзани со финансиското известување. Менаџментот во корпорациите е одговорен за квалитетот и веродостојноста на финансиските извештаи. Предложените замена на ОПСП со МСФИ го прави разбирањето на влијанието на МСФИ врз корпоративното финансиско известување од суштинско значење од било кога.

Формиран во 2001 година, Одборот за Меѓународни сметководствени стандарди (ОМСС) го заменува својот претходник, Комитетот за меѓународни сметководствени стандарди (КМСС), кој пак бил формиран во 1973 година. Целта на ОМСС е да развие единствен сет на високо квалитетни, разбирливи, извршни и глобално прифатени стандарди за финансиско известување врз основа на јасно артикулирани принципи.¹ ОМСС прогласува стандарди во серија на објави назначени како Меѓународни стандарди за финансиско известување. Претходно издадените стандарди од страна на КМСС се прифатени од страна на ОМСС. Овие постари стандарди, кои биле издадени помеѓу 1973 и 2000 година, продолжуваат да бидат применувани како Меѓународни сметководствени стандарди (МСС). Незаменетите МСС се дел од МСФИ.

Организациската структура на ОМСС е преземена од неговиот претходник, одборот на Комитетот за меѓународни сметководствени стандарди. Структурата на ОМСС вклучува Одбор за следење на

¹ Доцент на Економскиот факултет – Универзитет “Гоце Делчев” – Штип, Република Македонија, aleksandar.kostadinovski@ugd.edu.mk

setters, regulators, auditors, academics, and others who have an interest in the development of high-quality global standards. Progress toward this objective has been steady. All major economies have established time lines to converge with or adopt IFRSs in the near future. The international convergence efforts of the organisation are also supported by the Group of 20 Leaders (G20) who, at their September 2009 meeting in Pittsburgh, US, called on international accounting bodies to redouble their efforts to achieve this objective within the context of their independent standard-setting process. In particular, they asked the IASB and the US FASB to complete their convergence project.

At the time of this writing, IFRS acceptance includes more than 12,000 companies located in 120 nations, which have required or permitted the use of IFRSs. The number is likely to exceed 150 countries within the next few years. Accountants, auditors, corporate executives, investors, and other corporate stakeholders will need to become knowledgeable regarding IFRS. Correspondingly, professional associations and industry groups will need to incorporate IFRS into their educational materials, publications, testing, and certification programs.

Differences in accounting standards among nations are traced to a number of factors, including political systems, sources of capital, inflation, taxation, culture, accidents of history, and business complexity. For example, political systems define who is in charge of accounting standards in a nation. Whether capital is raised in equity markets or through debt financing affects the need for transparency and disclosure. Nations with high inflation generally need inflation-adjusted numbers in corporate financial reports; this is not necessary in countries such as the U.S., which historically has experienced relatively low levels of inflation.

The accounting standards developed in the U.S. are different from IFRS, as U.S. standards are tailored to the unique environment of the U.S., while IFRS is tailored to meet worldwide financial reporting requirements, including those of the U.S. but other countries, too. Consequently, IFRS is not the “ideal” solution for any individual nation, but the standards strive to be the ideal solution for the overall global financial markets. If there were no global financial markets and corporate stocks were traded only within one nation, then the need for IFRS in specific countries would be less obvious. IFRS is a global solution to a global need. To the extent possible, of course, the IASB attempts to develop IFRS with consideration to needs of individual countries such as the U.S.

пазарите на капитал, кој ги назначува членовите во Фондацијата на КМСС, која е матично тело на ОМСС. Фондацијата е надгледувана од страна на група на доверители формирана од различни географски области. Фондацијата обезбедува надзор на ОМСС.

Во извршувањето на својата цел, ОМСС работи во блиска соработка со засегнатите страни од целиот свет, вклучувајќи ги и инвеститорите, националните професионални тела, регулатори, ревизори, академска јавност, и други кои имаат интерес во развојот на високо-квалитетни светски стандарди. Напредокот кон оваа цел е стабилен. Сите големи економии имаат воспоставено временска рамка на конвергирање со или прифаќање на МСФИ во блиска иднина. Напорите на организацијата за меѓународна конвергенција исто така се поддржани од страна на групата на 20 најразвиени држави (Г-20), кои на состанокот во Питсбург во септември 2009 година, ги повикаа меѓународните професионални сметководствени тела да ги удвојат нивните напори за постигнување на оваа цел во контекст на процесот на нивна независност при поставување на стандардите. Особено, тие побараа од ОМСС и ОФСС да го завршат нивниот проект на конвергенција.

До овој момент прифаќањето на МСФИ вклучува повеќе од 12.000 компании лоцирани во 120 земји, во кои се бара или е дозволена употребата на МСФИ. Во текот на следните неколку години бројката веројатно ќе надмине 150 земји. Сметководителите, ревизорите, директорите на корпорации, инвеститорите и други корпоративни субјекти ќе треба да стекнат познавања во врска со МСФИ. Соодветно, професионалните здруженија и групи ќе треба да ги вклучат МСФИ во нивните едукативни материјали, публикации, тестирања и програми за сертификација.

Разликите во сметководствените стандарди меѓу државите се поврзуваат со голем број на фактори, вклучувајќи ги политичките системи, изворите на капитал, инфлацијата, оданочувањето, културата, историјата и комплексноста на бизнисот. На пример, политичките системи определуваат кој е задолжен за сметководствените стандарди во една држава. Прашањето дали капиталот се финансира од сопствени извори или преку должничко финансирање упатува на потребата за транспарентност и обелоденување. Земјите со висока инфлација генерално имаат потреба од инфлационо прилагодливи броеви во финансиските

Resistance to adopting IFRS includes the following: (1) agreeing on who will create the rules, (2) how different the IFRS rules will be from a nation's domestic GAAP, (3) costs of changing GAAPs, and (4) national sovereignty.³ In the U.S., many accountants are generally satisfied with the work of the Financial Accounting Standards Board⁴ and are not at all sure about turning over the standard-setting process to the IASB. There is concern about how different the new accounting standards might be and the cost of changing over to those new standards. Turning over the standard-setting process to a foreign organization is a major source of concern.

IFRS is often referred to as being principles based, while U.S. GAAP is said to be more rules based. Estimates are that, if printed, U.S. GAAP would amount to about 25,000 pages, and IFRS would take up only about 2,000 pages. With fewer pages and less specifics, IFRS often lacks the very detailed guidance included in U.S. GAAP. Regardless of differences in size, both U.S. GAAP and IFRS have the same goal of transparent and full disclosure financial reports. IFRS includes a "fairness exception" that is much like a "Rule 203 exception" under U.S. auditing standards. Under IFRS, if management determines that applying a standard would result in misleading financial representation, then management must follow a different application to attain a fair presentation.

3. DIFFERENCES BETWEEN IFRS I U.S. GAAP

While there are areas of difference between U.S. GAAP and IFRS, similarities exceed differences. Differences can be regarded as cosmetic or substantive. Cosmetic differences are primarily associated with appearance or location of information in financial reports. Substantive differences cause differences in the value of an item or whether an item is reported at all.

Regarding cosmetic differences, International Accounting Standard 1 (IAS 1) does not prescribe a particular format for presentation of financial statements. As a result, multiple formats have evolved in practice. The presentation of the balance sheet in many countries that are,

3 Global IFRS leadership team. "IFRSs and US GAAP - A pocket comparison", An IAS Plus guide, Deloitte, 2008. Website: www.iasplus.com (February 16, 2013).

4 Smith, L.M." Key Differences between IFRS and U.S. GAAP: Impact on Financial Reporting", A FAR Grant Research Summary, 2011, p.2.

извештаи, ова не е потребна во земјите како САД, кои историски имаат доживеано релативно ниски нивоа на инфлација.

Сметководствените стандарди развиени во САД се разликуваат од МСФИ, како на пример, американските стандарди се прилагодени на уникатната средина во САД, додека МСФИ се скроени за да се задоволат потребите за глобално финансиско известување, вклучувајќи ги и оние на САД, но исто така и на други земји. Како резултат на ова, може да се каже дека МСФИ не се “идеално” решение за било која индивидуална држава, но стандардите се стремат да бидат идеално решение за целокупните глобални финансиски пазари. Ако не постојеа глобалните финансиски пазари и корпоративните акции се тргуваа само во рамките на една држава, тогаш потребата за МСФИ во одредени земји ќе беше помалку очигледна. МСФИ се глобално решение за глобалната потреба. Колку што е можно, се разбира, ОМСС се обидува да ги развие МСФИ со разгледување на потребите на одделните земји како што се САД.

Отпорот за прифаќање на МСФИ го вклучува следново: (1) согласноста за тоа кој ќе ги создава правилата, (2) колку различни се МСФИ од домашните ОПСП, (3) трошоците за менување на ОПСП и (4) националниот суверенитет.² Во САД многу сметководители генерално се задоволни од работата на Одборот за финансиско сметководствени стандарди и воопшто не се сигурни за преминот кон процесот на утврдување на стандардите на ОМСС. Постои загриженост за тоа колку различни можат да бидат новите сметководствени стандарди и за трошокот за премин кон овие нови стандарди. Трансферот на надлежноста на процесот на поставување на стандардите на странска организација е голем извор на загриженост.

За МСФИ често се посочува дека базираат на принципи, додека за ОПСП се вели дека повеќе се засновани на правила. Се проценува дека доколку се испечатат ОПСП, ќе бидат опфатени на околу 25.000 страници, додека МСФИ можат да бидат сместени на околу 2.000 страници. Со помалку страници и помалку специфики, кај МСФИ често отсутнуваат многу деталните насоки содржани во ОПСП. Без оглед на разликите во големината, ОПСП и МСФИ имаат иста цел, добивање на транспарентни и целосно обелоденети

2 Доцент на Економскиот факултет – Универзитет “Гоце Делчев” – Штип, Република Македонија, olivera.trajkovska@ugd.edu.mk

or were, members of the British Commonwealth use the format: Assets – Liabilities = Stockholders' Equity, rather than the U.S. format of Assets = Liabilities + Stockholders' equity. In addition, balance sheet items are shown from least liquid to most liquid, the reverse of the U.S. format. Another example of a cosmetic difference is use of different words to refer to the same financial statement item. A few examples are as follows, with the international term followed by the U.S. counterpart: turnover – sales; stocks – inventory; share capital – common stock or paid-in capital; share issue premium – additional paid-in capital; debtors – accounts receivable; creditors – accounts payable; revenue reserves – retained earnings.

With regard to substantive differences, under IFRS, there is no distinction between revenues/gains or expenses/losses on the income statement. Regarding the statement of changes in stockholders' equity, two different approaches can be used. The IFRS benchmark treatment is similar to U.S. GAAP; the alternative treatment allows for items such as capital transactions to be included in notes.⁵

Regarding the statement of cash flows, under IAS 7, the statement of cash flows is a required statement. Requirements of IAS 7 are much the same as SFAS 95 in the U.S., with a few differences. In the U.S., interest paid, interest received, and dividends received are shown in the operating section, while dividends paid are shown in the financing section. Under IFRS, interest paid, interest received, and dividends received are normally accounted for as operating cash flows as well. Interest paid may be accounted for as a financing cash flow, however, while interest received and dividends received may be accounted for as investing cash flows, because they are costs of obtaining financial resources or returns on investments. Non-cash transactions (such as issuance of bonds for long-term assets) do not need to be disclosed on the face of the cash flow statement.

Regarding notes to the financial statements, IFRS requires disclosure of currency used in the financial statements. The currency used on the IFRS financial statements need not be the primary currency of the company. For example, a company based in Australia, with operations primarily in Southeast Asia, could choose to use the euro as its reporting currency.

5 International Accounting Standards Board (IASB). "Who we are and what we do?" IFRS Foundation, 2013. Website: <http://www.ifrs.org/The-organisation/Documents/Who-We-Are-English-2013.pdf> (February 16, 2013).

финансиски извештаи. МСФИ вклучуваат “праведен исклучок”, кој е многу сличен на “Правило 203 исклучок” од американските стандарди за ревизија. Според МСФИ, доколку менаџментот утврди дека примената на стандардите ќе резултира со лажни финансиски презентирања, тогаш менаџментот мора да следи друга апликација за постигнување објективно презентирање.

3. РАЗЛИКИ ПОМЕЃУ МСФИ И ОПСП

Иако постојат области во кои ОПСП и МСФИ се разликуваат меѓу себе, сепак нивните сличности ги надминуваат разликите. Разликите може да се сметаат за козметички или суштински. Козметичките разлики се главно поврзани со појавувањето или локацијата на информациите во финансиските извештаи. Суштинските разлики предизвикуваат разлики во вредноста на позицијата или дали дадената позиција воопшто да биде известена.

Во однос на козметичките разлики, Меѓународниот сметководствен стандард 1 (МСС 1 Презентирање на финансиските извештаи) не пропишува посебен формат за презентација на финансиските извештаи. Како резултат на тоа, повеќе формати еволуирале во практиката. На пример, за презентација на билансот на состојба во многу земји кои се, или биле членови на Британскиот Комонвелт, се користи форматот: Средства - Обврски = Акционерски капитал, наместо американскиот формат Средства = Обврски + Акционерски капитал. Дополнително, ставките во билансот на состојба се подредени од најмалку ликвидните кон поликвидните, обратно од американскиот формат. Друг пример на козметички разлики е употребата на различни зборови кои се однесуваат на иста позиција од финансискиот извештај. Еве неколку примери на меѓународно прифатени термини наспроти американската практика: промет - продажба; залиха - инвентар; акционерски капитал – обични акции или уплатен капитал; премија на издадени акции – дополнително уплатен капитал; должници – побарувања од купувачите; доверители – обврски спрема добавувачите, резерви - задржана добивка.

Во однос на суштинските разлики, според МСФИ не се прави разграничување помеѓу приходи/капитални добивки или трошоци/капитални загуби во билансот на успех. Во врска со извештајот

Regarding inventory accounting, under IFRS, FIFO and weighted average methods are permitted, but LIFO is not an acceptable treatment.⁶ Both IFRS and U.S. GAAP require lower-of-cost-or-market (LCM). Still, “market” is defined differently. Consequently, different valuation amounts may result. Unlike U.S. GAAP, IFRS permits subsequent write-up after write-down. Under IFRS, inventory is valued at cost, not to exceed net realizable value (NRV). NRV is sales proceeds less additional costs to complete and to make the sale. IAS 41 provides special guidance for biological assets and agricultural produce. Under U.S. GAAP, inventory is valued at lower-of-cost-or market (LCM) with market being defined as replacement cost (RC), but with an upper limit (ceiling) of NRV and a lower limit (floor) of NRV minus a normal profit margin. Consequently, if replacement cost is below NRV, IFRS and U.S. GAAP will have different valuations.

Regarding property, plant, and equipment (PP&E), under IFRS, the benchmark treatment under IAS 16 is to report PP&E at cost net of depreciation and potential impairments. IAS 16 provides for an alternative treatment, to revalue PP&E to fair value. Companies may use “highest and best use” to determine fair value. After a company begins to revalue PP&E, it must continue to doing so “. . .with sufficient regularity to ensure that the carrying amount does not differ materially from that which would be determined using fair value at the balance sheet date.”⁷ Consider the following scenario: Land that cost 200,000 is revalued to its fair value of 240,000 on December 31 with the following journal entry:

December 31	Land 40,000
	Revaluation Surplus 40,000

Regarding investment property, under IAS 40, investment property is defined as property held for rental or capital appreciation or both. Investment property may be accounted for under the “fair value model” or the “cost model.” Under the fair value model, changes to fair value are recognized on the income statement. Under the cost model (cost less accumulated depreciation), fair value must be disclosed in notes.⁸

Regarding leases, under U.S. GAAP, leases are classified as capital

6 Smith, L.M. op.cit. p.3

7 <http://www.fasb.org> (February 16, 2013).

8 Santaro J. & Munter P.”IFRS compared to US GAAP: An overview”. KPMG International Standards Groups, 2012.p.10

за промени во капиталот на акционерите, два различни пристапи може да се користат. Основниот третман според МСФИ е сличен на ОПСП; додека алтернативниот третман дозволува за позициите како што се капиталните трансакции да бидат вклучени во белешките.³

Во врска со извештајот за паричните текови, согласно МСС 7 овој извештај е задолжителен. Барањата на МСС 7 се скоро исти како Извештајот за финансиско сметководствениот стандард 95 во САД, со неколку разлики. Во САД, исплатените камати, примените камати и примените дивиденди се прикажани во оперативните активности, додека исплатените дивиденди се прикажани во финансиските активности. Според МСФИ исплатените камати, примените камати и примените дивиденди исто така вообичаено се сметаат како оперативни парични текови. Но, овие стандарди дозволуваат исплатените камати да можат да се третираат како финансиски парични текови, додека примените камати и примените дивиденди можат да се евидентираат како инвестициони парични текови, бидејќи тие се трошоци за стекнување на финансиски средства или поврат на инвестициите. Безготовинските трансакции (како што се издавање на обврзници за долгорочни средства) не треба да бидат обелоденети во Извештајот за парични текови.

Во врска со белешките кон финансиските извештаи, МСФИ бараат обелоденување на валутата која се користи во финансиските извештаи. Како валута која се користи при подготовката на финансиските извештаи согласно МСФИ не мора да се користи примарната валута на компанијата. На пример, една компанија со седиште во Австралија, со операции главно во Југоисточна Азија, може да избере да го користи еврото како своја известувачка валута.

Во врска со сметководството на залихи, според МСФИ дозволена е употребата на ФИФО методата и методот на пондериран просек, а не е прифатлив ЛИФО методот. И МСФИ и ОПСП бараат залихите да се вреднуваат по пониската набавна (трошковна) или пазарна вредност. Сепак, “пазарната вредност” се подразбира различно. Како последица на тоа, може да се дојде до различни резултати во вреднувањето на залихите. За разлика од ОПСП, МСФИ дозволуваат последователно зголемување на вредноста на залихите по претходно намалување. Според МСФИ, залихата може

3 Global IFRS leadership team. “IFRSs and US GAAP - A pocket comparison”, An IAS Plus guide, Deloitte, 2008. Website: www.iasplus.com (пристапено Февруари 16, 2013).

if one or more of four criteria are met: title transfer, bargain purchase option, lease term equals or exceeds 75% of economic life, or present value (PV) of minimum lease payments (MLP) greater than or equal to 90% of the asset's fair market value (FMV).⁹ Under IFRS, the criteria are less rigid. Under IAS 17, a lease is classified as either an operating lease or a finance lease (U.S. GAAP refers to finance leases as capital leases). Per IAS 17 a finance lease "...transfers substantially all the risks and rewards incidental to ownership of an asset. Title may or may not eventually be transferred." Four of the eight IFRS criteria are as follows:¹⁰ 1) the lease transfers ownership to the lessee, 2) the lessee has a bargain purchase option, 3) the lease term is for the "major part" of the economic life of the asset, 4) the present value of the minimum lease payments "amounts to at least substantially all of the fair value of the leased asset." Depending on one's interpretation of "major part" and "substantially all" in the third and fourth criteria, U.S. GAAP and IFRS would yield different classifications of a lease.

Regarding deferred taxes, according to U.S. GAAP, if a company has a deferred tax asset (DTA), the company must determine whether a valuation allowance is needed. A valuation is required if "more likely than not" a part or all the DTA will not be realized. DTA would be recorded at gross and a corresponding allowance would also be recorded. Under IFRS, DTA is recorded only if the DTA is expected to be realized; the DTA is reported at net, not the gross and allowance. Under IFRS, deferred tax assets and deferred tax liabilities are reported only as long-term, while U.S. GAAP would distinguish short- and long-term.

Some other comparisons between U.S. GAAP and IFRS are as follows:

- Discontinued operations – similar.
- Long-term construction contracts – IFRS does not permit completed contract method.
- Derivatives – similar.
- Hedge accounting – similar.
- Segment reporting – IFRS is more comprehensive.

Under U.S. GAAP, if a parent/subsidiary relationship relationship

⁹ Ibid. p.48

¹⁰ Smith, L.M. op.cit.p.7

да се вреднува по трошковната (набавна) вредност, под услов истата да не ја надминува нето очекуваната продажна вредност. Нето реализационата вредност е остварениот принос од продажбата намален за дополнителните трошоци за да се комплетира и да се направи продажбата. МСС 41 обезбедува посебни насоки за вреднување на биолошките средства и земјоделските производи. Според ОПСП, залихата се вреднува по пониската набавна (трошковна) или пазарна вредност, при што пазарната вредност се идентификува со трошокот за замена, но не повисоко од нето реализационата вредност и не пониско од нето реализационата вредност минус нормална профитна маргина. Следствено, ако трошокот за замена е под нето реализационата вредност, МСФИ и ОПСП ќе резултираат со различни вреднувања.

Основниот третман во вреднување на недвижностите, постројките и опремата, според МСФИ, конкретно според МСС 16 е да се евидентираат истите по набавната вредност намалена за амортизацијата и потенцијалните оштетувања. МСС 16 предвидува алтернативен третман за да се ревалоризираат недвижностите, постројките и опремата до нивната објективна вредност. Компаниите можат да го користат принципот на “највисока и најдобра употреба” за да ја утврдат објективната вредност. Откако компанијата почнува да ги ревалоризира недвижностите, постројките и опремата, таа мора да продолжи да го прави тоа “. . . со доволна претпазливост за да се осигура дека сметководствената вредност не се разликува материјално од онаа што ќе се утврди со употреба на објективната вредност на датумот на сочинување на билансот на состојба.”⁴ На пример, земјиште кое има набавна вредност 200.000 денари се ревалоризира на објективна вредност од 240.000 денари на 31 декември со следново книжење во дневник:

Декември 31

Земја 40,000

Ревалоризационен вишок 40,000

Во врска со вложувањето во недвижност, според МСС 40 истото се дефинира како недвижност која се чува за изнајмување или остварување на капитална добивка при продажба или двете. Вложувањето во недвижноста може да се евидентира според “моделот

4 Smith, L.M.” Key Differences between IFRS and U.S. GAAP: Impact on Financial Reporting”, A FAR Grant Research Summary, 2011, стр.2.

exists, then consolidated statements must be prepared. Determining the relationship under IFRS, the emphasis is on the parent’s ability to govern and obtain benefits from the subsidiary, while U.S. GAAP puts the emphasis on existence of a controlling financial interest. Unlike U.S. GAAP, IFRS permits stand-alone parent-company-only financial statements.

4. EMPIRICAL ANALYSIS OF ACCOUNTING VALUES UNDER IFRS AND U.S GAAP

Researchers have examined financial reports that include both U.S. GAAP and IFRS results. In a study by Smith and Files¹¹, an examination is made of accounting values on financial statements of corporations headquartered in the European Union (EU) that list stock on the New York Stock Exchange (NYSE), for years 2005 and 2006. The sample was limited to these firms and years because these years fall between two important rulings, the first made by the EU and the second by the United States. Beginning in 2005, all EU firms were required to use IFRS-based financial reports. In 2007, the U.S. Securities and Exchange Commission ruled that non-U.S. firms using IFRS would no longer be required to reconcile to U.S. GAAP when reporting earnings.¹² Consequently, 2005 and 2006 are unique years in which EU firms trading in U.S. markets would provide financial statements using two different standards: IFRS and GAAP. Financial statements by non-U.S. firms are reported annually to the SEC using a Form 20-F.

Table 1. IFRS- versus U.S. GAAP-Reported Financial Statement Information of EU Firms Cross-listed on the NYSE

	N	Reportet using IFRS (\$MM)					Reportet using US GAAP (\$MM)					
		MEAN	STD	MEDIAN	STD. DEV.	MIN	MAX	MEAN	STD	MEDIAN	STD. DEV.	MIN
Revenue	126	46,109		28,132	60,079	116	306,731	50,548	28,253	72,597	116	384,653
Net Income	126	4,420		3,092	7,359	-26,031	28,864	5,394	2,858	7,821	-780	31,864
Total Assets	126	200,707		48,591	385,299	511	1,860,758	188,187	49,124	320,453	342	1,406,955
Total Liabilities	126	154,351		20,793	354,151	-11,149	1,745,830	155,296	23,996	310,838	18	1,442,989
Shareholder Equity	126	43,912		15,437	124,210	44	972,466	33,926	15,438	51,039	50	287,989
EPS (basic)	122	14.68		1.93	39.70	-21.51	186.30	7.39	1.67	19.98	-36.87	92.96
EPS (diluted)	126	13.97		2.02	38.23	-21.51	184.90	7.64	1.76	20.01	-36.87	91.91

Source: Smith, L.M.” Key Differences between IFRS and U.S. GAAP: Impact on Financial Reporting”, A FAR Grant Research Summary, 2011.p.8

11 <http://www.iasplus.com/en/standards> (February 18, 2013).

12 <http://www.fasb.org/pdf/fas13.pdf> (February 18, 2013)

на објективна вредност” или “трошковниот модел.” Според моделот на објективна вредност, промените во објективната вредност се признаваат во билансот на успех. Според трошковниот модел (набавната вредност намалена за акумулираната амортизација), објективната вредност мора да биде објавена во забелешките.

Според ОПСП наемите се класифицирани како капитал доколку еден или повеќе од следниве четири критериуми се исполнети: вклучен е трансфер на сопственоста над средството, постои опција за купување, времетраењето на наемот изнесува или надминува 75% од економскиот живот, или сегашната вредност на минималните плаќања за наемот е поголема или еднаква на 90% од објективната пазарна вредност на средствата. Според МСФИ критериумите се помалку строги. МСС 17 наемот го класифицира како оперативен или финансиски наем (ОПСП финансискиот наем го третираат како капитал наем). Кај финансискиот наем според МСС 17 “... се трансферираат значително сите ризици и награди карактеристични за сопственоста на средството. Сопственоста може, но и не мора да се пренесе. “Четири од осумте критериуми утврдени со МСФИ се како што следуваат: 1) со закупот се пренесува сопственоста на закупецот, 2) закупецот има опција за купување, 3) времетраењето на наемот е за “поголем дел” од економскиот живот на средството, 4) сегашната вредност на минималните плаќања за наемот “ја апсорбира во значителен дел објективната вредност на средството.” Во зависност од различната интерпретација на “поголемиот дел” и “значителниот дел” опфатени во третиот и четвртиот критериум, ОПСП и МСФИ ќе дадат различни класификации на наемот.

Според ОПСП ако една компанија има одложено даночно средство, компанијата мора да утврди дали вреднувањето на надоместокот е потребно. А вреднување е потребно доколку е “повеќе веројатно отколку не” дел од или целото одложено даночно средство нема да се оствари. Одложеното даночно средство ќе биде евидентирано во бруто износ и соодветниот надоместок исто така ќе биде евидентиран. Според МСФИ одложеното даночно средство се евидентира само ако истото се очекува да се реализира, а се евидентира во нето вредност, а не во бруто вредност и надоместокот. Одложените даночни средства и одложените даночни обврски се евидентираат само како долгорочни според МСФИ, додека ОПСП ги класифицира како краткорочни и долгорочни .

Table 1 compares the financial statement numbers reported under International Financial Reporting Standards (IFRS) and U.S. Generally Accepted Accounting. Each firm, which is headquartered in the EU but lists stock on the New York Stock Exchange (NYSE), is mandated by the EU to report using IFRS and mandated by the Securities and Exchange Commission (SEC) to provide reconciliation of differences between IFRS and U.S. GAAP in a Form 20-F. Table shows summary statistics for the financial information obtained for the EU firms, as reported under both IFRS and U.S. GAAP. The mean net income reported under IFRS and GAAP are \$4,420 and \$5,394 million, respectively. Thus, net income reported under GAAP appears to be higher. The median net income value is higher under IFRS, however (\$3,092 million under IFRS versus \$2,858 million under GAAP).

Table 2 Test of Differences between IFRS- and U.S. GAAP-reported Financial Statement Information of EU Firms Cross-listed on the NYSE

	Difference (mean) GAAP – IFRS	T-value	Difference (median) GAAP – IFRS	Chi-square value
Revenue	4,439	1.11	121	0.01
Net Income	974	1.57	-234	0.04
Total Assets	-12,520	-0.96	533	0.08
Total Liabilities	945	0.07	3203	0.44
Shareholder Equity	-9,986	-0.92	1	0.00
EPS (basic)	-7.29	-2.72	-0.26	1.43
EPS (diluted)	-6.33	-2.57	-0.26	0.61

Source: Smith, L.M.” Key Differences between IFRS and U.S. GAAP: Impact on Financial Reporting”, A FAR Grant Research Summary, 2011.p.8

Table 2 compares the financial statement numbers reported under International Financial Reporting Standards (IFRS) and U.S. Generally Accepted Accounting Principles (GAAP) for the same European Union (EU) firms. Each firm, which is headquartered in the EU but lists stock on the New York Stock Exchange (NYSE), is mandated by the EU to report using IFRS and mandated by the Securities and Exchange Commission

Некои други споредби меѓу ОПСП и МСФИ се:

- Прекинати операции - слично.
- Долгорочни договори за изградба - МСФИ не дозволуваат употреба на методот на завршен договор, тука ја прифаќа методата на процент на довршеност на договорот.
- Деривати - слично.
- Сметководство за хеџинг - слично.
- Сегментно известување - МСФИ се посеопфатни.

Ако во една група постои однос матично друштво/подружница, тогаш мора да бидат подготвени консолидирани извештаи според ОПСП. Утврдувањето на ваквиот однос според МСФИ е врз основа на способноста на матичното друштво да управува и ги користи придобивките од подружницата, додека ОПСП акцент ставаат на постоењето на контролниот финансиски интерес. За разлика од ОПСП, МСФИ дозволуваат во определени случаеви матичното друштво да изготвува посебни финансиски извештаи.

4. ЕМПИРИСКА АНАЛИЗА НА СМЕТКОВОДСТВЕНИТЕ ВРЕДНОСТИ ПОДГОТВЕНИ СПОРЕД МСФИ И ОПСП

Истражувачите ги испитале финансиските извештаи во кои се вклучени резултатите добиени според ОПСП и МСФИ. Во една студија изготвена од страна на Smith и Files⁵, направено е испитување на сметководствените вредности на финансиските извештаи на компании со седиште во Европската унија, а чии акции котираше на Њујоршката берза за 2005 и 2006 година. Примерокот бил ограничен само на овие компании и години, бидејќи овие години се помеѓу две важни одлуки, првата од страна на ЕУ и втората од страна на САД. Во почетокот на 2005 година, од сите фирми во ЕУ било побарано да ги користат МСФИ при подготовката на финансиските извештаи. Во 2007 година, Комисијата за хартии од вредност на САД одлучила дека нерезидентните фирми кои ги користат МСФИ, повеќе нема да биде потребно да ги усогласуваат со ОПСП кога известуваат за

5 International Accounting Standards Board (IASB). "Who we are and what we do?" IFRS Foundation, 2013. Website: <http://www.ifrs.org/The-organisation/Documents/Who-We-Are-English-2013.pdf> (Февруари 16, 2013)

(SEC) to provide reconciliation of differences between IFRS and U.S. GAAP in a Form 20-F. Table shows results of the analysis of differences between IFRS- and GAAP-reported financial numbers. The mean earnings per share is the only mean with a statistically significant difference between IFRS and GAAP, and no items have significantly different medians. Lack of significant differences between IFRS- and GAAP-reported financial statement items is a notable finding, as it suggests that IFRS adoption will not cause a major change in U.S. financial reporting results, at least in an overall context. Admittedly, individual firms may encounter significant differences for specific financial statement items between IFRS- and GAAP-based results.

5. CONCLUSION

The movement toward adoption of International Financial Reporting Standards has become a global juggernaut, with over 120 countries now accepting or requiring IFRS for financial reporting by publicly traded companies. U.S. adoption of IFRS appears quite possible, but is still far from certain. Differences between U.S. GAAP and IFRS can be cosmetic or substantive. For example, regarding financial statement presentation, cosmetic differences include use of the accounting equation ($A=L+SE$ versus $A- L=SE$), terminology, and order of liquidity. Substantive differences involve matters such as inventory valuation, PP&E, leases, and deferred taxes. The FASB and IASB are working together in efforts to converge the two sets of accounting standards.

An examination of financial reports that include both U.S. GAAP and IFRS results shows that there is little difference between IFRS- and GAAP-reported financial statement overall average values. This is an important finding, as it suggests that U.S. adoption of IFRS will not cause major changes in U.S. financial reporting results, at least overall. Of course, individual companies may still be significantly affected on specific accounting items.

заработувачките.⁶ Следствено, 2005 и 2006 година се единствени години во кои фирмите од ЕУ кои тргуваат на американските пазари подготвуваат финансиски извештаи со користење на двата различни системи на стандарди: МСФИ и ОПСП. Финансиските извештаи подготвени од страна на нерезидентните фирми се поднесуваат на годишно ниво до Комисијата за хартии од вредност со користење на Образец 20-F.

Табела 1. МСФИ наспроти ОПСП- Информации од објавените финансиски извештаи на Европски компании кои котираат на Њујоршка берза

	Број	Известено со употреба на МСФИ (\$MM)					Известено со употреба на ОПСП (\$MM)				
		СРЕДНА СТД	ПРОСЕЧНА СТД	СТАНД.ДЕВ.	МИН	МАКС	СРЕДНА СТД	ПРОСЕЧНА СТД	СТАНД.ДЕВ	МИН	МАКС
Приходи	126	46,109	28,132	60,079	116	306,731	50,548	28,253	72,597	116	384,653
Нето добивка	126	4,420	3,092	7,359	-26,031	28,864	5,394	2,858	7,821	-780	31,864
Вкупно средства	126	200,707	48,591	385,299	511	1,860,758	188,187	49,124	320,453	342	1,406,955
Вкупно обарски	126	154,351	20,793	354,151	-11,149	1,745,830	155,296	23,996	310,838	188	1,442,989
Акционерски капитал	126	43,912	15,437	124,210	44	972,466	33,926	15,438	51,039	50	287,989
ЗПА (основно)	122	14.68	1.93	39.70	-21.51	186.30	7.39	1.67	19.98	-36.87	92.96
ЗПА(распределена)	126	13.97	2.02	38.23	-21.51	184.90	7.64	1.76	20.01	-36.87	91.91

Извор: Smith, L.M.” Key Differences between IFRS and U.S. GAAP: Impact on Financial Reporting”, A FAR Grant Research Summary, 2011.стр.8

Табела 1 ги споредува податоците од финансиските извештаи објавени според Меѓународните стандарди за финансиско известување (МСФИ) и американските Општо прифатени сметководствени принципи (ОПСП). Секоја компанија која е со седиште во ЕУ, но ги котира акциите на Њујоршката берза има обврска определена од страна на ЕУ да известува со користење на МСФИ и обврска од страна на Комисијата за хартии од вредност на САД да обезбеди усогласување на разликите помеѓу МСФИ и ОПСП во Образец 20-F. Табелата претставува статистичко резиме на финансиските информации добиени за компаниите од ЕУ, кои што известуваат според МСФИ и ОПСП. Средната вредност на нето добивката пријавена според МСФИ и ОПСП се \$ 4,420 милиони и \$ 5,394 милиони, соодветно. Значи, нето добивката пријавена според ОПСП е повисока. Сепак просечната вредност на нето добивката е повисока според МСФИ. (\$ 3,092 милиони според МСФИ наспроти \$ 2,858 милиони под GAAP). Стандардната девијација е поголема кај нето добивката известена според ОПСП.

6 <http://www.fasb.org> (Февруари 16, 2013).

6. REFERENCES

1. Global IFRS leadership team. "IFRSs and US GAAP - A pocket comparison", An IAS Plus guide, Deloitte, 2008. Website: www.iasplus.com (February 16, 2013).
2. www.fasb.org/pdf/fas13.pdf (February 18, 2013)
3. www.iasplus.com/en/standards (February 18, 2013).
4. International Accounting Standards Board (IASB). "Who we are and what we do?" IFRS Foundation, 2013. Website: <http://www.ifrs.org/The-organisation/Documents/Who-We-Are-English-2013.pdf> (February 16, 2013).
5. Santaro J. & Munter P. "IFRS compared to US GAAP: An overview". KPMG International Standards Groups, 2012.
6. SEC. "International Financial Reporting Standards." Roadmap Roundtable, 2007. Website: <http://www.sec.gov/spotlight/ifrsroadmap/ifrsroadmap-transcript.txt> (February 18, 2013).
7. Smith, L.M., and Rebecca Files.. "Measuring the Impact of International Financial Reporting Standards on Market Performance of U.S. Publicly Traded Companies." American Accounting Association Southwest Region Annual Meeting (March), Houston, Texas, 2011.
8. Smith, L.M." Key Differences between IFRS and U.S. GAAP: Impact on Financial Reporting", A FAR Grant Research Summary, 2011.

Табела 2 Тест на разликите помеѓу МСФИ и ОПСП-Информации од објавените финансиски извештаи на Европски компании кои котираат на Њујоршка берза

	Разлика (средна вредност) ОПСП - МСФИ	Вредност на Т-тестот	Разлика (просечна вредност) ОПСП – МСФИ	Вредност на X^2 тестот
Приходи	4,439	1.11	121	0.01
Него добивка	974	1.57	-234	0.04
Вкупно средства	-12,520	-0.96	533	0.08
Вкупно обврски	945	0.07	3203	0.44
Акционерски капитал	-9,986	-0.92	1	0.00
ЗПА (основно)	-7.29	-2.72	-0.26	1.43
ЗПА (распределена)	-6.33	-2.57	-0.26	0.61

Извор: Smith, L.M.” Key Differences between IFRS and U.S. GAAP: Impact on Financial Reporting”, A FAR Grant Research Summary, 2011. стр.8

Табела 2 ги споредува податоците од финансиските извештаи објавени според Меѓународните стандарди за финансиско известување (МСФИ) и американските Општо прифатени сметководственини принципи (ОПСП). Секоја компанија која е со седиште во ЕУ, но ги котира акциите на Њујоршката берза има обврска определена од страна на ЕУ да известува со користење на МСФИ и обврска од страна на Комисијата за хартии од вредност на САД да обезбеди усогласување на разликите помеѓу МСФИ и ОПСП во Образец 20-F. Табелата ги прикажува резултатите од анализа на разликите помеѓу финансиските податоци објавени според МСФИ и ОПСП. Средната вредност на заработката по акција е единствениот податок со статистички значајна разлика помеѓу МСФИ и ОПСП, нема позиции кои имаат значително различни просечни вредности. Недостатокот на значителни разлики помеѓу позициите во објавените финансиски извештаи според МСФИ и ОПСП е забележителен заклучок, што сугерира дека севкупно усвојувањето на МСФИ нема да предизвика голема промена во

финансиското известување на резултатите во САД. Очигледно, кај поедини компании може да се детектираат значителни разлики за конкретни позиции од финансиските извештаи подготвени според МСФИ и ОПСП.

5. ЗАКЛУЧОК

Процесот на прифаќање на Меѓународните стандарди за финансиско известување стана глобален предизвик, повеќе од 120 земји ги прифаќаат или бараат од јавно котираните компании финансиското известување да го засновуваат на МСФИ. Во САД усвојувањето на МСФИ се чини сосема можно, но се уште е далеку од извесно. Разликите меѓу ОПСП и МСФИ може да бидат козметички или суштински. На пример, во однос на презентацијата на финансиските извештаи, козметичките разлики вклучуваат употреба на сметководствената равенка (средства = обврски + сопствен капитал наспроти средства – обврски = сопствен капитал), терминологијата, редоследот на презентација и сл. Суштинските разлики вклучуваат работи како што вреднување на залихите, недвижностите, постројките и опремата, наемите и одложените даноци. ОФСС и ОМСС работат заедно во напорите да се конвергираат двете групи на сметководствени стандарди.

Анализата на финансиските извештаи во кои се вклучени резултатите прикажани според ОПСП и МСФИ покажува дека постои мала разлика во севкупните просечни вредности во финансиските извештаи подготвени според МСФИ и ОПСП. Ова е значаен заклучок што сугерира дека севкупно прифаќање на МСФИ нема да предизвика голема промена во финансиското известување на резултатите во САД. Се разбира, индивидуални компании и понатаму може значително да бидат засегнати при вреднување на специфични сметководствени ставки како резултат на различниот треман според МСФИ и ОПСП.

6. РЕФЕРЕНЦИ

1. Global IFRS leadership team. "IFRSs and US GAAP - A pocket comparison", An IAS Plus guide, Deloitte, 2008. Website: www.iasplus.com (February 16, 2013).
2. www.fasb.org/pdf/fas13.pdf (February 18, 2013)
3. www.iasplus.com/en/standards (February 18, 2013).
4. International Accounting Standards Board (IASB). "Who we are and what we do?" IFRS Foundation, 2013. Website: <http://www.ifrs.org/The-organisation/Documents/Who-We-Are-English-2013.pdf> (February 16, 2013).
5. Santaro J. & Munter P. "IFRS compared to US GAAP: An overview". KPMG International Standards Groups, 2012.
6. SEC. "International Financial Reporting Standards." Roadmap Roundtable, 2007. Website: <http://www.sec.gov/spotlight/ifrsroadmap/ifrsroadmap-transcript.txt> (February 18, 2013).
7. Smith, L.M., and Rebecca Files.. "Measuring the Impact of International Financial Reporting Standards on Market Performance of U.S. Publicly Traded Companies." American Accounting Association Southwest Region Annual Meeting (March), Houston, Texas, 2011.
8. Smith, L.M." Key Differences between IFRS and U.S. GAAP: Impact on Financial Reporting", A FAR Grant Research Summary, 2011.

THE GENERAL CHARACTERISTICS AND ACCOUNTING ASPECT OF LONG – TERM SECURITIES

Milovan Dragić¹
overview paper

ABSTRACT

In the article discusses the general characteristics and accounting aspect of long – term securities:

- 1. ownership securities – stocks*
- 2. debt securities – stocks*

that is these one known more arrogant ones that are of value in the capital market of the Republic of Srpska majority in circulation. The subject of this article are different forms of the issue of shares and bonds with an emphasis on accounting of the changes that are made in order to acquire the capital stock company in such a way.

Keywords: *stock company, securities, effects,, stocks, debentures, discount, premium, market value, nominal value.*

1 Milovan Dragić PhD, High School of Economics and infoematiku Prijedo; milovan.dragic@yahoo.com

OPŠTE KARAKTERISTIKE I RAČUNOVODSTVENI ASPEKT HARTIJA OD VRIJEDNOSTI

*Milovan Dragić*¹
pregledni rad

SAŽETAK

U članku se razmatraju opšte karakteristike i računovodstveni aspekt dugoročnih hartija od vrijednosti:

1. vlasničke hartije od vrijednosti - akcije i
2. dužničke hartije vrednosti od – obveznice.

tj. one hartije od vrijednosti koje su na tržištu kapitala Republike Srpske pretežno u opticaju. Predmet razmatranja u ovom napisu su različiti oblici emisije akcija i obveznica, sa akcentom na knjiženje ekonomskih promjena koje se vrše radi pribavljanja kapitala akcionarskom društvu na takav način.

Ključne riječi: akcionarsko društvo, hartije od vrijednosti, efekti, akcije, obveznice, diskont, premija, tržišna vrijednost, nominalna vrijednost.

1 Doc. dr Milovan Dragić, Visoka škola za ekonomiju i infoematiku Prijedor; milovan.dragic@yahoo.com

1.INTRODUCTION

The securities are instruments that entitle their holders to receive a cash income and a capitalization of income. These are, in fact, long-term securities and are subject to trading on the capital market. In the Republic of Srpska, at the capital markets, there are outstanding shares - equities and bonds - debt securities. They are a form of raising capital and may be transferred or alienated.

The market value of securities is determined by the income that they bring and the average interest rate on borrowed capital. Example: if the nominal value of securities 1,000 KM revenue that it brings to 100 km and an average annual interest rate on borrowed capital 5%, then the market value of these securities 2,000 KM. This is because the 5% of the 2,000 KM equals income of 100 KM. The market value of securities, if the income they make no change, decreased with increasing interest rates and vice versa.

The division of securities may be made from various aspects, the basic division of securities in terms of the returns that they bring. Proceeding from this, the securities are divided into:

- securities with fixed income and
- securities with a yield income.

Securities with fixed income are the ones carrying the same yield, ie. interest coupons which have over the years made the same yield, like bonds. Securities with yields income are those in which the yield is uncertain and variable, such as stocks.

The securities have, in addition to market value, the face value. The face value is the value that is printed on the face of the securities (bonds and stocks) when first issued. This value is used as the basis for the claim and the amount of income holder of securities of the issuer (issuer), as well as the posting of transactions with them. The market value of securities may be equal, less and more than its face value. If it is less, then it is the purchase of securities with discount, and inversely with premium.

1.UVOD

Hartije od vrijednosti su isprave koje njihovim vlasnicima daju pravo na dobijanje određenog novčanog prihoda i predstavljaju kapitalizaciju tog prihoda. To su, u stvari, dugoročne hartije od vrijednosti i predmet su trgovanja na tržištu kapitala. U Republici Srpskoj, na tržištu kapitala, u opticaju su akcije – vlasničke hartije od vrijednosti i obveznice – dužničke hartije od vrijednosti. One su oblik pribavljanja kapitala i mogu se prenositi i otuđivati.

Tržišna vrijednost hartija od vrijednosti uslovljena je prihodima koje one donose i prosječnom kamatnom stopom na pozajmljeni kapital. Primjer: ako je nominalna vrijednost hartija od vrijednosti 1.000 KM, prihod koji ona donosi 100 KM i prosječna godišnja kamatna stopa na pozajmljeni kapital 5%, tada je tržišna vrijednost ove hartije od vrijednosti 2.000 KM. To iz razloga što je 5% od 2.000 KM jednako prihodima od 100 KM. Tržišna vrijednost hartija od vrijednosti, ukoliko se prihodi koje oni donose ne mijenjaju, opada sa porastom kamatne stope i obrnuto.

Podjela hartija od vrijednosti može biti izvršena sa različitih aspekata, a osnovna podjela hartija od vrijednosti je sa aspekta prinosa koji one donose. Polazeći od toga, hartije od vrijednosti se dijele na:

- hartije od vrijednosti sa stalnim prinosom i
- hartije od vrijednosti sa promjenljivoim prinosom

Hartije od vrijednosti sa stalnim prinosom su one koji nose isti prinos, tj. imaju kamatne kupone koji kroz niz godina donose isti prinos, kao što su obveznice.

Hartije od vrijednosti sa promjenljivoim prinosom su oni kod kojih je prinos neizvjestan i varijabilan, kao što su akcije.

Hartije od vrijednosti imaju, pored tržišne vrijednosti, *nominalnu vrijednost*. Nominalna vrijednost predstavlja vrijednost koja je oštampana na licu hartije od vrijednosti (obveznice i akcije) kada se prvi put emituju. Ta vrijednost služi kao osnova za ukamaćenje i visinu potraživanja imaoca hartije od vrijednosti od emitenta (izdavaoca), kao i za knjiženje transakcija s njima. Tržišna vrijednost hartije od vrijednosti može biti jednaka, manja i veća od njegove nominalne vrijednosti. Ako je ona manja, tada se radi o kupoprodaji hartije od vrijednosti sa disažiem (diskontom), a obrnuto sa ažiom (premijom)

2. ACTION

The action securities representing part of the initial capital of a company. Thus, it represents part ownership of a company that is organized as a limited company. Each share gives its owner the right to one vote at the shareholders' meeting. Shareholders with more than 50% managed limited company, whose capital akciopnarski divided into a number of shares.

Shares may be ordinary and preferred. Ordinary (common) shares are those that give their owners:

- the right to dividend or to participate in a profit sharing joint-stock company
- the right to vote at shareholder meetings
- the right to property - part of the liquidation proceeds in the event of liquidation of joint-stock company

2.1. Common shares

Issue of shares may be made in different ways. In practice, the most common form of shares is to offer the public. Public offer is made through an intermediary:

- investment Bank
- commercial bank and
- the broker-dealer company

In the Republic of Srpska issue of ordinary shares through a public offering can only be opened by joint stock companies, and closed joint stock companies can issue securities in this manner.²

Private offerings or private sales show the shareholders and employees of the issuer. This method of selling is more common in bonds and preferred shares, common shares while rarely sold in this way.

Shares can be broadcasted and converted part of the retained earnings and reserves for ordinary shares. Management company may decide that a certain part of profit is unassigned issue common shares

2 The Company Law of the Republic of Serbian Official Gazette no. 27/08 Art. 189 § 4 and art. 191st

2. AKCIJE

Akcija je hartija od vrijednosti koja predstavlja dio osnovnog kapitala akcionarskog društva. Dakle, ona predstavlja dio vlasništva nekog privrednog društva koje je organizovano kao akcionarsko društvo. Svaka akcija daje njenom vlasniku pravo na jedan glas na skupštini akcionara. Akcionari sa više od 50% upravljaju akcionarskim društvom, čiji je akcionarski kapital podijeljen na određeni broj akcija.

Akcije mogu biti obične i prioritete. Obične (redovne) akcije su one koje svojim vlasnicima daju:

- pravo na dividendu, odnosno na učešće u podjeli dobiti akcionarskog društva
- pravo glasa na skupštini akcionara
- pravo na imovinu – dio likvidacione mase, u slučaju likvidacije akcionarskog društva

2.1. Obične akcije

Emitovanje akcija može se izvršiti na različite načine. U praksi, najčešći oblik emisije akcija je *javna ponuda*. Javna ponuda se vrši preko posrednika:

- investiciona banka
- komercijalna banka i
- brokersko-dilersko društvo

U Republici Srpskoj emisiju običnih akcija putem javne ponude mogu vršiti samo otvorena akcionarska društva, dok zatvorena akcionarska društva ne mogu emitovati hartije od vrijednosti na ovaj način.²

Privatna ponuda, odnosno privatna emisija je prodaja akcija akcionarima i radnicima emitenta. Ovakav način prodaje je češći kod obveznica i preferencijalnih akcija, dok se obične akcije rijeđe prodaju na ovaj način.

Akcije se mogu emitovati i *pretvaranjem dijela neraspoređenog dobitka i rezervi u obične akcije*. Uprava akcionarskog društva može donijeti

² Zakon o privrednim društvima Republike Srpske, Službeni glasnik RS br. 27/08 čl. 189 stav 4 i čl. 191.

and share them to the shareholders in proportion to the shares they own³. Dividing them the shareholders receive more shares of smaller nominal value. Conversely, the merger of shares of a shareholder receives one share of higher nominal value.

In addition to these, a form of broadcasting of common stock dividend may be declared, if shareholders do not receive cash, but the appropriate number of ordinary shares. Joint stock companies in the developed economies pay dividends in shares made in accordance with the policies adopted dividend of the reinvestment plan⁴.

2.1.1. Posting ordinary shares

During the issue and sale of shares of obtaining equity accounting is done by the account debited" Account" for the nominal value of shares and approved the bill" Share Capital". In the example that follows, we assume that the market value of the shares to a face value.

Joint stock company was approved emissions for 100,000 pieces of ordinary shares with a nominal value of 2.00 KM per share. The shares were sold at a price of 2.00 KM per share.

Bank account	200.000	
Share capital-ordinary shares		200.000
<i>- for the issue of 100,000 ordinary shares -</i>		

However, if the shares are sold at market value in excess of the nominal value, then the difference between the value credited to the Share Premium""". Share premium is not profit, but the invested capital. Therefore, the share premium, or as they are also called Azio adds equity on the balance sheet. In this way shows the total capital invested in the corporation.

Example: Limited Company was approved for the emissions of 100,000 ordinary shares of nominal value of BAM 2.00 per share. The shares were sold at a price of 2.50 KM per share.

3 Similarly, art. 247, § 1

4 Prof. Milorad Ivanisevic, Proceedings of the Fifth Symposium on Corporate Governance, Spa Fever 2010th, page 115

odluku da za određeni dio neraspoređenog dobitka emituje obične akcije i podijeli ih akcionarima u srazmjeri sa akcijama koje posjeduju.³ Dijeljenjem akcija akcionar dobija veći broj akcija manje nominalne vrijednosti. Obrnuto, spajanjem akcija akcionar dobija jednu akciju veće nominalne vrijednosti.

Pored navedenih, jedan od oblika emitovanja običnih akcija može biti *deklarisana dividenda*, kada akcionari ne dobijaju gotovinu, već odgovarajući broj običnih akcija. Akcionarska društva u razvijenim tržišnim privredama plaćanje dividende u akcijama vrše u skladu sa unaprijed donesenim planom reinvestiranja dividende.⁴

2.1.1. Knjiženje emisije običnih akcija

Prilikom emisije i prodaje akcija knjiženje pribavljanja sopstvenog kapitala vrši se tako što se zadužuje račun "Žiro račun" za nominalnu vrijednost akcija, a odobrava se račun "Akcijski kapital". Na primjeru koji slijedi polazimo od pretpostavke da je tržišna vrijednost akcija jednaka njihovoj nominalnoj vrijednosti.

Akcionarskom društvu je odobrena emisija 100.000 komada običnih akcija nominalne vrijednosti od 2,00 KM po akciji. Akcije su prodate po cijeni od 2,00 KM po akciji.

Žiro račun	200.000	
Akcijski kapital – obične akcije		200.000
- za emisiju 100.000 običnih akcija -		

Međutim, ako su akcije prodate po tržišnoj vrijednosti većoj od nominalne vrijednosti, tada se za razliku između ovih vrijednosti odobrava račun "Emisiona premija". Emisiona premija nije dobitak, već investirani kapital. Zbog toga, emisiona premija se, ili kako se još naziva ažio, dodaje akcionarskom kapitalu u bilansu stanja. Na takav način pokazuje se ukupan investirani kapital u akcionarsko društvo. Primjer:

Akcionarskom društvu je odobrena emisija 100.000 komada običnih akcija nominalne vrijednosti od 2,00 KM po akciji. Akcije su prodate po cijeni od 2,50 KM po akciji.

3 Isto, čl. 247, stav 1

4 Prof. dr Milorad Ivanišević, Zbornik radova, Peti simpozijum o korporativnom upravljanju, Banja Vrućica 2010., strana 115.

Bank account	250.000	
Share capital-ordinary shares		200.000
Share premium		50.000
<i>- for the issue of 100,000 ordinary shares -</i>		

Contrary to the above, if the shares are sold at market value less than the nominal value, then the difference between the value of the account is debited "Emission" loss" or *disažio*. Sale of shares below par value is rarely encountered in practice. It is forbidden by law in many countries. Example:

Limited Company was approved emissions 100,000 ordinary shares of nominal value of BAM 2.00 per share. The shares were sold at a price of 1.50 KM per share.

Bank account	150.000	
Emission loss- <i>disažio</i>	50.000	
Share capital-ordinary shares		200.000
<i>- for the issue of 100,000 ordinary shares -</i>		

The establishment of a joint-stock company shall be recorded on the general ledger accounts as follows:

1. Agreement on the establishment of a joint stock company was established that the initial capital of the company amounts to 600.000,00 KM, and that the founders of the name of the role entries:

Founder Marko Markovic:

- buildings whose purchase value of 200.000,00 KM, and 50.000.00 KM allowance,
- funds in the amount of 52,000.00 KM

Founder Branko Brankovic:

- equipment whose purchase value of 40.000,00 KM
- material production, the value of 70,000.00 KM
- cash in the amount of 58,000.00 KM

Founder Milan Milanovic:

- Cash funds in the amount of 90.000,00 KM

Žiro račun	250.000	
Akcijski kapital – obične akcije		200.000
Emisiona premija		50.000
- za emisiju 100.000 običnih akcija -		

Suprotno od navedenog, ako su akcije prodane po tržišnoj vrijednosti manjoj od nominalne vrijednosti, tada se za razliku između ovih vrijednosti zadužuje račun "Emisioni gubitak" ili disažio. Prodaja akcija ispod nominalne vrijednosti se veoma rijetko susreće u praksi. Ona je zakonom zabranjena u većem broju zemalja. Primjer:

Akcionarskom društvu je odobrena emisija 100.000 komada običnih akcija nominalne vrijednosti od 2,00 KM po akciji. Akcije su prodane po cijeni od 1,50 KM po akciji.

Žiro račun	150.000	
Emisioni gubitak - disažio	50.000	
Akcijski kapital – obične akcije		200.000
- za emisiju 100.000 običnih akcija -		

Osnivanje akcionarsko društva evidentira se na računima glavne knjige na sljedeći način:

1. Ugovorom o osnivanju akcionarskog društva utvrđeno je da osnivački kapital društva iznosi 600.000,00 KM, a da osnivači na ime uloga unose:

Osnivač Marko Marković:

- građevinski objekt čija je nabavna vrijednost 200.000,00 KM, a ispravka
- vrijednosti 50.000,00 KM,
- novčana sredstva u iznosu 52.000,00 KM

Osnivač Branko Branković:

- oprema, čija je nabavna vrijednost 40.000,00 KM
- materijal za proizvodnju, čija je vrijednost 70.000,00 KM
- novčana sredstva u iznosu 58.000,00 KM

Osnivač Milan Milanović:

- novčana sredstva u iznosu 90.000,00 KM

2. The statute provides that the nominal value of the shares is 1.00 KM, to the founding shares are ordinary shares with voting rights, the shares will not print, and the shareholders issued.

3. The stakes are imported in society, cash deposits were paid in cash and the company is registered with the competent court.

Uncalled capital – ordinary shares	600.000	
Share capital– ordinary shares		600.000
- <i>the subscribed capitalby the Memorandum of Association -</i>		
Other cash	200.000	
Unpaid registered capital– ordinary shares		200.000
- <i>flash cash deposit at the bank -</i>		
Buildings	200.000	
Equipment	40.000	
Material	70.000	
Unpaid registered capital – ordinary actions		260.000
Allowance buildings		50.000
-		
Bank account	200.000	
Other cash		200.000
- <i>for the transfer of funds to the bank account -</i>		

2.1.2. Acquisition of own shares

In addition to broadcast and sell common shares to raise capital corporation may make or purchase of own shares

2.1. 2.1. Reasons for purchase of own shares

When stock companies have a large surplus of funds that can invest profitably, management then make a decision on the purchase of own shares. In theory and practice, treasury shares are called treasury stock. The purchase of shares is a periodic payment of money only to those shareholders who voluntarily agree to sell their shares.

When the prices of shares on the stock market undervalued the company, the management of a joint stock company shall make a decision on the purchase of a number of its own shares.

2. Statutom društva je predviđeno da nominalna vrijednost akcije iznosi 1,00 KM, da su osnivačke akcije obične akcije sa pravom glasa, da se akcije neće štampati, a da se akcionarima izdaje potvrda.

3. Ulozi su unijeti u društvo, novčani depoziti su uplaćeni kod banke i društvo je registrovano kod nadležnog suda.

Neuplaćeni upisani kapital – obične akcije	600.000	
Akcijski kapital – obične akcije		600.000
<i>- za upisani kapital po ugovoru o osnivanju -</i>		
Ostala novčana sredstva	200.000	
Neuplaćeni upisani kapital – obične akcije		200.000
<i>- za položeni novčani depozit kod banke -</i>		
Građevinski objekti	200.000	
Oprema	40.000	
Materijal	70.000	
Neuplaćeni upisani kapital – obične akcije		260.000
Ispravka vrijednosti građevinskih objekata		50.000
<i>- za unijete uloge -</i>		
Žiro račun	200.000	
Ostala novčana sredstva		200.000
<i>- za prenos sredstava na žiro-račun -</i>		

2.1.2. Otkup sopstvenih akcija

Pored emitovanja i prodaje običnih akcija u cilju pribavljanja kapitala, akcionarsko društvo može da vrši i otkup sopstvenih akcija

2.1.2.1. Razlozi otkupa sopstvenih akcija

Kada akcionarska društva raspoložu sa velikim viškovima novčanih sredstava koje ne mogu rentabilno investirati, tada menažment donosi odluku o otkupu sopstvenih akcija. U teoriji i praksi, otkupljene sopstvene akcije se nazivaju trezorske akcije. Otkup akcija predstavlja povremene isplate novčanih sredstava samo onim akcionarima koji dobrovoljno pristaju da prodaju akcije,

Kada su cijene akcija akcionarskog društva na tržištu potcijenjene, uprava akcionarskog društva donosi odluku o otkupu određenog broja sopstvenih akcija.

Acquisition of own shares is also where the tax rate on dividends is higher than the tax rate on capital gains. In such circumstances, shareholders who do not need the money from dividend payments more convenient buying of shares.

The service action (convocation, dividend payments) can be greatly reduced if the make the purchase of own shares by a number of small shareholders.

Acquisition of own shares reduces the number of shares in circulation, reducing the share capital of the company., While increasing debt capital in the total capital structure. In this case, the corporation can obtain capital at more favorable terms and to use positive effect of financial leverage.

2.1.2.2. Posting a purchase of own shares

Purchased stock company in the market 1000 pieces. of its common shares at a price of 12.00 KM per share. The nominal value of the share is 10 KM. Shares will be canceled and sold within 12 months.

Treasury shares	10.000	
Share premium	2.000	
Account		12.000
- for the purchase of 1000 pieces -		

2.1.2.3. Posting canceling and selling treasury shares

After six months, the company repurchased 500 of its own shares reversed, and 250 were sold at a price of 11.00 KM per share.

Share capital	5.000	
Rebuying of treasury shares		5.000
<i>- to cancel of 500 treasury shares -</i>		
Account	2.750	
Rebuying of treasury shares		2.500
Share premium		250
<i>- to sell 250 of its own shares repurchased ordinary shares -</i>		

Otkup sopstvenih akcija vrši se i u slučaju kada je stopa poreza na dividende viša od stope poreza na kapitalni dobitak. U takvim prilikama, akcionarima kojima nisu neophodna novčana sredstva od isplate dividende više odgovara otkup akcija.

Troškovi servisiranja akcija (sazivanje skupštine akcionara, isplate dividendi) mogu se značajno smanjiti ako se izvrši otkup sopstvenih akcija od većeg broja malih akcionara.

Otkupom sopstvenih akcija smanjuje se broj akcija u opticaju, odnosno smanjuje se osnovni kapital akcionarskog društva, a povećava se pozajmljeni kapital u strukturi ukupnog kapitala. U tom slučaju, akcionarsko društvo može pribaviti kapital pod povoljnijim uslovima i iskoristiti pozitivan efekat finansijske poluge.

2.1.2.2. Knjiženje otkupa sopstvenih akcija

Akcionarsko društvo je kupilo na tržištu 1.000 kom. svojih običnih akcija po cijeni od 12,00 KM po akciji. Nominalna vrijednost jedne akcije je 10 KM. Akcije će biti poništene ili prodane u roku od 12 mjeseci.

Otkupljene sopstvene akcije	10.000	
Emisiona premija	2.000	
Žiro račun		12.000

- za otkup 1.000 kom. sopstvenih akcija -

2.1.2.3. Knjiženje poništavanja i prodaje otkupljenih sopstvenih akcija

Nakon šest mjeseci društvo je 500 otkupljenih sopstvenih akcija poništilo, a 250 prodalo po cijeni od 11,00 KM po akciji.

Akcijski kapital	5.000	
Otkupljene sopstvene akcije		5.000
Žiro račun	2.750	
Otkupljene sopstv.akcije		2.500
Emisiona premija		250

- za prodaju 250 otkupljenih običnih sopstvenih akcija -

2.2. Preferred shares

Shares that give priority to the payment of a specified amount or percentage of the nominal value of the shares in respect of ordinary shares, preference in the distribution of liquidation proceeds and benefit payments in case of bankruptcy of a joint stock company are preferred shares.

The sale of preferred shares increases the share capital of the company, but does not change the existing ownership structure, as preferred shares have no voting rights.

Posting on the account "Shareholders' equity - preferred shares" are the same as the account "Share capital - common stock". The show preference shares is a joint stock company in order to increase the share capital. Example:

In order to increase the share capital, the company's general meeting of shareholders decided to make the emission of new shares. After obtaining approval from the Securities Commission, the JSC has sent the request for registration and purchase of shares (brochure). Prospectus are offered for subscription and purchase⁵:

- 100 ordinary shares at 5.000,00 KM otkupljuku that at face value. The buyer is required to share 50% of the subscribed shares, the payment of the last day of enrollment, and 50% within six months, according to the value of the revalued rate of growth of the retail price;
- 10 priority shares at 5.000,00 KM, which are purchased at a price from 6.000,00 KM and that buyers are required to pay a whole until the last day of the period for subscription of shares.

Subscription of shares was successful because the registered common shares of 350.000,00 KM and preferred shares of 50.000,00 KM. At the time of enrollment were enrolled Km for 225.000,00 common shares and BAM 60.000,00 for priority action.

Posting:

5 Al: Use of chart of accounts for companies and cooperatives, Business informant Bjeljina 2000thp.217

2.2. Prioritetne akcije

Akcije koje daju prednost kod isplate određenog iznosa ili procenta od nominalne vrijednosti akcija u odnosu na obične akcije, prednost kod raspodjele likvidacione mase i prednost u naplati u slučaju stečaja akcionarskog društva su prioritetne akcije.

Prodajom prioritetnih akcija povećava se osnovni kapital akcionarskog društva, ali se ne mijenja postojeća vlasnička struktura, jer prioritetne akcije nemaju glasačka prava.

Knjiženja na računu "Akcionarski kapital – prioritetne akcije" su ista kao na računu "Akcionarski kapital – obične akcije". Emisiju prioritetnih akcija vrši akcionarsko društvo radi povećanja osnovnog kapitala.

Primjer:

Radi povećanja osnovnog kapitala, skupština akcionarskog društva je donijela odluku da izvrši emisiju novih akcija. Nakon dobijanja odobrenja od Komisije hartija od vrijednosti, akcionarsko društvo je uputilo poziv za upis i kupovinu akcija (prospekt). Prospektom je ponuđeno za upis i kupovinu:⁵

- 100 običnih akcija po 5.000,00 KM koje se otkupljuju po nominalnoj vrijednosti. Kupac akcija je dužan da 50% upisanih akcija uplati do posljednjeg dana roka za upis, a 50% u roku od 6 mjeseci, po vrijednosti revalorizovanoj stopom rasta cijena na malo;
- 10 prioritetnih akcija po 5.000,00 KM, koje se otkupljuju po cijeni od 6.000,00 KM i koje su kupci dužni da u cjelini uplate do posljednjeg dana roka za upis akcija.

Upis akcija je uspio, jer je upisano običnih akcija za 350.000,00 KM i prioritetnih akcija za 50.000,00 KM. U momentu upisa upisano je 225.000,00 KM za obične akcije i 60.000,00 KM za prioritetne akcije. Knjiženje:

5 Grupa autora: Primjena kontnog okvira za preduzeća i zadruge, Poslovni informator Bjeljina 2000. str.217

Uncalled capital - ordinary shares	350.000	
Unpaid registered capital - preference shares	50.000	
Share capital - Ordinary shares		350.000
Share capital - preference shares		50.000
- for subscribed capital from the share issue shares		
Bank account	285.000	
Unpaid registered capital - ordinary shares		225.000
		50.000
Unpaid registered capital - preference shares		10.000
Share premium		
- payment at enrollment -		

Converting part of preference shares into ordinary changes will affect the structure of the share capital, not its height⁶. Converting of preferential shares into ordinary shares credited by the amount debited to the account added to the Bank account and credited to the Reserves. For a nominal value of shares subject to conversion shall charge the account of the Share capital - preference shares and will release the account Share capital - common stock.

2.3. Posting other people's purchases of shares

Stock Company A bought 1000 shares of common stock company B nominal value of BAM 10.00 per share for 12,000 KM. Shares are classified as financial assets available for sale.

Financial amount available for sale	10.000	
IV financial assets available for sale	2.000	
Bank account		12.000
- to purchase ordinary shares of 1000 AD B -		

2.4. Posting sales of other people's actions

Assuming that the sale of shares from the previous example, at a price of 13.00 KM per share, posting the following:

⁶ Prof. Dr. Kata Škarić Jovanovic: Financial Accounting, Faculty of Economics, Belgrade 2007., p.104

Neuplaćeni upisani kapital – obične akcije	350.000	
Neuplaćeni upisani kapital – prioritetne akcije	50.000	
Aksijski kapital – obične akcije		350.000
Aksijski kapital – prioritetne akcije		50.000
- za upisani kapital po osnovu emisije akcija -		
Žiro račun	285.000	
Neuplaćeni upisani kapital – obične akcije		225.000
Neuplaćeni upisani kapital – prioritetne akcije		50.000
Emisiona premija		10.000
- za uplatu akcija prilikom upisa -		

Pretvaranje dijela prioritetnih akcija u redovne utičaće na izmjenu strukture akcijskog kapitala, a ne i na njegovu visinu.⁶ Pretvaranje prioritetnih akcija u obične akcije knjiži se tako što se za doplaćeni iznos zadužuje račun "Žiro-račun" i odobrava račun "Rezervi". Za nominalnu vrijednost akcija koje su predmet konverzije zadužit će se račun "Aksijski kapital – prioritetne akcije", a odobrit će se račun "Aksijski kapital – obične akcije".

2.3. Knjiženje kupovine tuđih akcija

Akcionarsko društvo "A" je kupilo 1.000 običnih akcija akcionarskog društva "B" nominalne vrijednosti 10,00 KM po akciji za 12.000 KM. Akcije su klasifikovane kao finansijska sredstva raspoloživa za prodaju.

Finskijska sredstva raspoloživa za prodaju	10.000	
Ispravka vrijednosti finansijskih sredstava raspoloživih	2.000	
za prodaju		12.000
Žiro račun		
- za kupovinu 1.000 običnih akcija AD "B" -		

2.4. Knjiženje prodaje tuđih akcija

Ako pretpostavimo da su prodate akcije iz prethodnog primjera, po cijeni od 13,00 KM po akciji, knjiženje je sljedeće:

⁶ Prof. dr Kata Škarić Jovanović: Finansijsko računovodstvo, Ekonomski fakultet Beograd 2007., str.104.

Bank account	13.000	
Financial assets available for sale		2.000
Allowance financial assets available for sale		10.000
Gain on sale of securities		1.000

- for sale of 10,000 ordinary shares of "B" -

3. BONDS

Long-term bonds are debt (creditor) securities which confirms that the creditor (bond buyer) the debtor (issuer bonds) paid counter long-term bonds, and that the debtor to a creditor in a timely manner to pay interest, the contractual interest rate and equity on maturity. Long-term bonds may be issued by:

- nominal value
- a premium
- a discount

Obtaining capital bond issue takes precedence over the provision of capital by issuing shares. It is reflected in the fact that the interest paid deducted in determining the taxable income of the issuer, and therefore the amount of income tax.

The issuer of bonds takes two obligations:

1. to pay the bondholder the face value bonds
2. to pay interest at predetermined dates at an interest rate that is determined at the date of sale of bonds.

Bond issuer may be directly and indirectly. In practice, more often the case that the issue and sale of bonds made through intermediaries. It is usually an investment bank, which undertakes to sell securities at an agreed price.

When the bond issue, public companies need to determine the interest rate that will be as close to market rate. Interest paid to bondholders on the basis of the nominal value of the bond is called the nominal interest rate. Until maturity of the bonds for payment, the interest rate and the nominal value of the bonds are fixed. The interest rate payable on the market for securities of comparable risk level is called the market rate

Žiro račun	13.000	
Finansijska sredstva raspoloživa za prodaju		2.000
Ispravka vrijednosti finans. sredstava		10.000
raspoloživih za prodaju		1.000
Dobici od prodaje HOV		
- za prodaju 10.000 običnih akcija preduzeća "B" -		

3. OBVEZNICE

Dugoročne obveznice su dužničke (povjerilačke) hartije od vrijednosti kojima se potvrđuje da je povjerilac (kupac obveznice) dužniku (izdavaocu obveznice) platio protivvrijednost dugoročne obveznice, a da će dužnik povjeriocu u ugovorenim rokovima isplatiti kamatu, prema ugovorenoj kamatnoj stopi, kao i glavnicu o roku dospijeca. Dugoročne obveznice mogu biti emitovane po:

- nominalnoj vrijednosti,
- uz premiju,
- uz diskont

Pribavljanje kapitala emisijom obveznica ima prednost u odnosu na pribavljanje kapitala emisijom akcija. Ona se ogleda u tome što se plaćena kamata oduzima pri utvrđivanju oporezivog dobitka emitenta i time i visinu poreza na dobit.

Emitent obveznica preuzima dvije obaveze:

1. da vlasniku obveznice isplati nominalnu vrijednost obveznice
2. da plaća kamatu na unaprijed utvrđene datume po kamatnoj stopi koja je utvrđena na dan izdavanja obveznice

Prodaju obveznica emitent može vršiti neposredno i posredno. U praksi, češći je slučaj da se emisija i prodaja obveznica vrši preko posrednika. To je najčešće investiciona banka, koja preuzima obavezu da proda obveznice po dogovorenoj cijeni..

Prilikom emisije obveznica, akcionarska društva trebaju utvrditi kamatnu stopu koja će biti što bliža tržišnoj kamatnoj stopi. Kamata koja se plaća vlasnicima obveznica na osnovu nominalne vrijednosti obveznica naziva se nominalna kamata. Do dana dospijeca obveznice za isplatu, kamatna stopa i nominalna vrijednost obveznice su fiksni. Kamatna stopa koja se plaća na tržištu za obveznice sličnog stepena rizičnosti

of interest ie the effective interest rate. The market interest rate is not fixed. It changes daily. Therefore, there is a difference between the market rate and the nominal interest rate on the issue date of bonds. This has the effect that the price of the bond on the issue date is not equal to the nominal value of the bonds. Price in broadcasting will be lower than the face value if the market interest rate is higher than the nominal one. In this case, the bonds are issued at a discount. In contrast, the cost of the issuance of the bonds will be greater than the face value if the market interest rate is lower than the nominal interest rate. This means that the bonds are issued at a premium

3.1. Entry bond issue with a nominal value of bonds

Liabilities arise when bonds are sold to investors. In stock company bookkeeping, sales (emission) of bonds at face value credited to the way that account is debited” transfer account” and approved the bill” Obligations for bonds”. Example:

Joint-issued bonds in the total nominal value of 100,000.00, with a nominal interest rate of 10% per annum, with a maturity of 3 years. Interest will be paid twice a year: 01 01. and 01 07th. Market interest rate is 10%., and the market value of bonds 100.000,00 KM.

Bank account	100.000
Liabilities establishes bonds	
- the bonds sold at face values between -	100.000

After the expiration of five years, the JSC will pay bondholders 100.000,00 KM, or nominal value of bonds sold. Posting this economic change is made in the following manner:

Liabilities from bonds	100.000
Bank account	
- the payment of the bonds at face values -	100.000

Calculation of interest on the obligations under the bond is usually done monthly and pay halph-yearly. When calculating monthly interest, accrued interest the entry is done in a way that account is debited” Interest expense” and approved by the appropriate accrual account. Proceeding from the above, on account of the” Interest expense” to account holders every month 1/6 interest, while the same amount claimed account”

naziva se tržišna kamatna stopa, odnosno efektivna kamatna stopa. Tržišna kamatna stopa nije fiksna. Ona se mijenja dnevno. Zbog toga, postoji razlika između tržišne kamatne stope i nominalne kamatne stope na dan emitovanja obveznica. To ima za posljedicu da cijena obveznica na dan emitovanja nije jednaka nominalnoj vrijednosti obveznica. Cijena prilikom emitovanja će biti niža od nominalne vrijednosti ako je tržišna kamatna stopa veća od nominalne. U tom slučaju obveznice su emitovane uz diskont. Suprotno od toga, cijena pri emitovanju obveznica biće veća od nominalne vrijednosti ako je tržišna kamatna stopa manja od nominalne kamatne stope. To znači da su obveznice emitovane uz premiju

3.1. Knjiženeje emisija obveznica po nominalnoj vrijednosti

Obaveze po osnovu obveznica nastaju kada obveznice budu prodane investitorima. U knjigovodstvu akcionarskog društva, prodaja (emisija) obveznica po nominalnoj vrijednosti knjiži se na način da se zadužuje račun "Žiro-račun", a odobrava se račun "Obaveze po osnovu obveznicama". Primjer:

Akcionarsko društvo emitovalo obveznice u ukupnoj nominalnoj vrijednosti od 100.000,00, uz nominalnu kamatnu stopu od 10% godišnje, sa rokom dospjeća od 3 godine. Kamata će se plaćati dva puta godišnje: 01. 01. i 01. 07. Tržišna kamata je 10%, a tržišna vrijednost obveznica 100.000,00 KM.

Žiro račun	100.000
Obaveze po osnovu obveznica	
- za prodane obveznice po nominalnoj vrijednosti -	100.000

Nakon isteka roka od pet godina, akcionarsko društvo će vlasnicima obveznica isplatiti 100.000,00 KM, odnosno nominalnu vrijednost prodatih obveznica. Knjiženje ove ekonomske promjene se vrši na sljedeći način:

Obaveze po osnovu obveznica	100.000
Žiro račun	
- za isplatu obveznica po nominalnoj vrijednosti -	100.000

Obračun kamata na obaveze po osnovu obveznica se obično vrši mjesečno, a plaćanje polugodišnje. Prilikom mjesečnog obračuna

Delineation interest expense.” At the end of the sixth month of this bill would have a credit balance of KM 5,000.00 ($100,000.00 \times 0.10 \times \frac{1}{2}$). This amount represents the unpaid accrued interest expenses on bonds. At the date of payment of interest owed to the account, and claimed the bill would” transfer account”.

Interest expense delineation	5.000	
Interest expense		5.000
- for the calculation of interest -		
Bank account	5.000	
Delineation Interest expense		5.000
- to pay semi-annual interest -		

3.2. Issuing bonds at a discount

Stock company issues securities in total (nominal) value of 100,000.00, with an annual interest rate of 9% per year for five years to 96149.00 KM market interest rate is 10%. In this case, the market kamazna rate is more than nominal, and the bonds are issued at a discount.

Posting that record issuance of bonds at a discount:⁷

Bank account	96.149	
non-amortized discount bond	3.851	
obligations for bonds issued		100.000
- for the issuance of bonds at a discount -		

The above example shows that the funds received from the sale of bonds account debited” transfer account” and approved the bill” Liabilities” issued bonds for a nominal amount of debt securities sold - 100.000,00 KM, and unlike - 3851.00 KM account will be debited’ “Non-amortized discount bonds”.

⁷ Sidney Gray and Belverd Needles: Financial Accounting, Association of Accountants and Auditors of the Republic of Srpska, Banja Luka in 2002, the str.352

kamata, knjiženej obračunatih kamata vrši se na način da se zadužuje račun "Rashodi po osnovu kamata", a odobrava se odgovarajući račun vremenskih razgraničenja.

Polazeći od navedenog, na računu "Rashodi po osnovu kamata" knjižila bi se svakog mjeseca 1/6 kamate, dok bi za isti iznos potraživao račun "Razgraničenje rashoda po osnovu kamata." Na kraju šestog mjeseca ovaj račun bi imao potražni saldo od 5.000,00 KM (100.000,00 x 0,10 x 1/2). Taj iznos predstavlja obračunate neplaćene rashode po osnovu kamata na obveznice. Na dan isplate kamate ovaj račun bi dugovao, a potraživao bi račun "Žiro-račun".

Rashodi po osnovu kamata	5.000	
Razgraničenje rashoda po osnovu kamata		5.000
- za obračun kamata -		
Razgraničenje rashoda po osnovu kamata	5.000	
Žiro račun		5.000
- za isplatu polugodišnje kamate -		

3.2. Emisija obveznica uz diskont

Akcionarsko društvo je emitovalo obveznice u ukupnoj (nominalnoj) vrijednosti od 100.000,00 KM, sa kamatnom stopom od 9% godišnje, na pet godina, za 96.149,00 KM Tržišna kamatna stopa je 10%. U ovom slučaju, tržišna kamatna stopa je veća od nominalne, pa su obveznice emitovane uz diskont.

Knjiženje kojim se evidentira emitovanje obveznica uz diskont:⁷

Žiro račun	96.149	
Neamortizovani diskont obveznica	3.851	
Obaveze po izdatim obveznicama		100.000
- za emitovanje obveznica uz diskont -		

Navedeni primjer pokazuje da se za primljena novčana sredstva od prodaje obveznica zadužuje račun "Žiro-račun", a odobrava se račun "Obaveze po izdatim obveznicama" za nominalni iznos duga po prodatim obveznicama - 100.000,00 KM, a za razliku - 3.851,00 KM zadužuje se račun "Neamortizovani diskont obveznica".

7 Sidney Gray i Belverd Needles: Finansijsko računovodstvo, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Luka 2002, godine, str.352

3.3. Issue of bonds with a premium

Stock company issues securities in total (nominal) value of 100,000.00 with an interest rate of 9% per year for five years, 104,100.00 KM market interest rate is 8%. In this case, the market interest rate is lower than the nominal, and the bonds are issued at a premium.

Posting that record issuance of bonds at a premium:⁸

Bank account	104.100	
non-amortized bonds premium for bonds issued		4.100
Obligations for bonds issued		100.000
<i>- for the issuance of bonds at a premium -</i>		

This example shows that the nominal value of the bonds plus non-amortized premium bonds is 104,100.00 KM. This amount is the book value of liabilities for bonds issued. Also, the funds from the sale of bonds primljenas amounts, as it shows the account balance Current account"" 104,100.00 KM. This example shows that the buyers of bonds to purchase the bonds, were willing to pay a premium of 4100.00 KM. That is their decision was based on the fact that the nominal interest rate bonds is greater than the market rate.

Costs of issuing bonds reduce the net result of the bond issue. These costs include: printing, registration of bonds, bond promotion expenses, selling expenses and compensation expenses payable to intermediaries - investment bank.

3.4. Repurchase ,rebuying of the bonds

Joint stock companies - issuers may decide to withdraw their bonds before maturity. The decision was motivated by the release of interest payments in the future. The decision to purchase bonds before the maturity date is particularly appropriate at a time when market interest rates are lower than the nominal interest rate - the interest rate coupon. In this case, the issuer may redeem the bonds pay higher interest nakoje and issue bonds with lower interest rates. When you purchase the bond issuer can gain or loss. Gain will realize when the purchase price of the bonds is

⁸ The same, page 353

3.3. Emisija obveznica uz premiju

Akcionarsko društvo je emitovalo obveznice u ukupnoj (nominalnoj) vrijednosti od 100.000,00 KM, sa kamatnom stopom od 9% godišnje, na pet godina, za 104.100,00 KM. Tržišna kamatna stopa je 8%. U ovom slučaju, tržišna kamatna stopa je manja od nominalne, pa su obveznice emitovane uz premiju.

Knjiženje kojim se evidentira emitovanje obveznica uz premiju:⁸

Žiro račun	104.100	
Neamortizovana premija obveznica		4.100
Obaveze po izdatim obveznicama		100.000
<i>- za emitovanje obveznica uz premiju -</i>		

Navedeni primjer pokazuje da nominalna vrijednost obveznica, uvećana za neamortizovanu premiju obveznica, iznosi 104.100,00 KM. Taj iznos je knjigovodstvena vrijednost obaveza po izdatim obveznicama. Isto tako, novčana sredstva primljenas od prodaje obveznica iznose, kao što to pokazuje stanje na računu " Žiro-račun", 104.100,00 KM. Ovaj primjer pokazuje da su kupci obveznica, da bi kupili obveznice, bili spremni da plate premiju od 4.100,00 KM. Takva njihova odluka donesena je na osnovu činjenice da je nominalna kamatna stopa obveznica veća od tržišne kamatne stope.

Troškovi emisije obveznica smanjuju neto rezultat od emisije obveznica. U te troškove spadaju: štampanje, registracija obveznica, troškovi promocije obveznica, troškovi prodaje i troškovi naknada koji se plaćaju posredniku – investicionoj banci.

3.4. Otkup obveznica

Akcionarska društva – emitenti mogu donijeti odluku da povuku obveznice prije dospijea. Odluka je motivisana oslobađanjem plaćanja kamata u budućnosti. Odluka o otkupu obveznica prije roka dospijea naročito je aktuelna u vrijeme kada su tržišne kamatne stope niže od nominalne kamatne stope – stope kamatnog kupona. U tom slučaju emitent može otkupiti obveznice na koje plaća veću kamatu i emitovati obveznice sa manjom kamatnom stopom.

⁸ Isto, str.353

less than the carrying value of the bonds. In contrast, when the purchase price of the bond is greater than its book value, it will be a loss. Example:

Public Company purchased treasury bonds for KM 5,000.00. The carrying value of the bonds issued at a premium, the KM 5100.00. Entry of the purchase ledger accounts would be as follows:

Obligations for bonds issued	5.100	
Account		5.000
Profit on repurchase of bonds		100
- for the purchase of bonds -		

The market prices of bonds can be exchanged, depending on how they move the market rate. If the market interest rates fall, bond prices, which carry a higher fixed interest rate rise and vice versa. The price of the bond, in addition to the fluctuations in market interest rates affect the remaining maturity of the bonds for payment. If this period is shorter bond prices higher.

4.CONCLUSION

Public offering of shares shareholding companies obtain large funds and large sums of capital. These large sums of capital are obtained by the issue and sale of ordinary shares with a nominal value of small and capital is obtained from a large number of investors. Also through a private offering may be obtained substantial financial assets.

One of the ways to obtain additional capital, which may be used for new investment and improving liquidity, the payment of dividends in shares. In this way, the shareholders will have savings in the cost of commissions, who would pay the intermediary for the purchase of shares.

From the point of raising capital, and average cost of capital, joint stock companies aim to establish an optimal or satisfactory capital structure from different sources. In that context, joint stock company may purchase its own shares to influence change in the capital structure.

For public companies bonds are one of the convenient tools for obtaining additional capital. On the other hand, investors in bonds represent a way of placing free funds to safe yield and low risk.

In addition to knowing the rules of posting and rules for determining liability in respect of bonds, accounting for bond presupposes knowledge

Prilikom otkupa obveznica emitent može ostvariti dobitak ili gubitak. Dobitak će ostvariti u slučaju kada je otkupna cijena obveznica manja od knjigovodstvene vrijednosti obveznica. Suprotno od toga, u slučaju kada je otkupna cijena obveznica veća od njene knjigovodstvene vrijednosti, biće ostvaren gubitak. Primjer:

Akcionarsko društvo je otkupilo sopstvenih obveznica za 5.000,00 KM. Knjigovodstvena vrijednost ovih obveznica, emitovanih sa premijom, je 5.100,00 KM. Knjženje ovog otkupa na računima glavne knjige bilo bi ovako:

Obaveze po izdatim obveznicama	5.100	
Žiro račun		5.000
Dobitak na otkupu obveznica		100
<i>- za otkup obveznica -</i>		

Na tržištu se mijenjaju cijene obveznica, zavisno od toga kako se kreću tržišne kamatne stope. U slučaju da tržišne kamatne stope padaju, cijene obveznica koje nose veću fiksnu kamatu rastu i obrnuto. Na cijenu obveznica, pored promjena visine tržišne kamatne stope, utiče i preostali rok dospijea obveznica za naplatu. Ukoliko je taj rok kraći cijena obveznica je veća .

4.ZAKLJUČAK

Javnom ponudom akcija akcionarska društva pribavljaju velika novčana sredstva, odnosno velike sume kapitala. Te velike sume kapitala pribavljaju se emisijom i prodajom običnih akcija koje imaju malu nominalnu vrijednost, pa se kapital pribavlja od velikog broja investitora. Isto tako putem privatne ponude mogu se pribaviti značajna novčana sredstva.

Jedan o načina pribavljanja dodatnog kapitala, koji može biti upotrebljen za nove investicije ili poboljšanje likvidnosti, je isplata dividende u akcijama. Na taj način, akcionari će imati uštede u troškovima provizije, koji bi platili posredniku za kupovinu akcija.

Sa aspekta pribavljanja kapitala, kao i prosječne cijene kapitala, akcionarska društva imaju za cilj da uspostave optimalnu, odnosno zadovoljavajuću strukturu kapitala iz različitih izvora. U tom kontekstu, akcionarska društva mogu otkupom sopstvenih akcija da utiču na promjenu strukture kapitala.

of the difference between the market rate on the issue date and the nominal interest rate (coupon rate of interest). Height interest expense and the amounts payable as interest bondholders is different from the sale of bonds and discount bonds selling at a premium. Therefore, knowledge of the consequences of the sale of bonds for different values of the nominal value is important for the management of joint stock companies, and the investiore.

Understanding recognition, and esti posting of bonds requires having knowledge about the essence of long-term securities, the strengths and weaknesses of this way of raising capital.

Za akcionarska društva obveznice predstavljaju jedan od pogodnih instrumenata za pribavljanje dodatnog kapitala. S druge strane, za investitore obveznice predstavljaju način plasiranja slobodnih novčanih sredstava uz siguran prinos i nizak rizik.

Pored poznavanja pravila knjiženja i pravila za utvrđivanje obaveza po osnovu obveznica, računovodstveni tretman emisije obveznica pretpostavlja poznavanje razlike između tržišne kamatne stope na dan emitovanja i nominalne kamatne stope (stopa kamatnog kupona).

Visina rashoda po osnovu kamata i iznosa koji se isplaćuje kao kamata vlasnicima obveznica je različita kod prodaje obveznica sa diskontom i prodaje obveznica sa premijom. Zbog toga, poznavanje posljedica prodaje obveznica po vrijednostima različitim od nominalne vrijednosti je značajno za menadžment akcionarskih društava, a i za investiore.

Razumijevanje priznavanja, procijenjivanja i knjiženja akcija i obveznica zahtijeva posjedovanje znanja o suštini dugoročnih hartija od vrijednosti, prednostima i slabostima ovakvog načina pribavljanja kapitala.

5. REFERENCES

1. The Company Law of the Republic of Serbian Official Gazette no. 27/08 Art. 189 § 4 and art. 191st
2. Prof. Milorad Ivanisevic, Proceedings of the Fifth Symposium on Corporate Governance, Spa Fever 2010th, page 115
3. Al: Use of chart of accounts for companies and cooperatives, Business informant Bjeljina 2000thp.217
4. Prof. Dr. Kata Škarić Jovanovic: Financial Accounting, Faculty of Economics, Belgrade 2007., p.104
5. Sidney Gray and Belverd Needles: Financial Accounting, Association of Accountants and Auditors of the Republic of Srpska, Banja Luka in 2002, the str.352

5.LITERATURA

1. Zakon o privrednim društvima Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske broj 27/08
2. Prof. dr Milorad Ivanišević, Zbornik radova, Peti simpozijum o korporativnom upravljanju, Banja Vrućica 2010., strana 115.
3. Grupa autora: Primjena kontnog okvira za preduzeća i zadruge, Poslovni informator Bjeljina 2000. str.217
4. Prof. dr Kata Škarić Jovanović: Finansijsko računovodstvo, Ekonomski fakultet Beograd 2007., str.104.
5. Sidney Gray i Belverd Needles: Finansijsko računovodstvo, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Luka 2002, godine, str.352

ZNAČAJ RAČUNOVODSTVENOG EVIDENTIRANJA ZALIHA U PROIZVODNOM PRIVREDNOM DRUŠTVU

IMPORTANCE OF ACCOUNTING ACCOUNTING FOR STOCK IN PRODUCTION COMMERCIAL COMPANIES

Nada Trninić¹
pregledni rad

SAŽETAK

Računovodstveno obuhvatanje zaliha u proizvodnom privrednom društvu zahtijeva poznavanje ne samo opštih računovodstvenih propisa i standarda, nego i suštinu obavljanja proizvodnog ciklusa, kao i ciljeve koje je definisalo rukovodstvo privrednog društva. To praktično znači da uspješno vođenje zaliha omogućava rukovodstvu privrednog društva donošenje odgovarajućih odluka, čiji je cilj ostvarenje profita, kao i zadovoljenje drugih potreba u samom privrednom društvu.

Prvi korak, odnosno prvi značajniji rezultat, u ispravnom računovodstvenom evidentiranju zaliha mogao bi se ogledati u stvaranju optimalnih zaliha u privrednom društvu, čime se direktno poboljšava ili održava stabilna likvidnost tog društva. Sljedeći vid pozitivnih efekta ispravnog računovodstvenog tretmana zaliha podrazumijeva mogućnost izbora kvalitetnijih materijala (robe) čime će se dobiti na konkurentnosti privrednog društva u okviru grane djelatnosti.

Konačno, informacije koje se mogu dobiti iz upravljačkog računovodstva mogu poslužiti rukovodstvu privrednog društva za planiranje budućih poslovnih poteza. Na primjer, na bazi informacija o utvrđenom odstupanju stvarnih od planskih cijena, može se u kratkoročnom periodu povećati ili smanjiti tržišna cijena, a u zavisnosti od kretanja cijena istog ili sličnog proizvoda na odgovarajućem tržištu.

1 Mr Nada Trninić, Optima group d.o.o., Baња Лука

U svakom slučaju, iako je obaveznost vođenja evidencija u pogonskom (upravljačkom) računovodstvu propisana samo za proizvodna privredna društva, svako privredno društvo, bez obzira na oblika organizovanja i vrstu djelatnosti, može na bazi podataka iz upravljačkog računovodstva dobiti cijeli niz upotrebljivih informacija, koje uspješno rukovodstvo može koristiti u ostvarenju svojih ciljeva.

Ključne riječi: *zalihe, pogonsko i upravljačko računovodstvo, vrednovanje zaliha, bilansiranje zaliha, efekti promjene vrijednosti zaliha;*

ABSTRACT

Accounting comprehend stock in the production of the company requires knowledge not only of the general accounting rules and standards, but also the essence of the performance of the production cycle, as well as the objectives defined by the management of the company. This means that the successful management of inventory enables management of the company making appropriate decisions, which aims to make a profit, as well as other needs within the company.

The first step, or the first significant result in the correct accounting treatment of stock could be reflected in the creation of optimal inventory of the company, thereby directly improving or maintaining stable liquidity of the company. The next aspect of the positive effect of the proper accounting treatment of inventories includes the ability to choose quality materials (goods), which will be available on the competitiveness of the company in the branch activities.

Finally, the information can be obtained from the management accounting can serve the leadership of the company to plan future business moves. For example, on the basis of information on certain deviations from the actual plan prices may be in the short term to increase or decrease the market price, and depending on the price movement of the same or similar products on the relevant market.

In any case, although the obligation of keeping records in the drive (control) accounting prescribed only for manufacturing companies, every business entity, regardless of the type of organization and type of activity, it can on the basis of data from management accounting to get a range of useful information, which successfully management can use to achieve their goals.

Keywords: inventory, operational and management accounting, valuation of inventories, balancing inventory, the effects of changes in value of inventories;

UVOD

Tekuća imovina privrednog društva je značajna bilansna pozicija u aktivi privrednog društva. Značajnost se ogleda prije u bruto iznosima (odnosno u pokazateljima koliko zaliha je nabavljeno tokom poslovne godine, a koliko je utrošeno), nego u saldu na kraju izvještajnog perioda.

Zalihe u privrednom društvu se svakako prate u glavnoj knjizi, te pomoćnoj knjizi materijala, inventara itd., a u skladu sa računovodstvenim propisima.

Međutim, proizvodna privredna društva su u obavezi, a svakako bi bilo potrebno i bez zakonskog regulisanja, da ista ustroje vođenje zaliha u pogonskom i upravljačkom računovodstvu.

Finansijski efekti informacija koje se mogu dobiti iz pogonskog i upravljačkog računovodstva vjerovatno daleko prevazilaze troškove vođenja takvih računovodstava, te je i s tog aspekta preporučljivo vođenje stanja i kretanja zaliha po utvrđenim pravilima.

Podrazumijeva se da će te poslove voditi računovodstveno i informatički stručna lica, te da će informacije biti dostupne rukovodstvima privrednih društava u optimalnim rokovima. To znači da će lica koja obavljaju navedene poslove biti dužna da poznaju Međunarodne računovodstvene standarde, Međunarodne standarde finansijskog izvještavanja, kao i lokalnu računovodstvenu regulativu

1. OSNOVNI CILJ RAČUNOVODSTVENOG EVIDENTIRANJA ZALIHA

Računovodstveno obuhvatanje zaliha vrši se u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardom (u daljem tekstu MRS) 2 - Zalihe, u skladu sa Zakonom o računovodstvu i reviziji Republike Srpske², kao i skladu sa odredbama Pravilnika o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike³.

Osnovni cilj MRS 2 je propisivanje načina računovodstvenog obuhvatanja zaliha. Računovodstveno obuhvatanje zaliha je utvrđivanje iznosa izdataka koje treba priznati kao sredstvo i evidentirati u poslovnim

2 Службени гласник Републике Српске број 36/09 и 52/11

3 Службени гласник Републике Српске број 79/09

knjigama do priznavanja povezanih prihoda.

Prema MRS 2, zalihe su sredstava:

- a) koja se drže za prodaju u okviru redovnog poslovanja;
- b) u obliku osnovnog ili pomoćnog materijala koji se troši u procesu proizvodnje ili pružanja usluga;
- v) u procesu proizvodnje, namijenjena prodaji, nedovršena proizvodnja i gotovi proizvodi.

Zalihe u privrednim društvima predstavljaju tekuću kratkoročnu obrtnu imovinu koja ispunjava sljedeće uslove:

- a) da je privredno društvo vlasnik te imovine;
- b) da je nastao trošak u vezi sa pribavljanjem te imovine;
- v) da se očekuju buduće ekonomske koristi u vezi sa posjedovanjem te imovine.

Prema odredbama člana 8. Pravilnika o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike:

- na računima grupe 10 – Zalihe materijala, iskazuju se zalihe materijala, rezervnih dijelova, i alata i inventara koji se u cjelini otpisuju u obračunskom periodu; Priznavanje i vrednovanje zaliha vrši se u skladu sa MRS 2 i drugim relevantnim MRS/MSFI;
- na računu 101 – Materijal u skladištu, iskazuje se vrijednost zaliha sirovina, osnovnog i pomoćnog materijala, ostalog materijala, goriva i maziva;
- na računu 102 – Rezervni dijelovi u skladištu, iskazuje se vrijednost zaliha rezervnih dijelova;
- na računu 104 – Alat i inventar u upotrebi, iskazuje se vrijednost zaliha alata i inventara koji se u cjelini otpisuje u toku godine (kao što su sitan inventar, auto-gume i ambalaža, ako se u cjelini otpisuju u obračunskom periodu);
- na računu 109 – Ispravka vrijednosti zaliha materijala, rezervnih dijelova, alata i inventara, iskazuje se razlika između niže neto prodajne vrijednosti i knjigovodstvene vrijednosti zaliha materijala, u skladu sa MRS 2, koja se knjiži na teret računa 585 –

Obezvrjeđenje zaliha materijala i robe; Neto prodajna vrijednost materijala utvrđuje se u skladu sa zahtjevima MRS 2;

- ako se podaci o početnom stanju, nabavci i trošenju materijala, rezervnih dijelova, alata i inventara vode na računima grupe 10 – Zalihe materijala, u okviru finansijskog knjigovodstva, na računima ove grupe knjiže se podaci o nabavci materijala zaduženjem računa grupe 10 u korist odgovarajućeg računa grupe 43 – Obaveze iz poslovanja, a podaci o trošenju odobrenjem računa grupe 10 i zaduženjem odgovarajućeg računa u klasi 5 – Rashodi;
- na računima grupe 10 – Zalihe materijala, vodi se početno stanje zaliha i promjene vrijednosti tih zaliha na dan bilansa, ako pravno lice i preduzetnik odluče da stanje, nabavku i trošenje materijala, rezervnih dijelova, alata i inventara vode na računu 910 – Materijal, u okviru klase 9 – Obračun troškova i učinaka;
- ako se podaci o stanju, nabavci i trošenju materijala vode na računu 910 – Materijal, nabavka materijala u finansijskom knjigovodstvu knjiži se zaduženjem računa 510 – Nabavka materijala, u korist odgovarajućeg računa grupe 43 – Obaveze iz poslovanja; U tom slučaju, na osnovu izvještaja iz obračuna troškova i učinaka (pogonskog obračuna) o promjeni stanja zaliha na dan bilansa, u finansijskom knjigovodstvu se ova promjena knjiži na računima grupe 10 – Zalihe materijala i računu 510 – Nabavka materijala;

Slijedi dio kontnog plana iz Pravilnika o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike:

Grupa računa	Naziv računa
10	Zalihe materijala
11	Zalihe nedovršene proizvodnje
12	Zalihe gotovih proizvoda
13	Zalihe robe
14	Stalna sredstva i sredstva obustavljenog poslovanja namjenjena prodaji
15	Dati avansi

2. POGONSKO I UPRAVLJAČKO RAČUNOVODSTVO

Cilj uvođenja pogonskog knjigovodstva u proizvodnim privrednim društvima zasnovan je na uspostavljanju sistema pogonskog obračuna, odnosno obračuna proizvodne cijene koštanja (vlastitih) učinaka.

U računovodstvenoj teoriji i praksi uobičajena je podjela računovodstva na finansijsko i upravljačko, sa sve izraženijom tendencijom izdvajanja tzv. troškovnog računovodstva koje treba da posluži kao dobra informaciona podloga za oba prethodna.

Osnove, prije svih zakonske, za razdvajanje upravljačkog od finansijskog računovodstva na našim prostorima postavljene su krajem XX vijeka.

Trenutno, upravljačko računovodstvo u praksi je obično razvijeno samo djelimično i to do nivoa pogonskog obračuna, koji primarno podrazumijeva obračun cijene koštanja (vlastitih) učinaka, dok se segmentiranje ukupnih poslovnih aktivnosti, sa ciljem utvrđivanja poslovnog rezultata po svim identifikovanim poslovnim (operativnim) segmentima ili bar onim u kojim se odvija proizvodnja učinaka, uglavnom ne vrši.

Konačni cilj finansijskog računovodstva je adekvatna prezentacija informacija o imovinskom, finansijskom i prinosnom položaju pravnog lica u njegovim eksternim finansijskim izvještajima (finansijskim izvještajima opšte namjene), odnosno u izvještajima koji služe širokom spektru eksternih korisnika (akcionarima, državi, dobavljačima, bankama i drugim povjericima i dr.) kao osnova za donošenje investicionih i drugih poslovnih odluka. S druge strane, upravljačko računovodstvo kroz pružanje kvalitetnih i blagovremenih informacija za donošenje upravljačkih odluka prvenstveno treba da posluži upravljačkoj strukturi u pravnom licu.

Da bi, po svojoj prirodi jedinstven računovodstveni sistem, mogao blagovremeno da pruži sve neophodne informacije, kako internim, tako i eksternim korisnicima, u računovodstvu je pogodna upotreba dvije odvojene glavne knjige, jedne za finansijsko a druge za upravljačko računovodstvo. Na organizaciju takvog računovodstvenog sistema bitno utiče i obaveznost primjene kontnog okvira propisanog od strane nadležnog državnog organa ili institucije, iako se ona sama po sebi ne može smatrati otežavajućim faktorom za uspješnu organizaciju modernog i efikasnog računovodstva.

U finansijskom računovodstvu, poslovni događaji evidentiraju se na način pogodan za kreiranje eksternih finansijskih izvještaja. Uobičajeno je da se promjene na sredstvima, obavezama, rashodima, prihodima i vlastitom kapitalu evidentiraju na računima (kontima) sa prepoznatljivim nazivima i brojevima. Na prostorima bivše Jugoslavije pojedinačna konta tradicionalno su propisivana od strane nadležnog državnog organa. Obično se propisuje kontni okvir kao pregled (trocifrenih) računa glavne knjige a vremenom je, uz određene izuzetke, napuštena praksa propisivanja detaljnog kontnog plana, odnosno svakog pojedinog analitičkog računa. Pri tome, kontni okvir i konti plan namijenjeni upotrebi u glavnoj knjizi upravljačkog računovodstva imaju relativno slobodnu formu.

Ipak je za upravljačko računovodstvo Pravilnikom o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike propisano:

“Proizvodna pravna lica i preduzetnici u klasi 9 obavezno vode sljedeće osnovne račune: 900 – Račun za preuzimanje zaliha, 902 – Račun za preuzimanje troškova, račune grupe 95 – Nosioци troškova i grupe 96 – Gotovi proizvodi, 980 – Troškovi prodatih učinaka, 982 – Troškovi perioda i 983 – Otpis, manjkovi i viškovi zaliha učinaka. Ostale račune predviđene u klasi 9, proizvodna pravna lica i preduzetnici mogu da vode u skladu sa svojim potrebama i načinom obračuna troškova i učinaka.”

3. VREDNOVANJE ZALIHA

3.1. Nabavna vrijednost zaliha materijala

Privredno društvo dužno je da najprije definiše pregled osnovne knjigovodstvene dokumentacije koja se koristi kao podloga za evidentiranje poslovnih promjena u pogonskom knjigovodstvu i pregled usaglašanih internih šifara kojima su označena pojedina mjesta troškova ili nosioци troškova kao i pregled osnovnih faza proizvodnog ciklusa.

Za nabavku materijala neophodno je sačiniti kalkulaciju nabavnih cijena. Troškovi koji se uključuju u nabanu cijenu su:

- a) fakturna cijena, umanjena za rabate i popuste;
- b) uvozne carine i druge dažbine, osim onih dažbina na koje privredno društvo ima zakonsko pravo da izvrši povrat od poreskih organa (npr. PDV i sl.);

- c) zavisni troškovi (troškovi prevoza, manipulacije, drugi troškovi koji se mogu direktno pripisati konkretnoj nabavci.

Ako privredno društvo uvozi materijal za utvrđivanje fakturne cijene u domaćoj valuti koristi se zvanični srednji kurs na dan uvoznog carinjenja. Takođe je veoma važno obratiti pažnju na ugovorne odredbe između kupca i dobavljača kad i gdje vlasništvo nad materijalom prelazi na kupca, iz razloga što je kupac dužan evidentirati u svojim poslovnim knjigama materijal na putu:

Slijedi knjiženje evidentiranja materijala na putu:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
100700	Materijal na putu	xxx	
271000	Akontacioni PDV obračunat prilikom uvoza	xxx	
433100	Dobavljači u inostranstvu za nefakturisane nabavke		xxx
492000	Razgraničeni zavisni troškovi nabavke		xxx
482000	Obaveza za carinu i carinsko evidentiranje		xxx
484000	Obaveze za PDV obračunat prilikom uvoza		xxx
-za obračun nabavke materijala i obračun PDV-a			

Prijem materijala u skladište – nakon izvršenog prijema materijala u skladište privrednog društva, potrebno je sačiniti kalkulaciju nabavne cijene materijala i provesti knjiženja u finansijskom i pogonskom knjigovodstvu:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
510100	Nabavka materijala	xxx	
100700	Materijal na putu		xxx
910100	Materijal na zalihama	xxx	
901100	Račun za preuzimanje nabavke materijala		xxx
-za evidentiranje nabavke materijala			

Po prijemu faktura od dobavljača za fakturnu vrijednost i zavisne troškove provesti knjiženja:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
433100	Dobavljači u inostranstvu za nefakturisane nabavke	xxx	
492000	Razgraničeni zavisni troškovi nabavke	xxx	
			xxx
433000	Dobavljači u inostranstvu		
-za knjiženje faktura dobavljača			

Izdavanje materijala u proizvodnji - evidentira se na osnovu izdatnice materijala, na sljedeći način:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
511100	Troškovi materijala	xxx	
510100	Nabavka materijala		xxx
930100	Troškovi materijala	xxx	
910100	Materijal na zalihama		xxx
-za evidentiranje utroška materijala u FK i PK Društva			

Obračun nabavne vrijednosti utrošenih zaliha materijala treba biti usklađen sa zahtjevima sadžanim u okviru MRS 2 – Zalihe, tj. treba ga vršiti na osnovu računovodstvene politike usklađene sa tim standardom, a koja treba biti prethodno odobrana od strane uprave privrednog društva. Standardom je dozvoljena upotreba FIFO metode i metode ponderisane prosječne cijene.

Troškovi proizvodnih usluga na izradi učinaka i drugi proizvodni troškovi evidentiraju se stavom za knjiženje:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
530100	Troškovi proizvodnih usluga	xxx	
270000	Akontacioni porez na dodatu vrijednost	xxx	
432000	Obaveze prema dobavljačima u zemlji		xxx
935100	Troškovi proizvodnih usluga	xxx	
902102	Račun za preuzimanje troškova		xxx
-za evidentiranje troškova u FK i PK DRUŠTVA			

Prilikom izrade polugodišnjeg ili godišnjeg obračuna, troškove proizvodnih usluga treba korigovati do nivoa stvarne visine troškova koji pripadaju konkretnom obračunskom periodu, što podrazumijeva da se u obračun uključe i procijenjeni (nefakturisani) troškovi proizvodnih usluga, tj. troškovi koji se odnose na preradu učinaka koje treba bilansirati u vidu zaliha nedovršenih učinaka. Knjiženje ovog dijela troškova proizvodnih usluga vrši se terećenjem računa 530100, uz odobrenje računa pasivnih vremenskih razgraničenja (492100 – Obračunati troškovi nabavke) ili računa obaveze za nefakturisane nabavke (432100), odnosno terećenjem računa 935100 za isti iznos, uz odobrenje računa 902100. Pod drugim troškovima koji ulaze u obračun proizvodne cijene koštanja podrazumijevaju se troškovi koji, u skladu sa planskom kalkulacijom proizvodne cijene koštanja i odlukom uprave Društva, treba da budu tretirani elementima proizvodne cijene koštanja.

3.2. Vrednovanje i odmjeravanje zaliha nedovršene proizvodnje i gotovih proizvoda, odnosno prenos troškova proizvodnje sa mjesta troškova na nosioce troškova – nedovršenu proizvodnju.

Na osnovu odluke uprave privrednog društva, vrši se identifikacija mjesta troškova, koje u knjigovodstvenom smislu odgovara grupi 93 – Računi glavnih proizvodnih mjesta troškova. Iz prethodno prikazanih knjiženja vidljivo je da su pojedini računi u okviru te grupe terećeni troškovima osnovnog i pomoćnog materijala. Računi mjesta troškova

nabavke, tehničke uprave i pomoćne djelatnosti (grupa 92) i mjesta troškova uprave, prodaje i sličnih aktivnosti (grupa 94) nisu zastupljeni u konkretnom primjeru privrednog društva.

Direktne troškove proizvodnje, prethodno priznate na teret računa grupe 93, neophodno je u sljedećoj fazi prenijeti na nosioce troškova, tj. odgovarajuće račune grupe 95 – Nosioci troškova. Prenos troškova materijala evidentira se sljedećim stavom:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
950100	Nedovršena proizvodnja	xxx	
939100	Prenos troškova materijala		xxx
-za prenos troškova materijala sa mjesta troškova na nosioce troškova-			

Prenos troškova proizvodnih usluga vrši se stavom:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
950100	Nedovršena proizvodnja	xxx	
939102	Prenos troškova prerade sirove nafte		xxx
-za prenos troškova sa mjesta troškova na nosioce troškova-			

i tako dalje, u zavisnosti od vrste troškova prethodno preuzetih na teret grupe 93, i to uvijek zaduženjem računa 950100 uz odobrenje odgovarajućeg računa za prenos troškova sa mjesta na nosioce troškova.

3.3. Bilansiranje zaliha gotovih proizvoda na datum obračuna finansijskog rezultata

Zalihe gotovih proizvoda na skladištu vode se po stvarnim prodajnim cijenama, utvrđenim u cjenovniku odobrenom od strane uprave privrednog društva. Za pravilno razumijevanje logike pogonskog knjigovodstva, odnosno obračuna troškova i proizvodne cijene koštanja (vlastitih) učinaka, neophodno je imati u vidu da pri serijskoj ili masovnoj proizvodnji učinaka, u trenutku formiranja zaliha gotovih proizvoda stvarna proizvodna cijena koštanja tih zaliha objektivno nije

poznata, jer se u njoj strukturi, po pravilu, nalaze i troškovi koji se u knjigovodstvu evidentiraju na vremenskom osnovu drugačijem od dnevnog. Istovremeno, zalihe gotovih proizvoda treba evidentirati u trenutku njihovog prijema na skladištu, tj. upravo na dnevnom osnovu. Da bi ovaj problem bilo moguće riješiti u okviru privrednog društva, na kvalitetan i prihvatljiv način, evidentiranje poslovnih promjena u pogonskom knjigovodstvu koje se odnose na sam proces proizvodnje, zasniva se na principu diskontinuiteta između pojedinačnih računa (konta), tj. uvođenju u primjenu planskih veličina, prije svega planske proizvodne cijene koštanja nedovršenih ili dovršenih učinaka, pri čemu se svođenje planskih na stvarne vrijednosti, tj. na stvarnu cijenu koštanja, vrši najmanje prilikom izrade periodičnih finansijskih izvještaja, kako bi bilansiranje periodičnog finansijskog rezultata bilo moguće sprovesti u skladu sa računovodstvenim načelima uzročnosti i opreznosti. Zaduženje zaliha gotovih proizvoda –vrši se na osnovu predatnice gotovih proizvoda iz proizvodnje u skladište, na sljedeći način:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
960100	Zalihe gotovih proizvoda u skladištu	xxx	
952100	Prenos gotovih proizvoda na skladište		xxx
969100	Odstupanje SPC od PCK gotovih proizvoda		xxx
-za prenos gotovih proizvoda iz proizvodnje na skladište			

Uz ove pretpostavke, potražni promet računa 969100 odražava očekivanu zaradu od prodaje gotovih proizvoda. Ukoliko bi prema planskoj kalkulaciji projektovana zarada bila negativna, prijem gotovih proizvoda na skladište evidentirao bi se stavom:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
960100	Zalihe gotovih proizvoda u skladištu	xxx	
969100	Odstupanje PC od PCK gotovih proizvoda	xxx	
952100	Prenos gotovih proizvoda na skladište		xxx
-za prenos gotovih proizvoda iz proizvodnje na skladište			

pri čemu bi dugovni promet konta 969100 odražavao očekivani gubitak od prodaje. Minimalno na datum obračuna finansijskog rezultata, plansku cijenu koštanja zaliha dovršenih učinaka neophodno je svesti na stvarnu proizvodnu cijenu koštanja, što će prouzrokovati određena knjiženja i to:

- ukoliko je stvarna cijena koštanja zaliha dovršenih učinaka u periodu bila veća od planske, knjiženje stavom:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
969100	Odstupanje PC od PCK gotovih proizvoda	xxx	
959100	Odstupanje SCK od PCK gotovih proizvoda		xxx
-za svođenje niže planske na višu stvarnu cijenu koštanja gotovih proizvoda			

- ili ukoliko je stvarna cijena koštanja zaliha dovršenih učinaka u periodu bila manja od planske, knjiženje stavom:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
959100	Odstupanje SCK od PCK gotovih proizvoda	xxx	
969100	Odstupanje PC od PCK gotovih proizvoda		xxx
-za svođenje više planske na nižu stvarnu cijenu koštanja gotovih proizvoda			

Nakon ovih knjiženja, konačni saldo na grupi računa 95 – Nosioci troškova treba da odgovara stvarnoj cijeni koštanja zaliha nedovršene proizvodnje na datum bilansiranja periodičnog finansijskog rezultata, dok ukupan promet, odnosno saldo na računu 969100 utvrđen neposredno prije provođenja zaključnih knjiženja omogućavaju pravilan obračun visine troškova prodatih gotovih proizvoda u periodu i pravilno bilansiranje zaliha gotovih proizvoda.

3.4. Usklađivanje knjigovodstvenog sa stvarnim stanjem zaliha materijala, nedovršene proizvodnje, poluproizvoda i gotovih proizvoda

Prije izrade finansijskih izvještaja neophodno je izvršiti popis (inventuru) zaliha učinaka. Cilj popisa je utvrđivanje tačnog stanja predmeta popisa (u količinskom i vrijednosnom smislu), čije poređenje

sa stanjem zapisanim u određenim knjigovodstvenim ili drugim evidencijama treba da ukaže, ne samo na postojanje eventualnih odstupanja, već i na uzroke koji su doveli do njih. Kada privredno društvo organizuje pogonsko knjigovodstvo, viškovi i manjkovi na zalihama sirovina i materijala evidentiraju se i u finansijskom računovodstvu i u pogonskom knjigovodstvu, dok se viškovi i manjkovi na zalihama vlastitih nedovršenih i dovršenih učinaka evidentiraju samo u okviru glavne knjige pogonskog knjigovodstva.

3.5. Evidentiranje prodaje zaliha učinaka

Kada se u klasi 9 – Obračun troškova i učinaka uspostavi samo pogonsko knjigovodstvo, čiji cilj je obračun proizvodne cijene koštanja, prihodi od prodaje zaliha učinaka evidentiraju se samo u glavnoj knjizi finansijskog računovodstva, bez njihovog istovremenog preuzimanja u klasu 9. U klasi 9 se, prirodno, vrši razduženje zaliha, uz obračun i knjiženje troškova prodatih gotovih proizvoda. Prodaja na veliko zaliha učinaka na domaćem tržištu evidentira se sljedećim knjigovodstvenim stavom:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
201000	Potraživanja od kupaca u zemlji	xxx	
611000	Prihodi od prodaje proizv.na domać. tržištu		xxx
470000	Obračunati porez na dodatu vrijednost		xxx
-za prodaju gotovih proizvoda na domaćem tržištu-			

Prodaja na veliko na ino-tržištu upotrebom odgovarajućih analitičkih računa iz kontnog plana utvrđenog od strane uprave društva, uz obračun PDV-a primjenom nulte stope poreza, odnosno razduženje zaliha u pogonskom knjigovodstvu evidentira se stavom:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
980100	Troškovi prodatih zaliha gotovih proizvoda	xxx	
960100	Zalihe gotovih proizvoda		xxx
-za prodaju gotovih proizvoda			

Obračun realizovanog odstupanja između stvarne prodajne vrijednosti prodatih zaliha učinaka i njihove stvarne cijene koštanja vrši se množenjem prodajne vrijednosti realizovanih zaliha učinaka i prosječne stope ukalkulisanog odstupanja koja se dobije pomoću formule:

$$(D \text{ ili } P \text{ promet konta } 969100 / D \text{ promet konta } 960100) \times 100$$

Ukoliko odstupanje knjiženo u toku obračunskog perioda nije jednoznačno (tj. ukoliko su knjiženja vršena i na dugovnoj i na potražnoj strani konta odstupanja), odstupanje u troškovima realizovanih proizvoda moguće je izračunati pomoću sljedeće formule:

$$(P \text{ promet konta } 960100 / D \text{ promet konta } 960100) \times \text{Saldo konta } 969100$$

Knjiženje realizovanog odstupanja provodi se stavom:

Konto	N a z i v k o n t a	Promet	
		Duguje	Potražuje
980100	Troškovi prodatih zaliha derivata nafte	(xxx)	
969100	Odstupanje između SPC i SCK deriv. nafte	xxx	
-za realizovano odstupanje troškova prodatih zaliha derivata nafte-			

3.6. Efekti promjene krajnjih u odnosu na početne zalihe učinaka

Efekti promjene krajnjih u odnosu na početne zalihe učinaka evidentiraju se na osnovu izvještaja iz pogonskog knjigovodstva iz kog bi trebalo da bude moguće sagledati podatke o:

- početnim stanjima zaliha vlastitih i tuđih učinaka,
- bruto povećanjima i smanjenjima zaliha vlastitih i tuđih učinaka u toku obračunskog perioda i
- stanjima zaliha vlastitih i tuđih učinaka na kraju obračunskog perioda.

Ova korekcija se u skladu sa Pravilnikom o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike sprovodi korekcijom ukupnih prihoda priznatih u periodu, posredstvom grupe računa 63 – Promjena vrijednosti zaliha učinaka. U skladu sa navedenim, korekcija krajnjih u odnosu na početne zalihe učinaka provodi se na sljedeći način:

a) pozitivna razlika između krajnjih i početnih zaliha materijala stavom:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
101100	Materijal u skladištu	xxx	
510100	Nabavka materijala		xxx
-za povećanje vrijednosti krajnjih u odnosu na početne zalihe			

b) negativna razlika između krajnjih i početnih materijala stavom:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
510100	Nabavka materijala	xxx	
101100	Materijal u skladištu		xxx
-za smanjenje vrijednosti krajnjih u odnosu na početne zalihe			

v) pozitivna razlika između krajnjih i početnih zaliha nedovršene proizvodnje, poluproizvoda i gotovih proizvoda stavom:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
110100	Nedovršena proizvodnja	xxx	
120100	Gotovi proizvodi u skladištu	xxx	
630100	Povećanje vrijednosti zaliha učinaka		xxx
-za povećanje vrijednosti krajnjih u odnosu na početne zalihe učinaka			

g) negativna razlika između krajnjih i početnih zaliha nedovršene proizvodnje, poluproizvoda i gotovih proizvoda stavom:

Konto	Naziv konta	Promet	
		Duguje	Potražuje
631100	Smanjenje vrijednosti zaliha učinaka	xxx	
110100	Nedovršena proizvodnja		xxx
120100	Gotovi proizvodi u skladištu		xxx
-za smanjenje vrijednosti krajnjih u odnosu na početne zalihe učinaka			

Sve efekte (povećanja ili smanjenja) krajnjih u odnosu na početne zalihe vlastitih ili tuđih učinaka neophodno je iskazati u visini nabavne cijene – cijene koštanja odnosnih zaliha. Pri tome je od posebnog značaja poštivanje pravila prema kome se računovodstvene politike za vrednovanje zaliha učinaka ne smiju mijenjati u toku obračunskog perioda, kako bi vrijednosti početnih i krajnjih zaliha objektivno bile uporedive.

4. ZAKLJUČAK

Osnovni cilj MRS 2 je propisivanje načina računovodstvenog obuhvatanja zaliha. Računovodstveno obuhvatanje zaliha je utvrđivanje iznosa izdataka koje treba priznati kao sredstvo i evidentirati u poslovnim knjigama do priznavanja povezanih prihoda.

Kod proizvodnih društava dosta je uobičajeno shvatanje da evidencije u okviru klase 9 – Obračun troškova i učinaka treba ustrojiti sa osnovnim ciljem da se postigne korektan obračun proizvodne cijene koštanja vlastitih učinaka. Kao takve one se smatraju:

- obaveznim samo za proizvodna preduzeća i
- podrazumijevaju obaveznu upotrebu samo nekih konta iz klase 9.

Međutim, jasno je da pojedina privredna društva treba da izvrše značajno kompleksniju organizaciju klase 9, što zavisi od njihovih specifičnih ciljeva, raspoloživih kadrovskih i materijalnih resursa i sl. U tom kontekstu, pogonsko knjigovodstvo treba posmatrati samo kao prvi korak na putu organizacije modernog upravljačkog računovodstva. U nekim djelatnostima, odsustvo korektnog sistema pogonskog knjigovodstva lako može da dovede do značajnih odstupanja između utvrđenog i stvarnog finansijskog rezultata u periodu, tim prije što se periodi proizvodnje i periodi realizacije učinaka načelno ne podudaraju.

Pravilno razumijevanje specifičnih odnosa između finansijskog računovodstva i pogonskog knjigovodstva, a posebno mjesta i uloge efikasnog sistema upravljačkog računovodstva u ukupnoj organizacionoj strukturi proizvodnog privrednog društva, od presudnog su značaja za kreiranje korektnih periodičnih finansijskih izvještaja i fer prezentaciju njegovog imovinskog, prinosnog i finansijskog položaja.

S druge strane, revizorima će vođenje klase 9 omogućiti preglednu evidenciju vrijednosti zaliha, ispitivanje ispravnog obračuna zaliha materijala, nedovršene proizvodnje, gotovih proizvoda, proizvodne cijene koštanja vlastitih učinaka kao i samo vrednovanje zaliha na kraju obračunskog perioda u skladu sa MRS 2 po cijeni koštanja ili neto prodajnoj cijeni u zavisnosti koja je niža.

LITERATURA

1. Međunarodni računovodstveni standard 2 - Zalihe;
2. Dr Jovan Rodić, Teorija i Analiza bilansa, Beograd, 1991;
3. Savez računovođa i revizora Srbije, Praktična primena MSFI u Republici Srbiji, Računovodstvo, novembar 2008.;
4. Šnjegota dr Duško, Primjena MSFI kroz bilansni kontni okvir, Ekonomski fakultet i Finrar, Banja Luka, septembar 2010.;
5. Zakon o računovodstvu i reviziji ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj: 36/09 i 52/11);
6. Pravilnik o kontnom okviru i sadržini računa u kontnom okviru za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj:79/09);
7. Pravilnik o načinu i rokovima vršenja popisa i usklađivanja knjigovodstvenog sa stvarnim stanjem imovine i obaveza ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj:71/10);

(NE)POUZDANOST FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA U PROCESU KVALITETNE PRO- CENE BONITETNOSTI KORISNIKA KREDITA

(NO) RELIABILITY OF FINANCIAL STATEMENTS IN THE PROCESS QUALITATIVE ASSESSMENT OF SOLVENCY BORROWER

Aleksandar Vasiljević,¹

Svetlana Lukić²

pregledni rad

overview paper

SAŽETAK

Bez obzira na podržavanje ili osporavanje analize bilansa kao pouzdanog pokazatelja bonitetnosti korisnika kredita, zakonska je obaveza da dosije svakog korisnika kredita ima bilasne u proteklih tri godine i presečne bilanse u vreme podnošenja kreditnog zahteva. Bilansni podaci iz poslednjeg zvaničnog godišnjeg bilansa korisnika kredita su osnova klasifikacije bilansne aktive banaka i kreiranja pokazatelja poslovanja banke. Bez obzira na uredbama NBS-a propisne pokazatelje koji se posmatraju u bilansima korisnika kredita, svaka banka opredeljuje na koji način će vrednovati pojedine bilansne pokazatelje što čini osnovu upravljanja kreditnim rizikom. Bilansni pokazatelji ne mogu pružiti pouzdanu sliku kvaliteta poslovanja korisnika kredita dok se ne uđe u analizu analitike bilansnih stavki. Potreba ulaženje u analitiku bilansnih stavki se povećava sa rastom ročnosti kreditnog zahteva dok se za kredite sa ročnošću preko 5 godina gubi značaj bilansnih analiza jer se radi o dovoljno dugom periodu u kome se ne može predvideti kvalitet poslovanja samo na osnovu istorije i sadašnjosti bilansnih pokazatelja.

Ključne reči: bilans, banka, analiza, kreditni rizik

1 Fakultet za Pravne i Poslovne studije „Dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad, docent, aleksandar.vasiljevic@sbb.rs

2 Findomestik Banka a.d. Beograd, svetlana.lukic@findomesticbanka.rs

ABSTRACT

Regardless of supporting or challenging balance analysis as reliable indicators of borrower solvency, a legal obligation exists, to keep record of each borrower's balances in the past three years and the intersecting balance at the time of loan application. Balance sheet data from the last official annual income of the borrower is the basis of balance sheet classification of assets and creating indicators for banks. Regardless of the regulations prescribed by the NBS and indicators that are observed in the balance sheets of the Borrower, each bank decides how to evaluate individual balance indicators which makes the basis of credit risk management. Balance data can not provide a reliable insight in the quality of borrower's business without the analytical analysis of balance sheet items. The need for engagement in the analysis of balance sheet items is increasing with the growth of loan maturity, but for loans with maturity over 5 years, the balance sheet analysis is meaningless because it is a long enough period in which the quality of business can not be predicted on the basis of history and the present balance sheet indicators.

Keywords: balance, bank, analysis, credit risk

1. UVOD

Kreditni rizik se u našem ekonomskom sistemu najčešće se vezuje za Banke. Međutim, navedeni rizik prisutan je u svim poslovnim sistemima koji svoje proizvode i usluge realizuju na tržištu sa odloženom naplatom. S obzirom da kreditni rizik u našim uslovima predstavlja sinonim za bankarsko poslovanje, analizu upravljanja kreditnim rizikom najbolje je sprovoditi na primeru poslovnih banaka.

Kreditni rizik je osnovni rizik u procesima kreditiranja i prosto rečeno on predstavlja nepoznanicu da li će korisnik kredita – kupac robe ili usluge, biti u stanju da banci vrati kredit koji ima u korišćenju. Kod odobravanja kredita (odluka da se nekom proda roba) odluka se donosi na bazi kvaliteta poslovne istorije tražioca kredita, na bazi sadašnjeg stanja tražioca i na bazi procene budućeg kvaliteta poslovanja tražioca kredita. S obzirom da se prethodno navedena odluka odnosi na budući period ona sama po sebi nosi rizik (kreditni rizik) koji se povećava sa povećanjem perioda na koji je kredit odobren (dužina valute plaćanja robe ili usluge).

Iako u praksi imamo odomaćenu frazu “upravljanju kreditnim rizikom”, niti banke niti bilo koji drugi poslovni sistem, ne mogu značajnije upravljati kreditnom sposobnošću korisnika kredita – kupca

robe ili usluge, nakon realizacije kredita. Banka najviše što može je da kontroliše korisnika kredita i da u skromnoj meri pomogne da se prevaziđu trenutne poteškoće u poslovanju korisnika kredita. Stoga kada kažemo “upravljanje kreditnim rizikom”, mislimo na aktivnosti banke ili nekog drugog poslovnog sistema pre realizacije kredita i aktivnosti banke u toku trajanja kredita – valute za naplatu potraživanja, koje imaju preventivno dejstvo na ublažavanje kreditnog rizika. U preventivne mere za ublažavanje kreditnog rizika možemo navesti³:

- Kvalitetna analiza kreditne sposobnosti tražioca kredita (kupca robe),
- Kvalitetan odabir kolaterala po budućem kreditu (kupoprodajnoj obligaciji),
- Kvalitetan monitoring kredita u korišćenju,
- Velika disperzija korisnika kredita (kupaca)

Pošto smo ranije spomenuli da Banke trenutno u odnosu na druge delatnosti prednjače u ozbiljnosti prilikom pristupa kreditnom riziku odnosno naplati potraživanja, tri su osnovna segmenta koja se uzimaju u obzir kod analize kreditne bonitetnosti korisnika kredita kao osnove za upravljenjem kreditnim rizikom. Osnovne kategorije koje se sagledavaju u cilju pravilne procene kreditnog rizika su:

- Kvalitet finansijskog poslovanja u odnosu na iznos i ročnost kreditnog zahteva,
- Kvalitet opšteg poslovanja i izloženost korisnika kredita raznim rizicima,
- Imidž klijenta u okruženju

2. ANALIZA FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA KAO OSNOVA PROCENE BONITETNOSTI KORISNIKA KREDITA

Analiza finansijskih pokazatelja poslovanja klijenta – tražioca kredita, na osnovu finansijskih izveštaja je osnov procene kreditnog rizika. Navedena analiza gubi na merodavnosti sa povećanjem ročnosti traženog kredita kada se kao kriterijumi bonitetnosti javljaju i predviđeni događaji u budućnosti. Za kratkoročne kredite, finansijska analiza je dominantna

3 Vasiljević, A. (2010): “Finansijski menadžment”, Symbol, Novi Sad

ali ne i jedina, jer se pretpostavlja da se kredit daje na dovoljno kratak rok gde je moguće sa prihvatljivom verovatnoćom proceniti i predvideti kretanja u poslovnom sistemu tražioca kredita, i isto tako smatra se da je rok dovoljno kratak gde se relativno pouzdano mogu predvideti kretanja u okruženju. Naravno da se u finansijskoj analizi posmatra određeni istorijski period, koji je definisan i uredbom Narodne Banke Srbije⁴. Uredba govori da banka mora imati poslednja tri finansijska izveštaja tražioca kredita i presečni izveštaj na dan podnošenja zahteva za kredit, kako bi se kvalitetno mogao proceniti kreditni rizik.

U analizi finansijskih pokazatelja kao načinu procene kreditnog rizika odnosno naplate potraživanja, može se posmatrati veliki broj parametara koji imaju definisane granice tolerantnih vrednosti. Osnovni parametri koji se posmatraju u analizi finansijskih izveštaja korisnika kredita su⁵:

- Kretanje kapitala i osnovnih sredstava u posmatranom periodu od 3-4 godine. Poželjno je da klijent ostvaruje rast navedenih parametara.
- Kretanje prihoda od poslovanja i ukupnih prihoda u posmatranom periodu od 3-4 godine. Poželjno je da klijent ostvaruje rast u posmatranim parametrima. U uslovima nestabilnosti u kretanju kursa eura, bilansni pokazatelji se pretvaraju u eurske vrednosti po prosečnom kursu za zadati period, i tako posmatrane vrednosti se smatraju pokazateljima rasta ili pada,
- Kretanje poslovne dobiti i ukupne dobiti u posmatranom periodu. Poželjno je da se dobit ostvaruje u kontinuitetu. Za banku je neophodno da klijent ima ukupnu dobit radi bolje klasifikacije aktive. Ukupni gubitak i poslovna dobit mogu biti prihvatljivi samo u uslovima nekontrolisano visokih negativnih kursnih razlika. Poslovni gubitak i ukupna dobit imaju opravdanja u uslovima naplate otisanih potraživanja što se po pravilu knjiži na vanrednim prihodima
- Racio likvidnosti u sva tri nivoa mora biti veći od 1 u celokupnom posmatranom periodu.
- Obaveze iz poslovanja (dobavljači) moraju biti dominantnije u kratkoročnim obavezama od finansijskih obaveza (kratkoročni

4 www.nbs.rs

5 Vasiljević, A., Bojanić, Ž. (2009): "Značaj upravljanja kreditnim rizikom u uslovima ekonomske krize", Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

kreditu, lične pozajmnice),

- Kupci moraju biti dominantni u odnosu na zalihe (naročito zalihe gotovih proizvoda) u ukupnom iznosu kratkoročnih potraživanja. Navedeno nevaži samo kod klijenata koji svoje proizvode i usluge prodaju avansno ili sa veoma kratkom valutom plaćanja
- Kreditna zaduženost, kratkoročna i dugoročna, ne sme biti veća od 30 odnosno 50% godišnjih poslovnih prihoda.

Sem navedenih osnovnih parametara koji se posmatraju u analizi finansijskih izveštaja tražioca kredita, posmatra se i sledeće:

- Deviznim depozitima i depozitima indeksiranim u eurima
- Zalihama – misli se na deo zaliha koji se indeksira u eurima
- Nekretninama, postrojenjima i opremi – misli se na deo koji se indeksira u eurima ili ima procenu koja je data od ovlašćenog sudskog veštaka
- Potraživanjima u eurima i potraživanjima koja se indeksiraju u eurima
- Cross border-u i valutno indeksiranim kreditima, bilo da su u pitanju kratkoročni ili dugoročni krediti
- Obavezama iz poslovanja koje se plaćaju u eurima ili se indeksiraju u eurima
- Da li poslovni sistem indeksira svoje cene u skladu sa deviznom klauzulom i koliko često na godišnjem nivou
- Da li poslovni sistem pored politike cena koristi i neki drugi instrument za upravljanje deviznim rizikom i koji.
- Amortizaciji duga (kreditu) – U pitanju je iznos dugoročnog finansijskog duga koji treba platiti u tekućoj godini.
- Amortizaciji duga (lizing) – U pitanju je iznos finansijskog lizinga koji treba platiti u tekućoj godini.
- Materijalnoj imovini u izgradnji – Ovde su uključeni iznosi za izradu novih osnovnih sredstava kao i uplate na računu za njihovu nabavku. Suštinski, ono predstavlja vrednost materijalne imovine poslovnog sistema koja je u procesu izgradnje i biće upisana u osnovna sredstva klijenta u narednih dvanaest meseci. Ovaj

podatak se može dobiti od samog privrednog subjekta ili se može pronaći u revizorskom izveštaju.

- Negativnoj kursnoj razlici – Unosi se iznos negativne kursne razlike kod poslovnog sistema kod kojih je moguće striktno utvrditi učešće ove stavke u AOP stavki „Finansijski rashodi“ (poslovnog sistema koji su u obavezi da sastavljaju napomene uz finansijske izveštaje).
- Tržišnim uslovima gde se analiziraju rizik sektora i konkurencija. Rizik sektora može biti: mali, srednji i veliki. Konkurencija može biti: slaba, umerena, jaka. Navedene kategorije u skladu sa podacima koje dobije analizom tržišnih uslova, iskustvom i slobodnom procenom, finansijski analitičar razvrstava u neku od navedenih kategorija.
- Raspoloživom kapitalu i neiskorišćenim kreditnim limitima – Raspoloživi kapital predstavlja sumu depozita i finansijskih plasmana kod banaka ili drugih finansijskih institucija koji mogu biti lako konvertovani u likvidna sredstva.
- Stopa depresijacije materijalnih sredstava

Sem navedenih parametara bitno je sagledati strukturu kreditne zaduženosti i odnos bilansnih prihoda i prometa kojeg klijent ostvaruje preko svog tekućeg računa. Ukoliko su prihodi približni prometu preko tekućeg računa, smatra se da je poslovanje klijenta regularno. Ukoliko su prihodi manji od prometa preko tekućeg računa treba znati razlog tome. To može biti inicirano prometom koji nastaje kreditnim aranžmanima, ličnim pozamnicama, prebacivanjima sredstava sa jednog na drugi račun, knjiženjem uplata na primljene avanse koji će se u budućnosti oprihodovati (turističke agencije). Ako je promet preko tekućeg računa značajno manji od iskazanih prihoda to jedino može da znači da je klijent u problemu. Prihod se inicira fakturisanjem prodate robe ili usluge i u idealnom slučaju prihodi i promet bi se podudarali. Kada je promet manji od prihoda to znači za klijent nije naplatio svoja potraživanja. Odstupanje može biti prihvatljivo jer se roba i usluge daju na odloženo plaćanje i razlika prihoda i prometa bi trebala biti do nivoa potraživanja koja su u valuti plaćanja. Značajnija odstupanja su jasan signal banci da tražioc kredita ima sporna potraživanja čija je naplata pod velikom neizvesnošću i to je i za banku automatski neprihvatljivo visok kreditni rizik.

Analiza finansijskih izveštaja i finansijskih pozicija korisnika kredita je samo jedan segment analize, dok drugi segment analize predstavlja izračunavanje parametara poslovanja kao što su: indikatori strukture prihoda i rashoda, indikatori ekonomičnosti poslovanja, indikatori bruto i neto finansijskog rezultata i rentabilnosti, indikatori opšte likvidnosti i sl.

Navedeni parametri su uspostavljeni odnosi bilansnih pozicija i na osnovu njih Banka može pravilnije proceniti trenutnu bonitetnost tražioca kredita i kreditni rizik navedenog klijenta u kraćem vremenskom periodu. U praksi nije čest slučaj da tražioc kredita ima sve zadovoljavajuće pokazatelje bonitetnosti. Banka mora da izvrši vrednovanje svih parametara (na osnovu poslovne politike banke) i da odredi metodologiju za izračunavanje procečne ocene bonitetnosti. Kakva će metodologija biti i koja će ocena biti zadovoljavajuća za Banku sa aspekta prihvatljivosti rizika plasiranja sredstava i naplate potraživanja, zavisi isključivo i jedino od Banke.

U tabeli broj 1: predstavimo neke od osnovnih parametara finansijskog poslovanja kao i poželjne vrednosti datih parametara koje banke po svojoj procenu izimaju u obzir pri definisanju kvaliteta korisnika kredita⁶:

Tabela broj 1: Osnovni pokazatelji finansijskog poslovanja

Parametri	Poželjne vrednosti
Indikatori strukture prihoda i rashoda	
Učešće poslovnih prihoda u ukupnom prihodu	Što više
Učešće prihoda od prodaje proizvoda i usluga u ukupnom prihodu	Što više
Učešće finansijskih prihoda u ukupnom prihodu	/
Učešće ostalih prihoda u ukupnom prihodu	Što manje
Učešće revalorizacionih prihoda u ukupnom prihodu	Što manje
Indikatori ekonomičnosti poslovanja	
Odnos ukupnih prihoda i ukupnih rashoda	>1
Odnos poslovnih prihoda i poslovnih rashoda	>1
Odnos finansijskih prihoda i finansijskih rashoda	>1
Odnos prihoda i rashoda po osnovu kamata	>1
Indikatori bruto i neto finansijskog rezultata i rentabilnosti	
Bruto dobitak prema ukupnim prihodima	Min 10%
Bruto dobitak prema ukupnoj aktivi	Min 10%

⁶ Vasiljević, A. (2009): "Upravljanje rizicima", Mediterran Publishing, Novi Sad

Neto dobitak prema ukupnom prihodu	/
Neto dobitak prema ukupnoj aktivi	/
Indikatori vertikalne strukture pasive	
Učešće kapitala u ukupnoj pasivi	Što više
Učešće osnovnog kapitala u ukupnom kapitalu	Što više
Učešće obaveza u ukupnoj pasivi	Što manje
Učešće dugoročnih obaveza u ukupnoj pasivi	Što manje
Učešće kratkoročnih obaveza u ukupnoj pasivi	Što manje
Učešće kredita u ukupnoj pasivi	Što manje
Indikatori finansijske stabilnosti	
Pokriće osnovnih sredstava, nematerijalnih ulaganja i upisanog kapitala sa kapitalom	Što više
Odnos kapitala, dugoročnog rezervisanja i dugoročnih obaveza prema stanju stalne imovine	Što više
Indikatori opšte likvidnosti	
Kreditna sposobnost kao odnos kapitala, dugoročnog rezervisanja i dugoročnih obaveza prema stalnoj imovini	>1
Odnos obrtne imovine bez zaliha prema obavezama	>1
Odnos obrtne imovine i dugoročni finansijski plasmani prema obavezama	>1
Pokriće dugoročnih obaveza dugoročnim finansijskim plasmanima	>1
Koeficijent zaduženosti kao odnos obaveza i PVR prema kapitalu i dugoročnim rezervisanjima	<100%
Stepen samofinansiranja kao odnos kapitala, dugoročnih rezervisanja i obaveza prema stalnoj imovini i zalihama	>1
Učešće sopstvenog kapitala u ukupnom kapitalu	>50%

Navedeno kratko predstavljanje osnovnih parametara finansijske analize tražioca kredita radi procene kreditnog rizika plasmana odnosno naplate potraživanja, figurira samo kod kratkoročnog kreditiranja, gde se pretpostavlja da će tražioc kredita zadržati trend poslovanja ustanovljen na osnovu analize poslovanja iz prethodne 3-4 godine. Što je potencijalni kreditni aranžman dugoročniji, menja se i finansijska analiza, odnosno osnova ostaje ista, ali se dodaju novi parametri za koje se proceni da mogu uticati na povećanje izloženosti Banke kreditnom riziku. Neki od dodatnih analiza koje utiču na procenu rizika su: projekcija finansijskog poslovanja za budući period, projekcija toka gotovine, projekcija ekonomskog i finansijskog toka investicije, projekcija interne stope rentabilnosti, projekcija perioda povrata sredstava, projekcija likvidacione vrednosti i sl.

2.1. Bilans stanja kao predmet analize

Bilans stanja je trenutna slika finansijskog položaja nekog preduzeća na određeni dan. On prikazuje veličinu i strukturu sredstava i izvora finansiranja. Struktura sredstava ukazuje na to kako su sredstva uložena (investiciona aktivnost), a struktura izvora finansiranja ukazuje na efekte finansijske aktivnosti, tj. finansijsku strukturu nekog preduzeća gde razlikujemo sopstveni kapital (sopstveni kapital = aktiva – obaveze) i pozajmljeni kapital (obaveze preduzeća prema trećim licima). Prilikom analize bilansa stanja najvažnije kategorije sa aspekta analitičara su da poslovni sistem ima što veću vrednost osnovnih sredstava (naravno da u isto vreme nije na osnovu toga preopterećen obavezama – da su sva osnovna sredstva nabavljena putem kredita/lizinga), da se zalihe što brže obrću jer to znači da poslovni sistem uspešno realizuje/prodaje svoju robu/usluge, da su potraživanja prema kupcima na što nižem nivou jer znači da je poslovni sistem uspešan u naplati svojih potraživanja i da ista ne daje na duži rok naplate. Kod potraživanja idealno bi bilo da se naplate sa datumom valute, međutim iz prakse nam je poznato da neretko to nije slučaj. Zato poslovni sistemi moraju prilikom prodaje roba i usluga svojim kupcima naročitu pažnju obratiti na njihovu likvidnost, proveru njihove kreditne sposobnosti i da se od istih obezbede putem uzimanja menica i dr. oblika obezbeđenja. Ukoliko se neka potraživanja ne uspeju naplatiti radi se otpis potraživanja (definiše se od strane menadžmenta % od prihoda od prodaje koji čine nenaplativa potraživanja) i metoda starosti potraživanja, gde se ista grupišu prema valuti dospeća i isteku te valute u određene starosne grupe i onda se na svaku starosnu grupu primenjuje različit procenat koji određuje menadžment na osnovu iskustva. Analiza se može uspešno sprovesti ukoliko se urade poređenja u nekoliko poslednjih godina i to tako da se vidi koliki je procenat nenaplativih potraživanja učestvovao u prihodima od prodaje. Kada se donese zaključak na osnovu ovoga, oni se porede sa prosekom grane ili boljim konkurentima u grani. Prilikom analize treba obratiti pažnju na: rizik od naplate i autentičnost potraživanja. Rizik naplate – proučiti konkurenciju i njihova potraživanja u odnosu na prodaju, proučiti koncentraciju na određene kupce (ukoliko ima velikih kupaca stvara se odnos zavisnosti), proučiti starost potraživanja (koliko dugo nisu naplaćena). Autentičnost potraživanja (utvrditi ako je to moguće da li ima indicija da je prikazan lažan prihod i lažna tj. fiktivna potraživanja) gde treba proučiti: kreditnu politiku firme, politiku prodaje novim kupcima,

odobrene komercijalne popuste (rabat), bilo kakvu obavezu koju firma ima u odnosu na prodatu robu. To su najvažnije stavke kada je u pitanju analiza aktive u bilansu stanja. Međutim, treba napomenuti da gotovina i gotovinski ekvivalenti nisu manje značajni sa stanovišta kvalitetne analize. Gotovinski ekvivalenti se drže da bi se omogućilo fleksibilnije poslovanje kompanije i da bi se zadovoljile tekuće potreba za gotovinom na način da se sredstva drže u ovim finansijskim instrumentima, jer u toku držanja, nose odgovarajuće prinose kao što su: kamate, dividende, dobitak na porastu cene akcija i sl.

Što se tiče pasive bilansa stanja najpovoljnije je da klijent ima što veću vrednost sopstvenog kapitala što daje kvalitetniju sliku u očima dobavljača, tako i analitičara, da je vrednost neraspoređene dobiti što veća i da se veći deo iste prenosi iz godine u godinu čime se uvećava i kapital samog poslovnog sistema, da su obaveze prema dugoročnim i kratkoročnim obavezama što manje jer je tada zaduženost pravnog lica na niskom nivou, da su obaveze iz poslovanja na što nižem nivou što nam ukazuje na to da je poslovni sistem visoko likvidan i da uspeva sve svoje obaveze platiti u roku (što kraćem). Dugoročni finansijski plasmani su oni finansijski instrumenti koji su raspoloživi za prodaju. Kod analize ove kategorije treba prikupiti što više informacija koje mogu ukazati na one finansijske instrumente kod kojih cene konstantno padaju, jer se takvi ne mogu smatrati likvidnim instrumentima, tj. preduzeće će njihovom prodajom ostvariti gubitke i možda neće biti u mogućnosti da pokrije potrebe za gotovinom na kratak rok. Sve obaveze predstavljaju određeni rizik za preduzeće i ono mora raspolagati imovinom koju predaje poveriocu da bi se razrešilo obaveze. Preuzimanje obaveza utiče i na likvidnost i solventnost preduzeća. Likvidnost je sposobnost preduzeća da na kratak rok izmiri dospele obaveze. Solventnost je sposobnost preduzeća da u dugom vremenskom roku podmiruje dospele obaveze.

2.2. Bilans uspeha kao predmet analize

Bilans uspeha sadrži informacije o uspešnosti (rentabilnosti) poslovanja jednog poslovnog sistema u određenom vremenskom periodu za koji se sačinjava. Bilans uspeha pokazuje finansijsku poziciju preduzeća na tačno određeni dan. Preduzeće može poslovati sa dobitkom i gubitkom. Dobitak se javlja kao osnovno merilo uspešnosti preduzeća kao celine. Na visinu dobitka direktno utiču prihodi i rashodi. Ukoliko

preduzeće ima prihode veće od rashoda znači da posluje sa dobitkom. Ukoliko preduzeće ima veće rashode od prihoda znači da posluje sa gubitkom. Razlikujemo u analizi dva osnovna dela, i to: poslovni dobitak ili gubitak koji nastaje iz redovnog poslovanja i neto dobitak ili gubitak kao krajnji rezultat jednog poslovnog sistema. Kada je reč o poslovnom dobitku ili gubitku on nastaje kako smo već i napomenuli iz redovnog poslovanja. Ukoliko su poslovni prihodi veći od poslovnih rashoda privredni subjekat ostvaruje poslovni dobitak. Ukoliko su poslovni rashodi veći od poslovnih prihoda privredni subjekat ostvaruje poslovni gubitak. Kada je reč o neto dobitku ili gubitku, osim prihoda i rashoda iz redovnog poslovanja, uzimaju se u obzir i finansijski prihodi i rashodi, kao i vanredni i ostali prihodi i rashodi, neto dobitak ili gubitak koji se obustavlja, poreski rashod perioda, odloženi poreski rashod ili prihod perioda i isplaćena lična primanja poslodavcu. Idealno je da privredni subjekat posluje sa dobitkom i da je dobitak izražen najvećim delom iz redovnog poslovanja, samim tim i da ostvaruje neto dobitak, a da na dobitak poslovnog sistema u manjoj meri utiču finansijski i vanredni i ostali prihodi.

3. NEDOSTATCI ANALIZE BILANSA

Osnovni nedostatak u analizi bilansa jeste taj što banka i analitičari imaju uvid u sintetička konta bilansa i eventualno u analitička konta ukoliko korisnik kredita dostavi i bruto bilanse. Bez obzira šta korisnik kredita dostavi, ono što se ne vidi a što zna samo korisnik kredita jeste sledeće⁷:

1. Stanje na kupcima odnosno na odgovarajućem kontu 202 može pokazivati iskrivljenu sliku. Svaki privredni subjekat svojim aktima određuje kada se potraživanje od kupaca prebacije na ispravku vrednosti i to je najčešće nakon 365 dana. Kada posmatramo saldo kupaca koji utiče i na racio likvidnosti i na dobit preduzeća, ne vidimo realnost potraživanja od kupaca jer se tu mogu nalaziti i kupci koji kasne sa plaćanjima do 365 dana i koji su realno nenaplativi. Realno nenaplativa potraživanja bi trebala biti na ispravci vrednosti što umanjuje dobit jer ispravka vrednosti znači vanredne rashode. U bankarstvu postoji princip klasifikacije plasmana (bilansne active) gde se u zavisnosti od kašnjenja

7 Vasiljević, A. (2010): "Finansijski menadžment", Symbol, Novi Sad

u izmirivanju obaveza, korisnici kredita (kupci) svrstavaju u određene kategorije rizičnosti koje imaju svoje procenete izdvajanja na ime rezervi za pokriće rizika, što direktno utiče na dobit banke. Na taj način se ne može desiti da se loši plasmani prikrivaju, jer oni kroz klasifikaciju bilasne aktive direktno utiču na profit banke. U vanbankarskom sektoru ne postoji sličan princip i zbog toga je jako teško utvrditi objektivnost finansijskih izveštaja i jako je teško odrediti se prema realnosti iskazanog profita. Na primer, klijent u svojim bilansima može iskazati stanje na kupcima od 1.000.000 eura i ukupnu dobit od 200.000 eura. Iza tih podataka možda se krije činjenica da od 1.000.000 eura potraživanja od kupaca, 400.000 eura je u kašnjenju od preko 9 meseci i veoma je neizvesna sudbina naplate tih potraživanja. U bankarskoj filozofiji, navedenih 400.000 eura bi moralo biti stavljeno na vanredne rashode čime bi se za isti iznos umanjila dobit i klijent bi iz dobiti prešao u gubitak od 200.000 eura. Nebankarski sektor nema obavezu ovakvog postupanja (sporna potraživanja se drže na kontu redovnih kupaca u skladu sa internim aktima o otpisu potraživanja) te je stoga jako teško utvrditi objektivnost iskazanih podataka.

2. Kod stanja kupaca ne možemo pouzdano utvrditi povezanost kupaca sa klijentom kojeg posmatramo i ne možemo pouzdano utvrditi suštinsko postojanje povezanih pravnih lica. Kao kupac se realno može pojaviti povezano pravno lice što suštinski ne predstavlja potraživanje posmatranog subjekta. Odnosi između povezanih pravnih lica, često ne predstavljaju redovan poslovni odnos i kada klijent ima potraživanje od povezanog pravnog lica, to potraživanje najčešće se ne naplaćuje u novčanom obliku čime se realno ugrožava likvidnost jednog od povezanih preduzeća (poverioca). Kod povezanih preduzeća koja funkcionišu po principu holdinga, česti su slučajevi da je matično preduzeće najveći kupac i najveći dobavljač povezanim preduzećima. U tim slučajevima finansijski izveštaji pokazuju velike prihode i promet posmatranog preduzeća, ali po pravili tu ne postoji novčani promet (već papirološki – kompenzacioni) jer se on odvija jedino u relacijama matičnog preduzeća i krajnjeg kupca.
3. Kod prihoda u presečnim bilansima, banka i analitičari ne mogu ustanoviti realnost iskazanih prihoda jer se ne zna iznos naknadnih, akcijskih i ostalih rabata i izdavanja prema kupcima koji se nakon obračuna mogu knjižiti kao umanjenje poslovnih prihoda.

Ako se na primer 15.07. posmatraju presečni bilansi sa 30.06. i do tada ostvareni prihodi, teško je utvrditi realnost iskazanih pokazatelja. Presečni bilansi sa 30.06. se koliko-toliko pouzdano mogu posmatrati tek u Avgustu ili Septembru kada se obračunaju i usaglase svi dodatni, akcijski, naknadni, bonusni i ostali rabati kao i ostala izdavanja sa kojima kupac tereti prodavca za prvih pola godine poslovanja. Sve navedeno se može knjižiti kao ostali troškovi ali može se i knjižiti (često se tako radi) kao i umanjenje prihoda iz redovnog poslovanja.

4. Iz stanja zaliha ne možemo utvrditi strukturu zaliha odnosno da li se radi o gotovim proizvodima, sirovinama, ambalaži, energentima i slično. Jako je bitno o kojim se zalihama radi jer iz toga možemo videti izlaznost gotovih proizvoda iz magacina prema kupcima
5. Značajan deo negativnih kursnih razlika se razgraničava na AVR čime se umanjuju finansijski rashodi i povećava dobit. Iako je to zakonska mogućnost, negativne kursne razlike su obaveza bez obzira gde se knjiže. Pravo stanje stvari bi imali kada bi posmatrani subjekat celokupne negativne kursne razlike knjižio kao finansijski rashodi. U ovom slučaju realnije podatke dobijamo posmatrajući presečne bilanse (gde nije izvršeno razgraničenje negativnih kursnih razlika) nego kada posmatramo konačne – završne bilanse,
6. Dosta je teško utvrditi osnov međusobnih pozajmnica sa drugim pravnim licima i realnu naplativost tih pozajmnica, jer se iz bilansa ne može utvrditi vlasnička ili neka druga povezanost sa pravnim licima kojima je data ili od kojih je uzeta pozajmnica. Analiza eventualne povezanosti međusobnih davaoca pozajmnica se može utvrđivati osnivačkim aktima i izvodom iz APR-a ali tu se povezanost može ustanoviti samo kroz zajedničko učešće u kapitalu ili postojanje radbinskih odnosa. Primljene ili date pozajmnice se najčešće knjiže kao kratkoročne obaveze ili potraživanja. Realno te obaveze i potraživanja su fiktivna jer ne postoji realna obaveza njihovog regulisanja ukoliko se radi o odnosu povezanih pravnih lica. Iz tog razloga jako je važno utvrditi poreklo navedenih obaveza i potraživanja jer se one ne mogu posmatrati kao i obaveze i potraživanja prema eksternim subjektima. Ukoliko se ustanovi značajna povezanost u obavezama i potraživanjima povezanih pravnih lica ili ako se ustanovi postojanje povezanih pravnih lica, najbolje je zahtevati sastavljanje i dostavljanje konsolidovanih bilansa.

7. Ne mogu se videti jemstva data drugim pravnim licima gde banka nije korisnik jemstva. Data jemstva se trenutno mogu videti samo ako je banka poverilac po datom jemstvu (iz izveštaja kreditnog biroa), dok je nemoguće utvrditi dato jemstvo ako je poverilac subjekat koji nije banka. Nije realno očekivati da davaoci jemstva svoje potencijalne obaveze knjiže na vanbilansnim kontima jer bi na taj način umanjili sopstveni kreditni bonitet.,
8. Ne mogu se videti date valutirane menace ili menice koje su kasnije eskontovane. Taj podatak se delom može videti u izveštaju kreditnog biroa ali njegova pouzdanost zavisi od ažurnosti banke koja je otkupila menace.

Sve navedeno se ne može videti prostim uvidom niti u sintetičke niti u analitičke bilanse. Jedini način da se do navedenih podatak dođe jeste direktan uvid u poslovne knjige korisnika kredita što je malo verovatno da će biti dozvoljeno od samog korisnika kredita. Razlog zašto je malo verovatno da će navedena detaljnost uvida biti omogućena jeste taj što ni obavezna revizija finansijskih izveštaja ne zadire u navedene detalje koji drastično mogu promeniti sliku o kvalitetu finansijskog poslovanja korisnika kredita. Bez obzira što finansijski izveštaji mogu dati potpuno pogrešnu sliku o poslovanju posmatranog subjekta, oni se ne mogu zaobići u analizi kreditnog rizika. Neizostavnost analize finansijskih izveštaja je delom nametnuta uredbama NBS-a delom time što su bilansni i ostali finansijski pokazatelji poslovanja polazna osnova u upravljanju kreditnim rizikom koja se po potrebi i po proceni banke-kreditora nadograđuje kolateralom, monitoringom i ostalim instrumentima smanjenja kreditnog rizika.

4. ANALIZA KVALITETA POSLOVANJA KORISNIKA KREDITA

Analiza finansijskog poslovanja klijenta u cilju procene izloženosti banke kreditnom riziku, predstavlja kvantifikovane pokazatelje koji su sami po sebi kratkoročni i promenljivi. Sem kvantiteta, kod procene izloženosti kreditnom riziku bitan je i kvalitet klijenta. Kvalitet se može definisati kao ambijet, uslovi i relacije u poslovnom sistemu u kojem se ostvaruje kvantitet. U pogledu kvaliteta, potrebno je posmatrati i analizirati: koliko klijent postoji i posluje, tehničko - tehnološka opremljenost, učešće izvoza u ukupnoj realizaciji proizvoda i usluga,

kadrovska struktura, usvojeni standardi, kvalitet potraživanja, nivo spornih potraživanja, realna naplativost postojećih potraživanja, koliko se proizvodi za poznate kupce, disperzija kupaca i dobavljača, mreža kooperanata, proizvodni asortiman, učestalost proizvodnih inovacija i sl.

Svi navedeni i navedeni kvalitativni aspekti tražioca kredita, važni su svako u svom domenu, ali o faktoru disperzije kupaca se gotovo uvek smatra ključnim kvalitetom poslovanja. Disperzija kupaca je sama po sebi poželjna, ali ne može svako da ima veliku disperziju. To zavisi od postojeće organizacione i tehničke infrastrukture poslovnog sistema i prirode same delatnosti. Velika disperzija kupaca zahteva širu organizacionu strukturu i veći broj radnika na prodaji i analizama. Delatnost poslovnog sistema takođe određuje moguću disperziju kupaca i činjenica je da najveću disperziju imaju uslužni poslovni sistemi i oni kojima su fizička lica dominantni kupci. Sa druge strane, ako poslovni sistem proizvodi delove za avione, velika disperzija nije moguća zbog ograničenog broja kupaca. Zbog toga i postoji termin "roba široke potrošnje" koja praktično nije limitirana brojem kupaca i gde je velika disperzija neizostavna i "specijalizovana roba" koja ima ograničen broj kupaca.

Uvažavajući prethodno navedeno, pitanje da li će se pretendovati na veliku disperziju kupaca (veliki broj malih kupaca) ili će se poslovni sistem fokusirati na mali broj velikih kupaca, zavisi od odluke menadžmenta i usvojene poslovne politike po navedenom pitanju. Navedene dve politike možemo razgraničiti prema svojim specifičnostima:

Politika velike disperzije potraživanja (kupaca):

- Poslovni sistem ima veliki broj malih kupaca,
- Kupci su relativno mali, kao i njihove obaveze prema sistemu,
- Realizacija proizvoda vrši se u dužem vremenskom periodu,
- Veliki broj kupaca zahteva veliki fizički posao obrade bonitetnosti kupaca i ulaženja u kupoprodajne odnose,
- Veliki broj kupaca zahteva veliki fizički posao praćenja naplate potraživanja,
- Kod malih kupaca postiže se veća cena po jedinici gotovih proizvoda,
- Mali kupci ne zahtevaju rabate,
- Ni jedan kupac nije toliko veliki da bi ukoliko ne izvrši svoje obaveze poremetio finansijsku ravnotežu sistema,
- Ostalo

Politika male disperzije potraživanja (kupaca):

- Poslovni sistem ima mali broj velikih kupaca,
- Realizacija proizvoda vrši se u kratkom roku, a često veliki kupci unapred otkupljuju aktuelnu proizvodnju,
- Realizacija je izvesnija i sistem ne mora posebno da se angažuje oko promocije, marketinga i osvajanja tržišta,
- Mali broj kupaca zahteva i mali fizički obim posla u oceni bonitetnosti, pravnim poslovima i poslovima praćenja naplate potraživanja,
- Veliki kupci zahtevaju niže cene po jedinici gotovog proizvoda od malih kupaca, što predstavlja cenu smanjenja rizika realizacije proizvoda,
- Veliki kupci zahtevaju količinske rabate,
- Veliki kupci mogu da izazovu znatne poremećaje u finansijskoj ravnoteži sistema, pa čak i bankrot sistema,
- Ostalo

5. ANALIZA IMIDŽA KORISNIKA KREDITA

Prethodno navedeni kvantitativni i kvalitativni pokazatelji tražioca kredita, koji određuju kreditni rizik, predstavljaju formalne objektivne kategorije. Tačnije rečeno, to su činjenična o stanju poslovnog sistema koje su proverljive, evidentne i na osnovu kojih se donosi određen zaključak o riziku poslovanja sa analiziranim sistemom. Sem formalnih analiza činjenica iz poslovnog sistema, jako je bitno da se ispita i kakav imidž poslovni sistem, odnosno tražioc kredita ima u okruženju. Ispitivanje imidža i podaci do kojih se dolazi, a koji su vezani za sliku koje okruženje ima prema poslovnom sistemu, predstavlja subjektivni pokazatelj kreditnog rizika koji nije manje bitan od objektivnih pokazatelja.

Kao prvo, imidž ni suštinski ni leksički nije fizička slika poslovnog sistema ili bilo čega drugog i to u smislu, kako izgledaju građevinski objekti, kako su okrečeni, da li su lepe kancelarije, da li je moderan vozni park i sl. Imidž je stav koji neko ima o nekome ili nečemu, odnosno kako ga doživljava. Kupac odnosno korisnik kredita može imati imidž: klijenta kome se može verovati, poslovnog klijenta, prevaranta, nepouzdanog klijenta, lošeg platišu, umerenog klijenta, agresivnog klijenta, klijenta koji voli da uslovljava, klijenta spremnog na kompromise, labilnog klijenta i sl.

6. ZAKLJUČAK

Iako finansijski izveštaji predstavljaju zakonsku obavezu i osnovu za procenu kreditne bonitetnosti potencijalnog korisnika kredita, njihova merodavnost je uvek pod znakom pitanja. Može se reći da sa veličinom i složnošću preduzeća opada pouzdanost finansijskih izveštaja zbog usložnjavanja poslovnih odnosa preduzeća kao i zbog ne baš uvek uočljivog preplitanja poslovnih aktivnosti matičnog preduzeća i zavisnih preduzeća. Isto tako možemo smatrati da sa rastom ročnosti traženog kredita, opada pouzdanost finansijskih izveštaja kao jedinog merila nečije kreditne bonitetnosti. Bez obzira na navedeno, finansijski izveštaji su prema uredbama NBS obavezan elemenat u ocenjivanju rizičnosti kreditiranja, dok se bankama ostavlja sloboda da posmatraju u druge kriterijume poslovanja i da same procenjuju stepen rizičnosti budućeg plasmana.

7. LITERATURA

1. Vunjak, N. (1994): "Finansije I menadžment", Ekonomski fakultet, Subotica
2. Bjelica, V. (2000): "Bankarstvo", Financing centar, Novi Sad
3. Vasiljević, A. (2001): "Influences of the Specific Agricultural categories to Conditions of Crediting", 43rd Georgikon Napok Scientific Conference, Keszthely.
4. Vasiljević, A. (2004): "Uticaj visine kamatnih stopa na optimalnu strukturu poljoprivredne proizvodnje", Doktorska disertacija, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad.
5. Vasiljević, A. (2006): "Kreditna bonitetnost poljoprivrednog preduzeća kao faktor kvalitetne tržišne pozicioniranosti", Megatrend, Valjevo
6. Vunjak, N., Kovačević, Lj. (2006): "Bankarstvo", Ekonomski fakultet, Subotica
7. Vasiljević, A. (2008): "Finansijski menadžment u poljoprivredi", Mediterran Publishing, Novi Sad
8. Vasiljević, A., (2009): "Kreditni bonitet poljoprivrednog preduzeća kao faktor tržišne pozicioniranosti", Zbornik radova fakulteta za ekonomiju i inženjerski menadžment.
9. Vasiljević, A., Koprivica, M. (2009): "Rizičnost bankarskog poslovanja", Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad
10. Vasiljević, A., Bojanić, Ž. (2009): "Značaj upravljanja kreditnim rizikom u uslovima ekonomske krize", Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad
11. Vasiljević, A., Bojanić, Ž. (2009): "Neadekvatnost kreditnog rizika kao inicijator ekonomske krize", Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad
12. Vasiljević, A. (2009): "Upravljanje rizicima", Mediterran Publishing, Novi Sad
13. Vasiljević, A. (2010): "Finansijski menadžment", Symbol, Novi Sad
14. Vasiljević, A., Radović, M. (2011) – Rizičnost kreditiranja poljoprivredne proizvodnje, Naučni skup „Savremeni trendovi u evropskoj ekonomiji – implikacije za Srbiju“, Novi Sad
15. Vasiljević, A., Lukić, S. (2012) – Sticanje poverenja kod kreditora kao cilj i uslov daljeg opstanka poljoprivrednih preduzeća, Civitas, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad

Internal Audit Effectiveness

How does internal audit measure its effectiveness and value to the organization?

Nataša Vukšić¹, Sonja Jovanović²
expert paper

ABSTRACT

In measuring the effectiveness of internal audit, the top three metrics used by respondents are completion of internal audits in comparison to the internal audit plan, length of time for issuing internal audit reports and results from stakeholder surveys.

Leading internal audit functions that are moving beyond compliance and into the role of advisor have also changed the way they are measured. Aligning internal audit plans and performance metrics to include measurements based on supporting key business initiatives is one way to reinforce internal audit's relevance to key stakeholders.

Value tracking is another mechanism to reinforce relevance of the investment in internal audit. Value tracking can include cost savings and/or revenue enhancements, as well as the ability to promote well qualified, knowledgeable and capable people into the business.

By looking beyond processes and controls, Internal Audit can play an essential advisory role within the organization. It can identify enterprise-wide cost efficiencies, provide strategic insights that improve business performance and provide key insights that focus on the risks that matter. This kind of support reaps multiple benefits for the organization, including enhanced efficiency, and the ability to move more quickly and take advantage of opportunities.

An effective Internal Audit function has to find the balance between risk, cost and value. Not having that balance results in sub-optimization creates a value gap. Issues could lie in the areas of enablement or competency, or both. From an enablement perspective, Internal Audit may not be aligned with the business risks, may be using out-of-date technology or may not know how to prioritize effectively. In terms of capabilities, the Internal Audit function may not have the industry insight and functional insight it needs. It may have inflexible staffing models. Or it may lack skills in specific areas, such as tax or IT. Both types of gaps can limit Internal Audit's ability to operate at higher levels. Identifying these challenges — and establishing solutions to address them — will form the foundation of the business case for change.

Key words: effectiveness, value, advisory role, internal audit

1 ACCA, Ernst & Young Beograd d.o.o.; Ntasa.Vuksic@rs.ey.com

2 Ernst & Young Beograd d.o.o.; Sonja.Jovanovic@rs.ey.com

Efektivnost interne revizije Kako interna revizija procenjuje svoju efektivnost i vrednost koju daje organizaciji?

Nataša Vukšić¹, Sonja Jovanović²

stručni rad

SAŽETAK

Merenjem efektivnosti interne revizije, izdvojena su tri glavna parametra koja su ispitanici koristili: dinamika obavljanja interne revizije u odnosu na zadati plan, vremenski period potreban za izdavanje izveštaja interne revizije i rezultati ankete sprovedene među stejkholderima.

Vodeće prakse interne revizije, koje su dosegle nivo iznad provera usklađenosti i uzele ulogu savetnika u organizacijama, takođe su promenile način merenja efektivnosti. Usklađivanje plana interne revizije i merenja performansi, u cilju uključivanja mera koje su zasnovane na podržavanju ključnih poslovnih inicijativa, je samo jedan od načina da se stejkholderima naglasi važnost interne revizije.

Praćenje vrednosti organizacije je još jedan mehanizam kojim se pridaje važnost ulaganju u internu reviziju. Praćenje vrednosti može da obuhvati smanjenje troškova i/ili uvećanje prihoda, kao i mogućnost promovisanja kvalifikovanih, obrazovanih i sposobnih ljudi u organizaciji.

Posmatrano izvan procesa i sistema kontrola, interna revizija može odigrati ključnu savetodavnu ulogu u organizaciji. Može identifikovati troškove čitavog preduzeća, obezbediti strateški uvid koji omogućava poboljšanje učinka poslovanja i pružiti jasan fokus na rizike od značaja. Ovakva vrsta podrške pruža višestruku dobit organizaciji, kao što je poboljšanje efikasnosti i mogućnost bržeg napredovanja, kao i iskorišćavanje prednosti raspoloživih mogućnosti.

Efikasna funkcija interne revizije mora da pronade balans između rizika, troškova i vrednosti. Nedostatak te ravnoteže rezultira stvaranjem vrednosnog jaza. Problemi mogu proizlaziti iz sposobnosti, kompetencija, ili iz jednog i drugog. Posmatrano iz ugla sposobnosti, interna revizija može biti neusklađena sa poslovnim rizicima, može koristiti zastarelu tehnologiju ili može neefektivno postavljati prioritete. U pogledu mogućnosti, funkcija interne revizije neće uvek imati neophodni uvid u industriju ili funkcionalnost. Možda će joj nedostajati veštine u posebnim oblastima, kao što su znanja iz oblasti poreza, ili informacionih tehnologija. Obe vrste jaza mogu ograničiti mogućnosti interne revizije da funkcioniše na višim nivoima. Prepoznavanje ovih izazova – i pronalaženje rešenja – predstavljaće temelj uvođenja neophodnih promena.

Ključne reči: efektivnost, vrednost, savetodavna uloga, interna revizija

1 ACCA, Ernst & Young Beograd d.o.o.; Ntasa.Vuksic@rs.ey.com

2 Ernst & Young Beograd d.o.o.; Sonja.Jovanovic@rs.ey.com

1. INTRODUCTION

In 2008 Ernst & Young conducted the international survey to understand the current state of internal audit and gain insight into future and leading trends.

The 150 question survey was completed from May through June 2008 in face-to-face interviews with internal audit executives.

The survey included participation of 348 companies consisting predominately of large public companies. Twenty-five percent of the respondents are members of the Fortune Global 500, and 49% are members of the Forbes Global 2000.

The survey included broad geographic coverage with executives from 35 countries participating. The survey also included balanced representation across 23 industries. Participating companies by revenue include:

Greater than \$50 billion: 9%

\$10 to \$50 billion: 31%

\$5 to \$10 billion: 22%

\$1 to \$5 billion: 38%

Key survey themes included:

- Executive management and the audit committee continue to look to internal audit for balanced focus between compliance and business improvement. However, business improvement has taken on more prominence over the past two years.
- Concentration over the past several years on internal controls over financial reporting has resulted in competencies within internal audit that do not fully meet the needs of the organization. This is now impacting the effectiveness of the risk assessment process, internal audit plan development, and quality and coverage of internal audits.
- Risk assessment is considered a necessary competency of internal audit and is becoming more focused on relevance to the organization with increased coverage of strategic and operational risks. Additionally, internal audit is expanding the risk assessment process to cover broader industry risks, and obtaining input from company risk management functions and external sources.

1. UVOD

2008. godine Ernst & Young sproveo je internacionalno istraživanje u cilju boljeg razumevanja interne revizije, i kako bi se stekao uvid u buduće i trenutne vodeće trendove.

Upitnik od 150 pitanja sproveden je u periodu od maja do juna 2008. godine putem intervjuja sa rukovodiocima u sektorima interne revizije.

Istraživanje je uključilo 348 preduzeća koja su se mahom sastojala od velikih javnih kompanija. Dvadeset i pet procenata ispitanika su članovi Fortune Global 500, a 49% Forbes Global 2000.

Istraživanje je obuhvatilo rukovodioce iz čak 35 zemalja i uključilo je preko 23 delatnosti. Prema prihodu, kompanije koje su učestvovalе uključuju:

Veće od 50 milijardi \$: 9%

Od 10 do 50 milijardi \$: 31%

Od 5 do 10 milijardi \$: 22%

Od 1 do 5 milijardi \$: 38%

Najznačajniji zaključci istraživanja bili su:

- Izvršni menadžment i odbori za reviziju nastavili su da se bave internom revizijom radi izbalansiranog fokusa između usaglašavanja i unapređenja poslovanja. Pa ipak, težište na unapređenju biznisa bilo je izraženije tokom prethodne dve godine.
- Tokom proteklih nekoliko godina, usredsređenost na internu kontrolu umesto na finansijsko izveštavanje rezultiralo je kompetencijama unutar interne revizije koje ne zadovoljavaju potrebe firme u potpunosti. Ovo posledično utiče na efektivnost procesa procene rizika, razvitka plana interne revizije, i kvaliteta i pokrivenosti interne revizije.
- Procena rizika smatra se neophodnom komponentom interne revizije i postaje sve više fokusirana na značaj za organizaciju sa povećanom pokrivenošću strateškog i operativnog rizika. Pored toga, interna revizija proširuje proces procene rizika na širi dijapazon industrijskih rizika, i stiće uvid kroz funkcije upravljanja rizikom i eksterne izvore.

- Internal audit functions are retooling the competency of their staff as the focus shifts from compliance to business improvement. Retention and training of top performing internal audit talent continue to be key issues to both internal audit and the organization.
- With management's and the audit committee's increasing demands from internal audit, quality continues to grow in importance. As a result, embedding and measuring quality in all aspects of internal audit – governance, people, infrastructure and operations – is also increasing in importance.
- Investments in, and use of, technology and knowledge are continuing indicators of highly effective internal audit functions.

Important findings:

In measuring the effectiveness of internal audit, the top three metrics used by respondents are completion of internal audits in comparison to the internal audit plan, length of time for issuing internal audit reports and results from stakeholder surveys.

Only 32% of respondents use length of time to resolve internal audit findings as a key metric. Furthermore, only 18% use support of key business initiatives as a key indicator.

Nineteen percent of respondents indicated that the value provided by internal audit is not tracked. Forty-six percent of respondents use auditee satisfaction surveys to track the value internal audit provides to the organization.

Insights and observations:

Leading internal audit functions that are moving beyond compliance and into the role of advisor have also changed the way they are measured. Aligning internal audit plans and performance metrics to include measurements based on supporting key business initiatives is one way to reinforce internal audit's relevance to key stakeholders.

Value tracking is another mechanism to reinforce relevance of the investment in internal audit. Value tracking can include cost savings and/or revenue enhancements, as well as the ability to promote well qualified, knowledgeable and capable people into the business.

- Funkcije interne revizije preoblikuju nadležnost osoblja, kako se fokus pomera od usaglašenosti ka unapređenju poslovanja. Zadržavanje talenata i trening najboljih ljudi u internoj reviziji nastavljaju da budu glavni izazovi – kako za funkciju interne revizije, tako i za organizaciju.
- Sa rastućim zahtevima menadžmenta i revizije prema internoj reviziji, kvalitet kao kategorija poprima sve veći značaj. Kao rezultat, merenje kvaliteta u svim aspektima interne revizije – uprava, ljudi, infrastruktura i operativnost – takođe dobijaju na značaju.
- Ulaganje u znanje i iskorišćavanje znanja i tehnologije su stalni indikatori visokoefektivnih funkcija interne revizije.

Važni zaključci

Merenjem efektivnosti interne revizije, izdvojena su tri glavna parametra koja su ispitanici koristili: dinamika obavljanja interne revizije u odnosu na zadati plan, vremenski period potreban za izdavanje izveštaja interne revizije i rezultati ankete sprovedene među stejkholderima.

Samo 32% ispitanika navode dužinu vremena kao glavnu meru za obrazloženje ishoda interne revizije.

Štaviše, samo 18% ispitanika koristi podršku ključnih poslovnih inicijativa kao glavni indikator.

Devetnaest procenata ispitanika ukazalo je da vrednost koja proizilazi iz interne revizije nije evidentirana. Četrdeset i šest procenata ispitanika koriste upitnike onih organizacionih delova kod kojih je obavljena revizija, kako bi evidentirali vrednost koju interna revizija obezbeđuje organizaciji.

Uvidi i zapažanja:

Vodeće funkcije interne revizije takođe unapređuju način merenja, koje se kreću od usaglašenosti ka ulozi savetnika. Usklađivanje planova interne revizije i načina merenja performansi, da bi se uključile mere zasnovane na podržavanju ključnih poslovnih inicijativa, jeste jedan od načina da se poveća značaj interne revizije za ključne stejkholdere.

Praćenje vrednosti jeste drugi mehanizam kojim bi se povećao značaj ulaganja u internu reviziju. Praćenje vrednosti može dovesti do uštede i/ili poboljšanja prihoda, kao i do mogućnosti da se u posao uključe kvalifikovani, obrazovani i sposobni ljudi.

2. TRANSFORMING INTERNAL AUDIT INTO A STRATEGIC ADVISOR

For Internal Audit to realize the need for this transformation, it needs to:

- Align itself with the organization's key business objectives
- Improve audit efficiency and effectiveness, and streamline processes to drive cost savings
- Offer broader risk coverage and be proactive about current and emerging risks
- Enable cost efficiencies across all business units
- Identify and employ the right internal and external skills
- Create competitive advantage by contributing to sustainable business improvements.

Given that a majority of corporate leaders will be pushing for enhancement to their audit function in the next two years or less, Internal Audit has the opportunity to move quickly in driving competitive value across the enterprise.

There are three key steps Internal Audit can take to enhance the function and become a value driven strategic player for the organization:

1. Link Internal Audit to the business value agenda
2. Build the business case for change
3. Create a plan that focuses on value, measurement and accountability.

3. LINK INTERNAL AUDIT TO THE BUSINESS VALUE AGENDA

Businesses are constantly shifting and evolving — and never more so than now. Internal Audit needs to continually change with it. One way Internal Audit can transform its role within the organization is to align its activities with the organization's business strategy and objectives. With the right capabilities, Internal Audit can directly help the company achieve its business objectives by identifying weaknesses — as well as improvement opportunities — in the design and operating effectiveness of processes and controls.

2. TRANSFORMACIJA INTERNE REVIZIJE U STRATEŠKOG SAVETNIKA

Da bi interna revizija prepoznala potrebu za ovakvom transformacijom, neophodno je da se:

- Uskladi sa ključnim poslovnim ciljevima organizacije
- Poboljša efektivnost i efikasnost revizije, te da se unapredi proces koji dovodi do smanjenja troškova
- Ponudi šira pokrivenost rizika i bude proaktivna što se tiče trenutnih rizika i onih koji se mogu javiti
- Obezbedi efikasnost troškova koja pokriva sve poslovne jedinice
- Prepoznaju i iskoriste ispravne interne i eksterne veštine
- Stvori konkurentna prednost tako što će se doprineti održivom poboljšanju posla.

Obzirom da će većina korporativnih lidera ulagati u poboljšanje revizorske funkcije u naredne dve godine i manje, interna revizija ima priliku da se brzo kreće u upravljanju konkurentskih vrednosti kroz preduzeće.

Tri ključna koraka koja interna revizija može preduzeti kako bi poboljšala funkciju i postala strateški igrač koji se vodi vrednosnim inicijativama jesu:

1. Povezivanje interne revizije sa poslovnim planom
2. Izrada plana za poslovnu promenu
3. Izrada plana koji se fokusira na vrednosti, merenje i odgovornost.

3. POVEZIVANJE INTERNE REVIZIJE SA POSLOVNIM PLANOM VREDNOSTI

Biznis se konstantno menja i napreduje – i to sada više nego ikada. Interna revizija se mora razvijati i menjati uporedo sa biznisom. Jedan od načina na koji interna revizija može da transformiše svoju ulogu u okviru organizacije jeste da se njene funkcije dovedu u sklad sa poslovnom strategijom i ciljevima organizacije. Interna revizija može direktno pomoći kompaniji da ostvari svoje poslovne ciljeve tako što će prepoznati slabosti, kao i šanse za poboljšanje u kreiranju i operativnoj efektivnosti procesa i kontrola.

Opportunities for improvement can include:

- Playing a key role in maintaining a strong control environment and supporting initiatives that improve performance
- Focusing on the risks that matter most in the context of the organization's risk appetite, including strategic risks, risks associated with major program changes, operational risk and any other areas that pose major risks for the organization
- Coordinating with other risk functions to provide efficient assurance on risk and governance activities across the organization
- Developing leading capabilities in terms of resources, methodology and technology.

4. BUILD THE BUSINESS CASE FOR CHANGE

An effective Internal Audit function has to find the balance between risk, cost and value. Not having that balance results in sub-optimization, which creates a value gap. Issues could lie in the areas of enablement or competency, or both. From an enablement perspective, Internal Audit may not be aligned with the business risks, may be using out-of-date technology or may not know how to prioritize effectively. In terms of capabilities, the Internal Audit function may not have the industry insight and functional insight it needs. It may have inflexible staffing models. Or it may lack skills in specific areas, such as tax or IT.

Both types of gaps can limit Internal Audit's ability to operate at higher levels. Identifying these challenges — and establishing solutions to address them — will form the foundation of the business case for change.

Building a business case means reinforcing the need for — and benefits of — an appropriately sized transformation. Internal Audit aims to develop a cost model, identify the options for transformation, create scenarios and identify both savings and benefits.

The transformation gap keeps many Internal Audit functions from becoming strategic and valued advisors to executive management and their boards of directors. Targeting approaches that help fill the gap will allow for enhanced performance.

Mogućnosti za poboljšanje mogu uključiti:

- Ključnu ulogu u održavanju jake kontrole i podržavanju inicijativa koje poboljšavaju učinak
- Fokusranje na rizike koji su najznačajniji u kontekstu rizika organizacije, uključujući strateške i operativne rizike, rizike povezane sa velikim programskim promenama, i mnoge druge oblasti koje su ključni za organizaciju
- Usklađivanje sa drugim funkcijama koje pružaju efikasnu garanciju za rizik i aktivnosti upravljanja u organizaciji
- Razvijanje vodećih mogućnosti u pogledu resursa, metodologije i tehnologije.

4. IZRADA PLANA ZA POSLOVNU PROMENU

Efikasna funkcija interne revizije mora da pronađe balans između rizika, troškova i vrednosti. Nedostatak takvog balansa rezultira optimizacijom, što dovodi do stvaranja vrednosnog jaza. Problemi mogu ležati u sposobnosti, kompetencijama, ili i u jednom i u drugom. Iz ugla sposobnosti, interna revizija može biti neusklađena sa poslovnim rizicima, može koristiti zastarelu tehnologiju ili može neefektivno postavljati prioritete. U pogledu sposobnosti, funkcija interne revizije možda nema uvid u industriju ili funkcionalni uvid koji joj je neophodan. Moguće je da ne poseduje fleksibilne ljudske resurse, ili joj mogu nedostajati znanja u konkretnim oblastima, kao što su porezi ili IT.

Obe vrste jaza mogu ograničiti mogućnost interne revizije da funkcioniše na višim nivoima. Prepoznavanje ovih izazova – i ustanovljenje rešenja za te probleme – predstavljaće osnov za uvođenje poslovnih promena.

Kreiranje poslovnog plana znači pojačavanje potrebe za (i korist od) transformacije odgovarajućeg opsega. Cilj interne revizije jeste da razvije vrednosni uzorak, prepozna opcije za transformaciju, stvori scenarija i prepozna kako uštedu, tako i prednosti.

Transformacijski jaz onemogućava mnoge funkcije interne revizije da postanu strateške, kao i da postanu značajan savetnik izvršnom menadžmentu i njihovim upravnim odborima. Prepoznavanje pristupa koji bi omogućio da se jaz premesti će pomoći većem i boljem učinku.

Enablement gap

- Traditional risk assessment and audit-planning approach
- Not driven by business risk
- Heavy focus on auditable units and locations
- Limited use of data analysis and modeling
- Limited training and development
- Lack of effective prioritization
- Unwillingness to change
- Not focused on key business process improvements

Competency gap

- Rotational resource model
- Lack of scale to adequately staff certain areas
- IT, international, treasury, taxes, supply chain
- Fraud prevention and detection
- Audit activity = available resources
- Limited scope of traditional role of Internal Audit function
- Alignment with strategic plan and initiatives to support
- Industry/competitive insight

5.CREATE A PLAN THAT FOCUSES ON VALUE, MEASUREMENT AND ACCOUNTABILITY

With an understanding of where Internal Audit fits into the organization's rhythm and a business case for change developed, it's time to develop a plan that gets Internal Audit from where it is now to where it wants to be. Internal Audit will need to identify the business objectives, the actions, roles and responsibilities of each of the parties involved, and the timing of implementation. As leader of the Internal Audit function, it is the role of the CAE to ensure that the transformation plan is appropriately "owned" and that its respective owners are held accountable for meeting the plan's objectives and targets.

By routinely using a value scorecard, leading Internal Audit functions are open and transparent with their transformation plans and frequently report on their progress and contributions in helping the company meet its business objectives. A value scorecard, defined in collaboration with stakeholders, forms part of a larger value charter, which serves as a means to qualitatively measure Internal Audit performance and the value delivered to the organization.

Jaz mogućnosti

- Tradicionalni način procene rizika i pristupa
- Velika fokusiranost na revizorske jedinice i lokacije
- Ograničena upotreba analize podataka i ukalupljenost
- Ograničeni trening i razvoj
- Nedostatak efektivnog postavljanja prioriteta
- Nevoljnost za promenom
- Nefokusiranost na ključne procese poboljšanja posla

Jaz nadležnosti

- Nedostatak ljudskih resursa iz određenih oblasti
- IT, internacionalni, blagajnički, poreski, nabavni lanac
- Prevencija i otkrivanje utaje
- Aktivnost revizije = dostupnost resursa
- Ograničeni opseg tradicionalne uloge funkcije interne revizije
- Usklađivanje sa strateškim planom i inicijative za podršku
- Uvid u određenu industriju

5. NAPRAVITI PLAN KOJI SE FOKUSIRA NA VREDNOST, ODMERAVANJE I RASUĐIVANJE

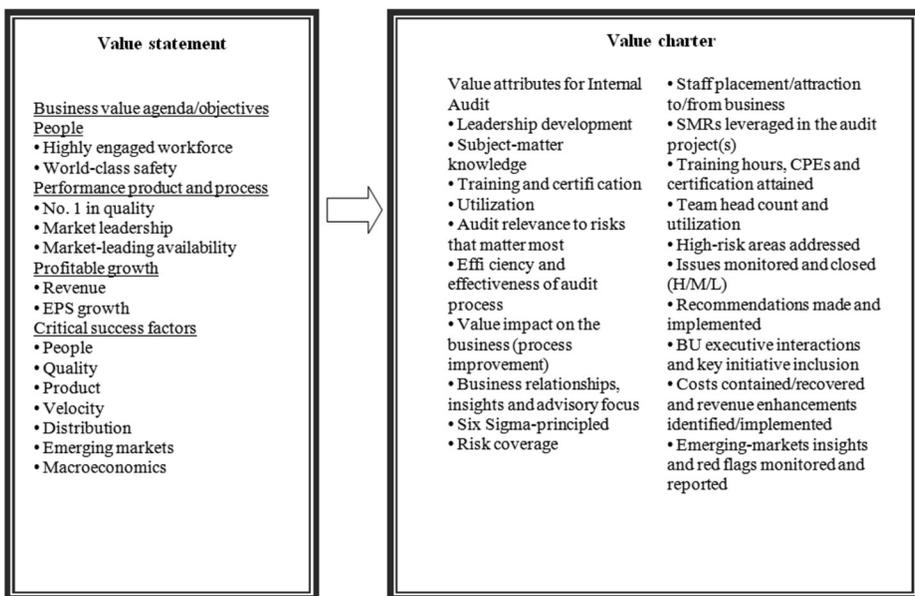
Sa razumevanjem gde se interna revizija uklapa u ritam organizacije i gde je razvijen poslovni plan za promenu, vreme je da se razvije plan koji internu reviziju vodi od mesta gde jeste, ka tome gde treba da bude. Interna revizija treba da identifikuje poslovne ciljeve, akcije, uloge i odgovornost svih učesnika, kao i da sinhronizuje implementaciju. Kao rukovodilac funkcije interne revizije, uloga CAE je da osigura da je plan za transformaciju na odgovarajući način priznat, i da se oni koji su ga razvili smatraju odgovornim za ispunjenje ciljeva.

Rutinski koristeći vrednosni program, vodeće funkcije interne revizije su otvorene i transparentne sa svojim transformacijskim planovima i redovno izveštavaju o svom progresu i doprinose i pomažu kompaniji da ostvari svoje poslovne ciljeve. Vrednosni program, definisan u saradnji sa stejkholderima, obrazuje deo šireg vrednosnog dokumenta, koji služi kao sredstvo kvalitativnog merenja učinka interne revizije i vrednosti koju ona donosi organizaciji.

These goals should include a commitment for Internal Audit to:

- Deliver consistent, seamless and high-quality service to the organization
- Be recognized as the catalyst for strengthening the organization's control performance
- Serve as a catalyst for the enhanced efficiency of the organization's control environment.

Sample value charter

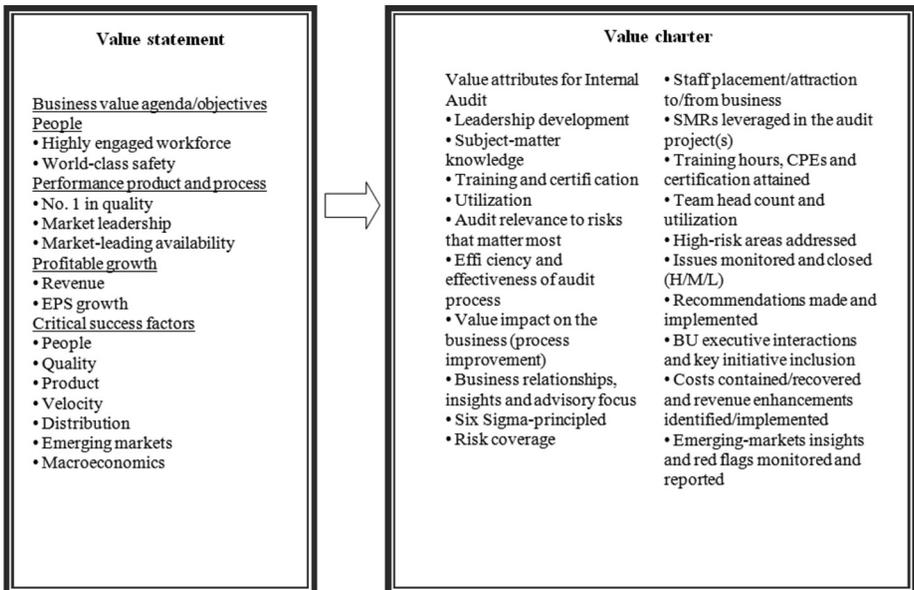
6.INTERNAL AUDIT'S EVOLVING ROLE

In 2010 Ernst & Young commissioned Forbes Insights to conduct a global survey about the evolving role of Internal Audit. The 547 respondents included CEOs (40%), CFOs (27%), Audit Committee Chairs (17%) and Audit Committee members (16%) and represented 101 companies, spanning 19 industries. Headquartered in Europe, the Middle East and Africa (40%); the Americas (39%); and Asia-Pacific (22%), the organizations represented generated revenues ranging from US\$1b (38%) to more than US\$20b (9%).

Ovi ciljevi treba da uključe obavezu interne revizije da:

- Pruža konzistentnu, skladnu i visokokvalitetnu uslugu organizaciji
- Bude prepoznata kao pokretač za osnaženje kontrole performansi organizacije
- Služi kao okidač pojačane efikasnosti kontrole u organizaciji.

Primer vrednosne tabele

6. NAPREDOVANJE ULOGE INTERNE REVIZIJE

U 2010. Ernst & Young ovlastio je Forbes Insights da sprovede globalno istraživanje o rastućoj ulozi interne revizije. Pet stotina četrdeset i sedam ispitanika uključili su: CEO (40%), CFO (27%), predstavnike revizorskog komiteta (17%), članove revizorskog komiteta (16%), i predstavili su 101 kompaniju, pokrivajući 19 grana privrede. Sedišta kompanija – ispitanika su: u Evropi, Srednjem Istoku i Africi (40%); u Americi (39%); i Aziji-Pacifiku (22%), i njihov prihod varira od 1 milijarde US\$ (38%) do više od 20 milijardi US\$ (9%).

In the survey, 96% of respondents indicate that their Internal Audit function has an important role to play in their overall risk management efforts. And yet, 74% believe that there is room for improvement, and nearly every respondent believes that improvements should be undertaken within the next 12 to 24 months. Only 44% of respondents believe that Internal Audit is helping their organization achieve its business objectives. And fewer — 37% — say they involve Internal Audit in key business decisions and strategy.

Only 44% of respondents believe that Internal Audit is helping their organization achieve its business objectives. And fewer — 37% — say they involve Internal Audit in key business decisions and strategy.

74% of respondents believe there is an opportunity to improve their company's Internal Audit function.

60% of respondents need to make improvements of Internal Audit function within the next 12 months and 36% need to make improvements within the next 12-24 months.

However, Internal Audit can neither identify nor develop the necessary proficiencies and skills to play a more strategic role overnight. This is where an external teaming or cosourcing arrangement will help. A third-party provider can cost-effectively help build a business case, develop an improvement plan, and accelerate the timeline of the Internal Audit transformation. But it is also one of the best ways to hire key talent and build a more robust Internal Audit function.

U upitniku, 96% ispitanika ukazuje da njihova funkcija interne revizije ima važnu ulogu u celokupnoj delatnosti upravljanja rizikom. Pa ipak, 74% veruje da ima prostora za poboljšanje, i skoro svaki ispitanik veruje da njemu treba da se pristupi u narednih 12 do 24 meseca. Samo 44% ispitanika veruje da interna revizija pomaže njihovoj organizaciji u postizanju poslovnih ciljeva. I još manje – 37% - smatra da je interna revizija inkorporirana u ključne poslovne odluke i strategije.

Sedamdeset i četiri procenta veruje da postoji mogućnost da se poboljšaju funkcije interne revizije u njihovoj kompaniji.

Šezdeset procenata ispitanika treba da poboljša funkcije interne revizije u narednih 12 meseci, i 36% treba da poboljša funkcije u narednih 12-24 meseca.

Pa ipak, interna revizija ne može biti prepoznata niti njena znanja i veštine strateške uloge mogu biti razvijene preko noći. Ovde može pomoći eksterni trening ili saradnja između internog osoblja i eksternih savetnika. Treće lice može, uz efektivne troškove, pomoći da se izradi poslovni plan, razvije plan za poboljšanje, i da se ubrza vremenski period transformacije interne revizije. To je takođe jedan od najboljih načina da se zaposle najbolji talenti i da se izgradi snažna funkcija interne revizije.

7. CONCLUSION

In recent years, Internal Audit has been focused on control and compliance efforts to address internal control requirements. Now senior executives and Audit Committees are looking for more.

As our survey suggests, companies want to broaden the role of Internal Audit. Executives want more than reliable assurance and efficient audits — they want to be able to turn to Internal Audit for subject-matter expertise and business insights into strategic initiatives, and for ideas that challenge existing practices and lead to ongoing business performance improvements.

It's about finding the right balance among risk, cost and value. With it, Internal Audit can become an internal beacon for change across the organization.

As the economy continues to gain momentum toward a full recovery, there is no better time for Internal Audit to transform itself into a valued strategic asset that continues to rise in stature within the organization.

7. ZAKLJUČAK

U proteklih nekoliko godina, interna revizija bila je fokusirana na kontrolu i rešavanje zahteva internih kontrola. Sada viši rukovodioci i revizorski komiteti zahtevaju više.

Kako nalaže naše istraživanje, kompanije žele da prošire ulogu interne revizije. Rukovodioci žele više od pouzdane garancije i efikasne revizije – žele da imaju mogućnost da se okrenu internoj reviziji za predmet ekspertize i poslovni uvid u strateške inicijative, i za ideje koje osporavaju postojeće prakse i vode ka poboljšanju tekućih poslovnih učinaka.

Cilj leži u pronalaženju pravog balansa između rizika, troška i vrednosti. Na taj način interna revizija može postati zvezda vodilja za promene širom organizacije.

Kako ekonomija nastavlja da se kreće ka potpunom oporavku, ne postoji bolje vreme da se interna revizija transformiše u vrednosni strateški resurs koji nastavlja da se razvija u okviru organizacije.

8. REFERENCES

1. Unlocking the strategic value of Internal Audit Three steps to transformation Ernst & Young
2. Internal Audit survey Internal Audit survey conducted by the Forbes Insights on behalf of Ernst & Young

8. LITERATURA

1. Unlocking the strategic value of Internal Audit Three steps to transformation Ernst & Young
2. Internal Audit survey Internal Audit survey conducted by the Forbes Insights on behalf of Ernst & Young

ACCOUNTING SEEN THROUGH THE PRISM OF BUSINESS ETHICS

Svetlana Dušanić Gačić¹

overview paper

ABSTBACT

Accountants and business books auditors are often in unenviable position. On the one hand they are pressed by clients and companies with privacy of information, and on the other hand by public interests. Rules, prescribed for accountants and auditors of Republic of Srpska, overlap international ones, but it is hard to expect enforcement of them without adequate implementation system.

KEY WORDS: *Accounting, auditing, ethical codes, rules, interest.*

1 Doctor of Science in Management, college professor, Visoka škola "Banja Luka College",
dusanic_svetlana@yahoo.com

RAČUNOVODSTVO KROZ PRIZMU POSLOVNE ETIKE

Svetlana Dušanić Gačić¹
pregledni rad

SAŽETAK

Računovođe i revizori poslovnih knjiga nalaze se često u nezavidnom položaju. Sa jedne strane imaju zahtjeve za povjerljivošću informacija od strane klijenata, odnosno preduzeća koja ih plaćaju, a sa druge interes javnosti. Pravila koja su propisana računovođama i revizorima Republike Srpske, preklapaju se sa međunarodnim, međutim teško je očekivati da se poštuju bez adekvatnog sistema njihove primjene.

KLJUČNE RIJEČI: računovodstvo, revizija, etički kodeksi, pravila, interes

¹ doktor nauka u menadžmentu, profesor visoke škole, Visoka škola "Banja Luka College", dušanic_svetlana@yahoo.com

1.INTRODUCTION

Many of us see accounting only as a process used by companies to observe their financial activities. For the most of us it is a process of keeping records of incomes and expenses and making balance of their accounts.

Today, accounting is called “the language of business” because it is the vehicle for reporting financial information about a business entity to many different groups of people. Accounting that concentrates on reporting to people inside the business entity is called management accounting and is used to provide information to employees, managers, owner-managers and auditors.

Management accounting is concerned primarily with providing a basis for making management or operating decisions. Accounting that provides information to people outside the business entity is called financial accounting and provides information to present and potential shareholders, creditors such as banks or vendors, financial analysts, economists, and government agencies. Because these users have different needs, the presentation of financial accounts is very structured and subject to many more rules than management accounting. The body of rules that governs financial accounting in a given jurisdiction is called Generally Accepted Accounting Principles, or GAAP. Other rules include International Financial Reporting Standards, or IFRS, or US GAAP.

However, if we include business ethics in this part of business, we can find a lot of unethical and even illegal activities.

On the one hand we have accountants who work for the specific firm, and between them and other employees there are no significant differences. On the other hand we have independent auditors or accountants who work for firms by engagement.

Such auditors of bussines books are often in unenviable position. On the one hand they are pressed by clients and companies with privacy of information, and on the other hand by public interests. Many case studies confirmed one thing - companies like better reports which doesn't reflet actual situation. That's why we dealt with the rule book of disciplinary proceedings of Union of accountants an auditors of Republic of Srpska.

1.UVOD

Mnogi računovodstvo posmatraju samo kao proces pomoću kojeg preduzeće prati svoje finansijske aktivnosti. Za većinu je to proces pomoću kojeg preduzeća vode evidenciju prihoda i rashoda i na osnovu njih prave balans svojih računa.

Danas, računovodstvo se ponekad naziva i «jezikom biznisa» jer je ključni oslonac finansijskog izvještavanja i poslovnih informacija o poslovnim događajima za mnoge grupe korisnika. Računovodstvo koje se zasniva na izvještavanju za osobe koje su unutar poslovne organizacije (firme, kompanije) naziva se menadžersko računovodstvo a koristi se za prikupljanje informacija za zaposlenike, menadžere, vlasnike i revizore.

Menadžersko računovodstvo se uglavnom bavi pružanjem osnove za donošenje menadžerskih ili operativnih odluka. Računovodstvo koje pruža informacije ljudima izvan poslovne organizacije (poduzeća) naziva se finansijsko računovodstvo i daje informacije za trenutne i potencijalne dioničare, kreditore poput banaka, dobavljača, finansijskih analitičara, ekonomista i državnih agencija.

Pošto svaki od tih korisnika ima različite potrebe, prezentacija finansijskih izvještaja je veoma strukturirana i regulisana je mnogobrojnim pravilima i zakonima, za razliku od menadžerskog računovodstva. Organ koji na međunarodnom nivou reguliše finansijsko računovodstvo zovu se Opšteprihvaćeni računovodstveni principi ili GAAP. Ostala pravila uključuju Međunarodne standarde računovodstvenog izvještavanja ili IFRS, odnosno US GAAP.

Međutim, ako uključimo poslovnu etiku u ovaj segment biznisa, nailazimo na brojne moguće neetičke i nezakonite radnje.

Sa jedne strane imamo računovođe koje rade za određenu firmu i između njih i drugih radnika nema nikakve razlike. Dok sa druge imamo one koji su nezavisni revizori računa ili računovođe koji rade za firme po angažmanu.

Takvi revizori poslovnih knjiga nalaze se često u nezavidnom položaju. Cilj rada jesta i da dokaže da sa jedne strane računovođe imaju zahtjeve za povjerljivošću informacija od strane klijenata, odnosno preduzeća koja ih plaćaju, a sa druge interes javnosti.

Kroz brojne studije slučaja, uvjereni smo da preduzećima više odgovara

We compared the rule book that contains ethic code with three codes prescribed by American Certified General Accountants association: GAAP, GAAS and COPE.

2.ACCOUNTING VS ETHICS

Before presenting any possible ethics dilemmas, accountants are dealing with in their job, we should remark that every company strive towards socially responsible management. Only socially responsible management has “clean bills”. So, according to many authors who delt with this area of business ethics and accounting, we could draw a common thesis: the money is a key that opens many doors, but accountants possess a key-code.

This is why this particular profession is under a lot of pressure by the companies heads and they are starting to act more and more disoriented in business ethics .

Accountants are facing many difficulties such as pressures from their clients to do some illegal things. Those things are representing smaller income then the real one, forging reports, accepting suspicious deductions, avoiding taxes paying, or commit a direct fraud.²

Demands for changing representation of financial status are also the problems. In order to achieve certain goals, such as getting loans for a company that would not be able to obtain otherwise. Demands for retreating from standard accounting for various reasons.³

Prof. Krkac bases his theory in the fact that the majority of illegal or socially irresponsible activities of certain companies include some kind of fraud in accounting or auditing. This is why discussion about business ethics should start with discussing ethics of accounting and auditing.

Revision of financial status of company has to be done in order to justify public confidence. Guided by that representation stockholders can be convinced that financial reports of the company present real state. However, the most common point of conflict accountants and auditors

2 Finn D. W., Chonko L. B. i Hunt S. D., *Etical Problems in Public Accounting: The View from the Top*, Jurnal od Business Ethics, br. 7., 1988, str 605. (Finn D. W., Chonko L. B. i Hunt S. D., *Etički problemi u javnim finansijama: Pogled s vrha*, Jurnal od Business Ethics, br. 7., 1988, str 605.)

3 Di Džordž R. T., *Poslovna etika*, Filip Višnjić, 2003., Beograd, str 460.

da izvještaj revizora ne odražava aktuelno stanje, ovo je ujedno i jedan od ciljeva rada. Zbog toga smo se pozabavili Pravilnikom o disciplinskom postupku Saveza računovođa i revizora Republike Srpske u kojem je sadržan Etički kodeks, kao i etički kodeks Udruženja internih revizora BiH i uporedili ih sa tri kodeksa koji je propisao Američki institut ovlaštenih revizora poslovnih knjiga: GAAP, GAAS i COPE.

2. RAČUNOVODSTVO U SUKOBU SA ETIKOM

Prije nego što krenemo sa predstavljanjem mogućih etičkih dilema i pritisaka sa kojima se računovođe susreću u svom poslu, treba napomenuti da svako preduzeće treba da teži društveno odgovornom poslovanju. A samo društveno odgovorno poslovanje podrazumijeva prije svega i «čiste račune». Prema tome, sudeći po pisanju brojnih autora koji su se pozabavili ovom oblasti u poslovnoj etici i računovodstvu, možemo izvući jedinstvenu tezu koja je prisutna kod svih - novac je ključ za otvaranje brojnih vrata, a računovođe posjeduju šifru za njihovo otključavanje. Upravo zbog toga, ova profesija je izložena pritiscima od strane rukovodilaca preduzeća i sve češće gube kopmas na kojem je etično poslovanje.

Računovođe se suočavaju sa mnogim pritiscima klijenata koji od njih traže da rade ono što je nezakonito: prikazivanje manjeg prihoda od ostvarenog, falsifikovanje izvještaja, prihvatanje sumnjivih odbitaka, nezakonito izbjegavanje poreza na prihod i upuštanje u direktnu prevaru.²

Problem predstavljaju i zahtjevi da se izmijene prikazi finansijskog stanja, kako bi se ostvarili određeni ciljevi, kao što su na primjer, da kompanija može da dobije zajmove koje inače ne bi mogla da dobije, kao i zahtjevi da se odstupa od standardnog načina vođenja računovodstva iz raznoraznih razloga.³

Profesor Krkač polazi od činjenice da velika većina, ako ne i svaka protuzakonita ili društveno neodgovorna djelatnost od strane preduzeća, uključuje neki oblik prevare u strukama računovođa i revizora. Upravo zbog toga, vidimo da svaka rasprava o poslovnoj etici u stvari prvenstveno treba da započene kao etika računovođa i revizora.

2 Finn D. W., Chonko L. B. i Hunt S. D., *Etical Problems in Public Accounting: The View from the Top*, *Jurnal od Business Ethics*, br. 7., 1988, str 605. (Finn D. W., Chonko L. B. i Hunt S. D., *Etički problemi u javnim finansijama: Pogled s vrha*, *Jurnal od Business Ethics*, br. 7., 1988, str 605.)

3 Di Džordž R. T., *Poslovna etika*, Filip Višnjić, 2003., Beograd, str 460.

with ethics is the point when company heads want that conditions in the firm shouldn't be represented on the real basis.

First we will consider the case when accountants present state of company brighter than it really is. The reason they do that is preserving public confidence and getting a loan. We already mentioned the big difference between accountant who works in the company which condition is being inspected, and accountant who is working for the auditing company.

In the case one, if an employee goes in public with information that are not at company will he turns into a "whistler", a person who is presenting the public unethical management of the company without permission of the heads of the company.

In the case two, if an independent auditor presents state of company better than it really was, auditor vindication can be that he had no access to any other papers than those who shows good state of the company.

From the ethical point of view another questionable situation is the one when companies wish to show their state worse than it was. They forge reports, accept suspicious business costs and they even go in opened fraud.⁴

Corporations like more that their profit is slightly increasing. They would rather to avoid sudden jumps in profit graph and to split enormous profit to several quarters or even years. Some of them would like to preserve part of the profit for the next quarters in case of profit decrease in next period. Sometimes it is legitimate, but sometimes it is not so the companies are always looking for creative accounting methods to achieve their goals. Certified accountants are always under a lot of pressure to provide that kind of methods or to approve them.⁵

4 Vučković Ž., *Biznis i moral - osnovi poslovne etike*, Cekom, 2006, Novi Sad, str 110.

5 Di Džordž R. T., *Poslovna etika*, Filip Višnjić, 2003., Beograd, str 460.

Revizija prikaza finansijskog stanja u preduzeću radi se da bi kompanija opravdala povjerenje javnosti, odnosno da bi se akcionari (bilo sadašnji ili budući) mogli uvjeriti da finansijski izvještaji preduzeća prikazuju njihovo pravo imovinsko stanje. Međutim, tamo gdje se računovođa i revizor najčešće sukobi sa etikom, jeste upravo to što rukovodioci preduzeća žele da im se stanje u preduzeću prikaže drugačije od istinitog, bilo da je poslovanje bolje ili lošije od istinitog.

Razmotrićemo prvo poslovanje gdje su računovođe pod pritiskom da prikažu stanje bolje nego što jeste. Razlog tome je najčešće očuvanje povjerenja javnosti i dobijanje kredita koji im inače ne bi bio odobren kada bi se znalo pravo stanje u preduzeću. Već smo pomenuli da je velika razlika između računovođe koji je zaposlen u preduzeću u kojem prikazuje stanje i računovođe, odnosno revizora koji je zaposlen u pojedinoj revizorskoj kući.

U prvom slučaju, ukoliko bi zaposleni izašao sa informacijama koje nisu u skladu sa onim što želi da prikaže firma, on se pojavljuje kao «zviždač», odnosno kao osoba koja javno iznosi neetičko poslovanje firme u kojoj radi bez dozvole rukovodstva.

U drugom slučaju, ukoliko nezavisni revizor prikazuje stanje boljim nego što jeste, opravdanje postoji u smislu da je revizor dobio samo račune koji uslovno prikazuju dobro stanje, odnosno da je plaćen da prikaže stanje u preduzeća onakavom kakvu je želi prikazati rukovodstvo.

Sa etičkog stanovišta, još jedna upitna situacija gdje preduzeća žele da im se zarada prikaže nižom od stvarne. Da falsifikuju izvještaje, da prihavte sumnjive odbitke i troškove poslovanja, pa čak da se upuste i u direktne prevare.⁴

Korporacije više vole da im se zarada kreće blago uzlaznom linijom. Radije bi da izbjegnu nagle skokove na grafikonima zarade i da rasporede izuzetno visoku zaradu na nekoliko kvartala ili godina. Neke bi da dio aktive založe u rezervi za slučaj da naredni kvartat ili godina budu lošiji. Zato im više odgovara da izvještaj ne odražava aktuelno stanje. Ponekad je to zakonito, kao u slučaju kada kompanija odlaže primitak ili otpremu kako bi oni dospjeli u nekom drugom kvartatu ili godini. Ponekad to nije zakonito i kompanije traže kreativne knjigovodstvene metode kako bi postigle svoje ciljeve. Na ovlašćene revizore poslovnih knjiga često se vrši pritisak da obezbijede takve metode ili da ih odobre.⁵

4 Vučković Ž., *Biznis i moral - osnovi poslovne etike*, Cekom, 2006, Novi Sad, str 110.

5 Di Džordž R. T., *Poslovna etika*, Filip Višnjić, 2003., Beograd, str 460.

3. CASE STUDIES

In this chapter we will present three cases in which we can clearly see how non-functioning cover-up of accounts can be. We'll realize that it is necessary to reassess accounting in general.

3.1. The Enron case

The collapse of Enrone, US energy giant, indicated many Wall Street's vulnerable and even painful issues of the way American companies do their business. This company was one of the largest in 90's, at the time they were selling gas only. In his new activities Enrone included gas supplies trading and trading other products and services such as high-speed internet connections and advertising space. Value of Enrone's share, in the autumn of 2000, increased from 15 to 90 billion dollars. Today one Enrone share doesn't worth a dollar.

Enrone never achieved expected profits. The company decided to hide these losses. They didn't show them in their books. They were shown as losses of company branches and in that way hidden from investors. Accounting firm Arthur Andersen shared responsibility for illegal actions with Enrone. Many Wall Street analysts blamed Arthur Andersen for the collapse because the major problem, for them, was credibility of auditors.

Doug Carmichel, professor of accounting in New York college Baruch, said that auditors should be public inspectors, those who protect public investments.

Many business experts think that the investigation is going to provide reform of accounting regulations, because accounting today is without control.⁶

⁶ <http://ba.voanews.com/content/a-37-a-2002-01-24-8-1-86105327/1167049.html>, (pristupljeno 18. 2. 2013.)

3. STUDIJE SLUČAJA

U ovom dijelu rada, predstavimo tri slučaja u kojima na najbolji način možemo da vidimo nefunkcionisanje prikrivanja računa i bilansa stanja u kompanijama. Odnosno, ovdje ćemo vidjeti da postoji potreba za preispitivanje stanja u računovodstvu.

3.1.Slučaj Enron

Propast Enrona, nekadašnjeg energetskog diva SAD -a, otvorila je na Wall Streetu mnoga osjetljiva, pa i bolna pitanja o tome kako posluju američke kompanije. Ova kompanija je bila jedna od najvećih 90-ih godina, kada je prestao biti kompanija koja se bavi samo prodajom plina. U svoje nove djelatnosti Enron je uključio trgovanje zalihama plina, kao i promet drugim proizvodima i uslugama, među kojima su prodaja brzih internet veza i reklamnog prostora. Vrijednost akcija kompanije Enron je do jeseni 2000. godine porasla sa 15 na 90 milijardi dolara. Danas jedna Enronova akcija ne vrijedi ni dolar.

Enron nikada nije ostvario profite koje je očekivao. Kompanija je te gubitke prikrivala tako što ih nije upisivala u svoje bilanse, nego ih je ubacivala u komplikovani lanac partnerskih filijala, čime ih je ustvari sakrila od ulagača. Odgovornost za nezakonite radnje dijeli i firma koja je bila zadužena za računovodstvene poslove Enrona, kompanija Arthur Andersen. Mnogi analitičari sa Wall Streeta veliki dio odgovornosti pripisuje firmi Andersen, jer prema njihovom mišljenju glavni problem tiče se vjerodostojnosti ljudi koji se bave revizijom.

Profesor računovodstva na njujorškom koledžu Baruch, Doug Carmichael, kaže da bi revizori trebali biti javni kontrolori, dakle oni koji trebaju zaštititi javna ulaganja.

Mnogi stručnjaci sada smatraju da će istraga dovesti do dugo očekivane reforme računovodstvenih propisa, jer se sadašnje računovodstvo odvija bez dovoljno nadzora.⁶

⁶ <http://ba.voanews.com/content/a-37-a-2002-01-24-8-1-86105327/1167049.html>, (pristupljeno 18. 2. 2013.)

3.2. WorldCom case

WorldCom in early 90's was one of the greatest American companies in telecommunications. During technological boom in 90's, the company got into a lot of troubles, and soon after that they were 40 billion dollars in debt. Accounting irregularity were revealed in 2002. In the same year the company bankrupted. Stockholders lost 180 billion dollars, a 20.000 people lost their jobs.

Management of WorldCom, allegedly, forced two accountants to post false transactions so they could

capitalize their own expenses and turn them into the possessions of the company. Executive directors precluded access to most of the data for internal auditors so they could protect their illegal accounting activities from revealing. Arthur Anderson was accounting firm in WorldCom.⁷

The judge of Court of Appeals in the case WorldCom said an interesting thing: "Leaders of profitable or unprofitable organizations, political or military leaders take responsibility for their behaviours which must be highly ethical and legal. They should be examples for every individual in their organization. "I don't know" is no excuse for leaders, your job is to know. If not, step back and let someone else to lead". This could be a definition in accounting study.

3.3. Parmalat case

Kalisto Tanzi, owner of the Parmalat started his business with 150.000 euros, and in ten years made a fortune worth 149 million euros. Ten years after it was worth 568 million. Parmalat in the beginning was processing meat and after that reselling milk and but all the benefits of it they collected for themselves.

In 2002 invoiced value of company was 7,5 billion euros, but production of milk, butter, juices and other products was only one fifth of that fictitious money.

In the 2003 Tanzi began to issue bonds to raise more money, faking even support of Bank of America.

Because of failure of issuing emission of 150 million euros the whole fraud reveals. Investigation revealed 14 billion euros of loss and the

7 Prilagođeno sa http://www.b92.net/info/komentari.php?nav_id=206611, (pristupljeno 19. 2. 2013.)

3.2.Slučaj WorldCom

Kompanija WorldCom je početkom 90-ih bila jedna od najvećih američkih telekomunikacionih kompanija. Tokom tehnološkog buma devedesetih godina prošlog vijeka, kompanija je upala u čitav niz nevolja, a uskoro i u dug od 40 milijardi dolara. Računovodstvene nepravilnosti su otkrivene 2002. godine, a sredinom iste godine kompanija je bankrotirala. Akcionari su izgubili 180 milijardi dolara (najveći slom jedne kompanije u istoriji SAD), a 20.000 hiljada ljudi je ostalo bez posla.

Rukovodstvo WorldCom je navodno prisililo dvoje zaposlenih u računovodstvu da proknjiže lažne transakcije kako bi kapitalizovali vlastite troškove i pretvorili ih u imovinu u bilansu korporacije. Osim toga, izvršni direktori su onemogućili internim revizorima pristup većini podataka kako bi osigurali da se njihovo nezakonito računovodstvo otkrije. Ponovo je zadužena za računovodstvene poslove WorldComa kompanija Arthur Andersen.⁷

Ono što je zanimljivo napomenuti kada je riječ o ovom slučaju, jeste rečenica sudije apelacionog suda koji je vodio slučaj WorldComa. "Lideri, bilo da su u pitanju rukovodioci profitnih ili neprofitnih organizacija, političari ili vojne stariješine, preuzimaju odgovornost za svoje ponašanje koje mora biti u skladu sa visokim etičkim i pravnim standardima. Oni predstavljaju primjer svakom pojedincu u svojoj organizaciji. Ne znam, nije opravdanje za lidere - vaš posao je da znate. Ako to nije slučaj, odstupite i prepustite vođstvo nekom drugom.", pojasnio je, što se može uzeti i kao definicija u samom izučavanju menadžmenta.

3.3.Slučaj Parmalata

Preduzetnik Kalisto Tanci, vlasnik Parmalata je biznis započeo sa 150.000 evra, da bi za deset godina njegovo bogatstvo bilo procenjeno na 149 miliona evra, a deset godina nakon toga na 568 miliona evra. Parmalat je prvobitno bio industrija suhomesnatih proizvoda, a zatim se bavio sakupljanjem mlijeka od proizvođača i preprodajom, dok su "kajmak" ostavljali sebi.

Međutim, u 2002. godini fakturisana vrijednost kompanije iznosila je 7,5 milijardi evra, ali u tom fiktivnom novcu, proizvodnja mlijeka,

7 Prilagođeno sa http://www.b92.net/info/komentari.php?nav_id=206611, (pristupljeno 19. 2. 2013.)

whole sum blocked in numerous accounts company was 13 million euros. Money made its way to the Cayman Islands black hole. About 80.000 people, who had been buying stockings and bonds of Parmalat lost their savings because they had trusted false audit reports.⁸

These cases show disregard of basic audit and accounting principles. They indicate bad habits in business, primarily conflict of ethics and accounting. But we are aware of necessity of esteeming all the principles and ethical codes in accounting. Because of that we will deal with accounting regulations in our country and professional rules of American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) which are supposed to implement three codes: GAAP, GAAS and COPE.

4. ETHICAL REGULATIONS IN ACCOUNTING

The main purpose of account verification is to assure the public that condition in one company is exactly as shown. However many studies indicates that it is not the case all the time. The critics says that the system was not set to provide positive result.⁹

We have already mentioned earlier that accountants are often faced to conflict of interest because the client can discharge the accounting firm that do it's job correctly and find the other one. Auditors are out of step in the way that client demands confidence and society demands obeying the law.

American certified public accountants are supposed to obey three codes: Generally accepted accounting principles (GAAP), generally accepted auditing standards and committee on publication ethics (COPE).

Association of accountants and auditors of Republic of Srpska in their statutes and regulations have certain penalties for breaking professional standards and rules by their members. Also there is rule book about discipline proceedings for implementation of ethical code, which is identical to International Federation of Accountants (IFAC).

Association of Internal Auditors in BiH have a code of ethics and principles warranted to be followed by honesty, objectivity, confidentiality and competency.

8 Vučković Ž., *Biznis i moral - osnovi poslovne etike*, Cekom, 2006, Novi Sad, str 107

9 Prilagođeno prema: Di Džordž R. T., *Poslovna etika*, Filip Višnjić, 2003., Beograd, str 462.

butera, sokova i drugih prehrambenih proizvoda činila je samo jednu petinu ukupne vrijednosti.

Sredinom 2003. godine Tanci ulazi u još jednu od bezbroj svojih emisija obveznica, falsifikujući čak i podršku Bank of Amerika, i tada, zbog neuspjele emisije od 150 miliona evra, balon puca. Rezultat je porazan i istražne sudije ustanovljavaju gubitak koji iznosi 14 milijardi evra. Cjelokupna suma, koju je sud uspio da blokira na bezbrojnim računima firme, iznosi 13 miliona evra, odnosno manje od jednog hiljaditog dijela duga. Novac je nestao u lavirintima porskih rajeva na Kajmanskim, Sejšelskim i drugim ostrvima. Oko 80.000 građana koji su svojim uštedama kupovali akcije i obveznice, vjerujući lažnim revizorskim izveštajima ostalo je praznih ruku.⁸

Navedeni slučajevi, pokazuju na nepoštovanje osnovnih revizorskih i računovodstvenih politika, standarda, načela i pravila. Osim toga, slučajevi pokazuju loše prakse u svijetu poslovanja, odnosno prije svega sukoba računovodstva i etike, ali isto tako još uvijek smo svjesni da su poštovanje procedura i standardnih postupaka, poštovanje načela, etičkih kodeksa ključne stavke za računovodstveno poslovanje. Zbog toga ćemo se pozabaviti, računovodstvenim propisima u našoj zemlji i profesionalnim pravilima Američkog instituta ovlaštenih revizora poslovnih knjiga (AICPA), koji treba da poštuju tri kodeksa: GAAP, GAAS i COPE.

4. ETIČKI PROPISI U RAČUNOVODSTVU

Svrha ovjere računa kompanije jeste da se javnost uvjeri kako je stanje u datoj firmi upravo onakvo kakvo jeste, odnosno kako računi pokazuju. Međutim, brojne studije pokazuju da to nije uvijek tako. Kritičari tvrde da sam sistem nije postavljen tako da garantuje taj rezultat.⁹

Već smo spominjali u ranijem dijelu članka da se računovođe suočavaju sa najčešćim sukobom interesa, a to je da klijent koji plaća računovođu ili revizora, može ukoliko nije zadovoljan načinom poslovanja da traži drugu računovodstvenu agenciju. Revizori se nalaze u raskoraku između zahtijeva za povjerljivošću i interesa društva.

8 Vučković Ž., *Biznis i moral - osnovi poslovne etike*, Cekom, 2006, Novi Sad, str 107

9 Prilagođeno prema: Di Džordž R. T., *Poslovna etika*, Filip Višnjić, 2003., Beograd, str 462.

American Institute of Certified Public Accountants and Association of accountants and auditors of Republic of Srpska have rule that accountants and auditors should be highly professional and independent and they are not to have any financial interest in the company.

Association is obligated to inform relevant authorities in case that one of their members broke the law and provide all available informations.¹⁰

Interesting thing is that AICPA, despite all requirements for adjusting the system to avoid conflict of interests didn't make a way to implement their rules and didn't bring in punishment for those who break the rules.

Procedure based on the information, usually provided by clients or regulative authorities starts in the moment of reception of information that accuses firm or firm member. Procedure based on the initiative doesn't exclude procedure based on proposition and vice versa. Procedure based on the initiative makes system active, and allows the association to discover possible violation in the earlier stage. This approach insures all clients that accountants and auditors are working highly professional job.¹¹

On the other hand there is a problem in the way that only the client is totally responsible for displaying financial state in the company, and that auditors and accountants can't guarantee for the accuracy. The question is who is responsible for public deception by positive reports about financial condition when the company bankrupt.

Saying that it is not auditor's responsibility one points at the problem, but not to the answer too.

5. ETHICAL CHANGES IN ACCOUNTING

In which direction should ethical changes go? Whose interest is to be protected in case of conflict of interest? Is it interest of accountants, auditing firm, or public interest.

As seen above, the rules protect public interest, so the main purpose of inspections and business books verifications is protection of public interest. According to that auditors and accountants should put public

10 Pravilnik o disciplinskim postupcima za sprovođenje kodeksa etike Saveza računovođa i revizora Republike Srpske

11 Ibidem

Američki ovlaštene računovođe i revizori treba da poštuju tri kodeksa: opšteprihvaćene principe računovodstva (GAAP), opšteprihvaćene standarde finansijske revizije (GAAS) i kodeks profesionalne etike (COPE).

Računovođe i revizori u Republici Srpskoj u okviru Saveza računovođa i revizora Republike Srpske u svom Statutu i Pravilima imaju sadržane odredbe o disciplinskim postupcima zbog zloupotrebe, uključujući, ali ne i ograničavajući se na kršenja profesionalnih standarda i pravila od strane njihovih individualnih članova. Takođe, posjeduju Pravilnik o disciplinskim postupcima za sprovođenje kodeksa etike koji je identičan Kodeksu Etike Međunarodne federacije računovođa (IFAC).

Udruženje internih revizora BiH u etičkom kodeksu imaju i određene principe koje moraju da poštuju: poštenje, objektivnost, povjerljivost i kompetentnost

Pravila Američkog instituta ovlašćenih revizora, kao i pravila Saveza računovođa i revizora RS, podrazumijevaju da su ljudi koji obavljaju te poslove nezavisni i visoko profesionalni u odnosu na klijenta, da nemaju nikakav finansijski interes u firmi.

U prilog tome, možemo navesti i dio iz Pravilnika Saveza. Savez je obavezan da blagovremeno obavijesti odgovarajuće državne organe o eventualnoj umješanosti članova ili firmi u krivična djela ili prekršaje, koji se kažnjavaju, objelodanjivanjem svih relevantnih informacija tom organu, uz poštovanje odredbi važećih propisa i očuvanje profesionalne diskrecije.¹⁰

Ono što je ovdje zanimljivo napomenuti jeste da Američki institut ovlašćenih revizora, uprkos brojnim kritikama da se izmijeni sam sistem kako bi se spriječilo sukobljavanje interesa, nije nametnuo sistem za sprovođenje vlastitih pravila i preduzeo kaznene mjere protiv onih koji ih krše.

Postupak po osnovu informacije, koju obično dostavljaju klijenti ili neki regulatorni organi, pokreće se po prijemu iste protiv pojedinog člana ili firme. Postupak pokrenut po osnovu inicijative ne isključuje postupak po osnovu prijedloga i obrnuto. Pokretanje postupka po osnovu inicijative čini sistem aktivnim, te omogućava da Savez otkrije mogući

¹⁰ Pravilnik o disciplinskim postupcima za sprovođenje kodeksa etike Saveza računovođa i revizora Republike Srpske

interests above the interests of their clients, no matter who is paying for their services.

We can't know in what way these changes will occur. The chairman of the Board of the accounting standardization said: "What is the difference between the auditor and luggage cart on the airport. Luggage cart has its own opinion. It is expected that the Board has higher standards and to initiate procedures for punishing heads of companies which broke the law.

Ethical changes in accounting could only be implemented if we leave accounting to an auditing only to accountants and auditors. We must expect from the students of accounting to enforce ethical codes and to be socially responsible because the public is counting on it.

Past couple of years we have witnessed rapid changes in accounting. Small professional companies turned into great international conglomerates. That growth was not fully followed by taking responsibilities or by running transparent business. Companies and their professional entities managed to maintain their systems of self regulation. Those systems include accounting, auditors and ethical codes that were made with no interference by legislation. Criticism of accountants and public awareness reflects need for rearranging this area.¹²

6. CONCLUSION

The fact that we haven't achieved socially responsible business yet, makes us suspicious about ethical reforms in accounting. It is hard to believe that accountants and auditors respect ethical standards while society in general is acting irresponsible. Even the media in this region haven't been reporting about accountants and auditors rule breaking. The only possible assumption is that someone wants to keep these things out of public.

We will not achieve much in reviving ethics in accounting and auditing if our only heroes are the "whistleblowers". Going in public with unethical business in our region is so much different from doing the same thing in USA. Internal auditor of WorldCom, Cynthia Cooper now is one of the most wanted lecturers in American universities. On the other hand, Vesna Balenovic, former employee in INA, had been out of job since 2000.

12 Dramond, Dž., Bein, B: *Poslovna etika*, Clio, Beograd, 2001., str 231.

prestup njegovom ranom stadijumu. Istovremeno ovaj pristup dodatno osigurava spoljne klijente, da se struka aktivno brine o zaštiti javnog interesa i da, u okviru profesije, održava najveće moguće standarde.¹¹

Sa druge strane javlja se problem, prema kojem je jasno da je sam klijent odgovoran za prikazivanje finansijskog stanja u kompaniji i da revizori i računovođe ne mogu da garantuju za tačnost stanja. Međutim, postavlja se pitanja čije je odgovornost kada firma godinama obmanjuje javnost izvještajima o svom finansijskom stanju i nakon toga ode pod stečaj. Ističući da to nije revizorska obaveza, prije se ukazuje na problem, nego odgovor na njega.

5. ETIČKE PROMJENE U RAČUNOVODSTVU

U kojem smjeru bi trebale ići etičke promjene u računovodstvu? Ukoliko se zaista utvrdi sukob interesa klijenta računovodstvene ili revizorske kuće, i društvenog interesa, čijem interesu kuće treba da daju prednost?

Kao što smo vidjeli u ranijem dijelu teksta, pravila ukazuju na zaštitu javnog interesa. Prema tome, ako je svrha pregleda i ovjeravanja poslovnih knjiga zaštita društvenog interesa, tada bi računovođe, poštujući etičke i moralne norme, trebale taj interes da stave iznad interesa svojih klijenata, bez obzira što ih oni plaćaju.

Međutim, na koji način očekivati promjene, ako je sam predsjedavajući Odbora za standardizaciju računovodstva rekao: „U čemu je razlika između revizora i kolica za prtljag na aerodromu? Kolica imaju vlastito mišljenje.“ Od samog Odbora se očekuje da uspostavi strože standarde i da čak i direktore kompanija izvede pred sud.

Odgovor na to gdje trebamo tražiti etičke promjene u računovodstvu jeste da računovodstvo i revizija ne trebaju biti prepušteni računovođama i revizorima. Već od studenata računovodstva treba tražiti da poštuju etičke norme i učiti ih društvenoj odgovornosti na koju javnost računa kada je njihov budući posao u pitanju.

Posljednjih nekoliko godina došli je do munjevitih promjena u računovodstvu u kojima su se firme transformisale od malih profesionalnih tijela u velike međunarodne industrijske konglomerate, iako taj rast nije

¹¹ Ibidem

Guided by everything said before, case studies we had mentioned and many others, we could reach a conclusion that personal benefit is opposed to public benefit.

Ethical codes depends on efficient mechanism for its implementation. Professional entities had just begun dealing with many unsolved questions, like investigation of company behaviour, instead of investigation behaviour of some of their members.

In order to support this thesis is the fact that initiative for reform of International standards for internal revision started just year ago.

The proposed changes include the following topics:

- Clarifying the responsibilities of internal auditors, the Chief Audit Executive (CAE) and the internal audit activity for conforming with the Standards
- Increasing focus on the Quality Assurance and Improvement Program requirements and clarifying ways in which conformance may be achieved
- Clarifying the CAE's role to communicate unacceptable risk
- Explicitly requiring timely adjustments to the internal audit plan for changes
- Increasing coverage of risks to the achievement of strategic objectives
- Adding more examples of functional reporting to the board¹³

¹³ <http://www.interni-revizori.com>, pristupljeno 25. aprila 2013.

bio prporcionalno popraćen i njihovim otvaranjem prema javnosti ili prihvatanjem odgovornosti kao kompanija. Tokom tog vremena, firme i njihova profesionalna tijela uspjela su da u velikoj mjeri održe sistem samoregulisanja, u okviru kojeg su računovodstveni, revizorski i etički standardi stvoreni interno bez velikog učešća u zakonodavaca i drugih spoljnih entiteta. Sve jača javna svijest i kritike upućene računovođama, udružene sa neuspjehom profesije da otkrije prevare i sopstvene slabosti povinujući se i saučestvujući sa zahtjevima rukovodilaca da finansijske brojke predstavljaju u najboljem svjetlu, ukazuju na potrebu da se preispita stanje u ovoj oblasti.¹²

6. ZAKLJUČAK

Koliko možemo vjerovati u pomake na polju poštovanja etičkih normi u računovodstvu i reviziji, govori i podatak da se tek treba izboriti za društveno odgovorno poslanje. U klimi društvene neodgovornosti, teško je očekivati od računovođa i revizora da poštuju etičke standarde. Uzmemo li u obzir i same medije na našem prostoru, vidimo da ni oni ne izvještavaju o kršenju pravila računovođa i revizora. Jedina moguća pretpostavka jeste da nikada ni ne izađu u javnost.

Možemo zaključiti da sve dok imamo moralne heroje koje često nazivaju i «zviždačima», malo ćemo postići u propagiranju etike u računovodstvu i reviziji, ali i u drugim oblastima ekonomija i društva. Koliko se izlazak u javnost sa neetičkim radnjama razlikuje na našem podneblju i u SAD-u govori nam primjer internog revizora WorldComa Cynthie Cooper i radnice INA -e u Hrvatskoj Vesne Balenović. Prva je danas jedan od najtraženijih predavača na američkim univerzitetima o poslovnoj etici i uzbunjivanju u preduzeću, dok je druga od 2000.godine bez posla.

Prema tome možemo zaključiti, a sudeći i prema navedenim studijama slučaja, kao i mnogima koje nismo naveli da je ipak lična korist u skuobu sa javnom.

Etički kodeksi su od male koristi, ako nema efikasnog mehanizma za njihovu primjenu. Profesionalna tijela su tek nedavno počela da se bave brojnim neriješenim pitanjima kao što su ispitivanje ponašanja firme, umjesto ponašanja njenih pojedinačnih članova.¹³

12 Dramond, Dž., Bein, B: *Poslovna etika*, Clio, Beograd, 2001., str 231.

13 Ibidem

Tome u prilog možemo navesti i da je inicijativa za promjene Međunarodnih standarda za internu reviziju pokrenuta tek prošle godine.

Predložene promjene uključuju sljedeće:

- definisanje odgovornosti internih revizora, rukovodilaca Odjela interne revizije (CAE) i aktivnosti interne revizije u skladu sa Standardima,
- povećanje fokusa djelovanja na granu osiguranja i unaprjeđenje kvalitete programskih zahtjeva i načina djelovanja u skladu sa tim,
- definisanje uloge rukovodilaca Odjela u komunikaciji neprihvatljivog rizika,
- eksplicitno zahtijevanje pravovremenog prilagođavanja interne revizije prema planu promjena,
- povećanje pokrivenosti rizika za postizanje strateških ciljeva
- dodavanje više primjera funkcionalnog izvještavanja upravnog odbora.¹⁴

¹⁴ <http://www.interni-revizori.com>, pristupljeno 25. aprila 2013.

7. LITERATURA

1. Andrić M.: *Revizorska etika u SAD*, Računovodstvo br 1/95 Beograd, 2001.
2. Bebek, B., Kolumbić, A.: *Poslovna etika*, Sinergija, Zagreb, 2000.
3. Bogdanović, A.: *Komunikologija - vodeća paradigma*, Čigoja, Beograd, 1996.
4. Diltaj, V.: *Zasnivanje duhovnih nauka*, Prosveta, Beograd, 1980.
5. Dirkem, E.: *Pravila sociološke metode*, Savremena škola, Beograd, 1963.
6. Draker, F. P.: *Moj pogledna menadžment*, Adizes, Novi Sad, 2003.
7. Dramond, Dž., Bein, B.: *Poslovna etika*, Clio, Beograd, 2001.
8. Džordž, R. T. Di.: *Poslovna etika*, Filip Višnjić, Beograd, 2003.
9. Elliot, B & Elliot, J.: *Financial accounting and reporting*, Prentice Hall, London 2004,
10. Ferrell, O. C., Fraedrich, J., Ferrell, L.: *Business Ethics - Ethical Decision Making and Cases*: Houghton Mif in Company, USA, 2002.
11. Frederick, E. R.: *A Companion to Business Ethics*, Blackwell Publishers, Oxford, 2002.
12. Hartmann, N.: *Etika*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.
13. Her, R. M.: *Moralno mišljenje: nivoi, metodi smisao*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.
14. Huserl, E.: *Kriza evropskih nauka*, Dečje novine, G. Milanovac, 1991.
15. Huseinov, A. A., Irlac, G.: *Istorija etike*, Književna zajednica Novog Sada, 1992.
16. Jakovljević, D.: *Etika - ogledi iz primenjene etike*, CID, Podgorica, 1999.
17. Jenni, G. E.: *Zloupotrebe u knjigovodstvu*, Adizes, Novi Sad, 2003.
18. Jodl, R.: *Istorija etike II*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1963.
19. Kangrga, M.: *Etika: osnovni problemi i pravci*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2004.
20. Kangrga, M.: *Etika i sloboda*, Naprijed, Zagreb, 1966.
21. Kornić, D.: *Etika informisanja*, Clio, Beograd, 1999.
22. Kropkin, A. P.: *Etika*, CID, Podgorica, 2001.
23. Lukacs, G.: *Etika i politika*, Liber, Zagreb, 1972.
24. Meki, Dž.: *Etika: opšta teorija o ispravnom i neispravnom*, Plato, Beograd, 2004.
25. Ruski, T.: *The Power of Ethical Persuasion*, Viking, New York, 1993.
27. Singer, R.: *Praktična etika*, Signature, Beograd, 2000.
28. Shaw, H. W.: *Business Ethics*, 4th edition, Thomson Learning, Belmont, Canada, 2002.
29. Stanišić, M.: *Revizija*, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2004.
30. Trevino, K. L., Nelson, A. K.: *Managing Business Ethics - Straight Talk About How to Do It Right*, John Wiley & Sons, New York, 2001.
31. Vučković, Ž.: *Biznis i moral - osnovi poslovne etike*, Cekom, Novi Sad, 2006.

7. LITERATURA

1. Andrić M.: *Revizorska etika u SAD*, Računovodstvo br 1/95 Beograd, 2001.
2. Bebek, B., Kolumbić, A.: *Poslovna etika*, Sinergija, Zagreb, 2000.
3. Bogdanović, A.: *Komunikologija - vodeća paradigma*, Čigoja, Beograd, 1996.
4. Diltaj, V.: *Zasnivanje duhovnih nauka*, Prosveta, Beograd, 1980.
5. Dirkem, E.: *Pravila sociološke metode*, Savremena škola, Beograd, 1963.
6. Draker, F. P.: *Moj pogledna menadžment*, Adizes, Novi Sad, 2003.
7. Dramond, Dž., Bein, B.: *Poslovna etika*, Clio, Beograd, 2001.
8. Džordž, R. T. Di.: *Poslovna etika*, Filip Višnjić, Beograd, 2003.
9. Ferrell, O. C., Fraedrich, J., Ferrell, L.: *Business Ethics - Ethical Decision Making and Cases*: Houghton Mif in Company, USA, 2002.
10. Elliot, B & Elliot, J.: *Financial accounting and reporting*, Prentice Hall, London 2004.
11. Frederick, E. R.: *A Companion to Business Ethics*, Blackwell Publishers, Oxford, 2002.
12. Hartmann, N.: *Etika*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.
13. Her, R. M.: *Moralno mišljenje: nivoi, metodi smisao*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.
14. Huserl, E.: *Kriza evropskih nauka*, Dečje novine, G. Milanovac, 1991.
15. Huseinov, A. A., Irlac, G.: *Istorija etike*, Književna zajednica Novog Sada, 1992.
16. Jakovljević, D.: *Etika - ogledi iz primenjene etike*, CID, Podgorica, 1999.
17. Jenni, G. E.: *Zloupotrebe u knjigovodstvu*, Adizes, Novi Sad, 2003.
18. Jodl, R.: *Istorija etike II*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1963.
19. Kangrga, M.: *Etika: osnovni problemi i pravci*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2004.
20. Kangrga, M.: *Etika i sloboda*, Naprijed, Zagreb, 1966.
21. Kornić, D.: *Etika informisanja*, Clio, Beograd, 1999.
22. Kropkin, A. P.: *Etika*, CID, Podgorica, 2001.
23. Lukacs, G.: *Etika i politika*, Liber, Zagreb, 1972.
24. Meki, Dž.: *Etika: opšta teorija o ispravnom i neispravnom*, Plato, Beograd, 2004.
25. Ruski, T.: *The Power of Ethical Persuasion*, Viking, New York, 1993.
26. Singer, R.: *Praktična etika*, Signature, Beograd, 2000.
27. Shaw, H. W.: *Business Ethics*, 4th edition, Thomson Learning, Belmont, Canada, 2002.
28. Stanišić, M.: *Revizija*, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2004.
29. Trevino, K. L., Nelson, A. K.: *Managing Business Ethics - Straight Talk About How to Do It Right*, John Wiley & Sons, New York, 2001.
30. Vučković, Ž., *Biznis i moral - osnovi poslovne etike*, Cekom, Novi Sad, 2006.

AKTUELNOSTI

Izdavač i uredništvo
BANJA LUKA COLLEGE, Miloša Obilića 30, Banja Luka
(uz naznaku: za Aktuelnosti)

Za izdavača
Doc. dr Nenad Novaković

Redakcija: M. Obilića 30
Telefon uredništva
051/433-010
aktuelnosti@hotmail.com
www.aktuelnosti.blc.edu.b

Služba pretplate i informacije o prodaji
Mailom: blc@teol.net
Telefonom: 051/433-010, 433-012

Godišnja pretplata (dva broja):
za pojedince 40 KM (+ 6 KM troškovi dostave) inostranstvo:
Evropa: 30 EUR, SAD i Australija/60 EUR
(troškovi dostave su uračunati).

Slog i prelom štampanog izdanja:
PRINT DESIGN doo, Prijedor

Lektor:
Željka Tatić

Štampa:
BLC grafički atelje za grafički dizajn i digitalnu štampu

Tiraž:
500 primjeraka

